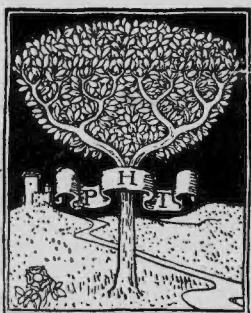

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

UTGIVEN AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

BERTIL BROOMÉ

1962

ÅRGÅNG 60 · HÄFTE 2

INNEHÅLL

	Sid.
Redaktör BIRGER STOLPE , Göteborg: Frenologens självrannsakan	65—71
Förste bibliotekarie OLOF VON FEELITZEN , Stockholm: Släkten Kökeritz' härkomst	72—79
Kyrkoherde MAGNUS COLLMAR , Rönninge: Olaus Petri, skolmästare i Stockholm 1563—1565	80—83
Professor GOTTFRID CARLSSON , Lund: Reinhold Leuhusen och Caspar Holste. Ett testamente i Paris 1565	84—88
Överbibliotekarie ARNE HOLMBERG , Stockholm: Om ämbetsverken i Stockholm för 200 år sedan ur aspirantsynpunkt. Ur Bengt Bergius' brevväxling med Joh. Sundius	89—93
Recensioner (se bifogat årsregister)	94—124
Beriktiganden	124
Meddelande angående Personhistoriska samfundet	124
Förkortningslista	125
Personregister	126—137

FRENOLOGENS SJÄLVRANNSAKAN

AV BIRGER STOLPE

Professor Gustaf Magnus Schwartz, 1783—1858, kallad Sveriges förste teknolog, har tidigare behandlats i denna tidskrift,¹ närmast med utgångspunkt i C. F. Ridderstads nidskrift »Frenologen». Därvid anfördes också några citat ur Schwartz' »otryckta självbiografiska anteckningar». Det visar sig, när man söker detta manuskript, att det synes vara förkommet eller förintat; citaten i PHT-uppsatsen är uppenbarligen återgivna efter Pontus Henriques' »Skildringar ur Kungliga Tekniska Högskolans historia».

Överhuvudtaget är det svårt att finna kvarlevor efter Schwartz. Huvudparten synes ha gått förlorad. Den ende forskare som hittills systematiskt sysslat med Schwartz i större utsträckning, O. Holmqvist,² konstaterar — liksom på en punkt Berzelii biograf Söderbaum — svåra luckor i materialet.³ Schwartz' egen livsledsagerska från 1840 till hans död, mamsell Marie Sophie Birath, känd som författarinnan Marie Sophie Schwartz, har av allt att döma omedelbart efter mannens död förintat värdefullt material och fortsatte sedan hela sitt liv att censurera sanningen om hans såväl som sitt eget liv samt sin egen härkomst. Sentida efterkommande har i sin tur fullföljt denna strävan och bränt oersättliga schwartziana, biträdda f. ö. av slumpen: för en del år sedan brann i ett möbelmagasin en kista med oarbetat material efter Schwartz.

Mot denna bakgrund var det med särskilt intresse som en Schwartz-forskare på Stockholms bokauktionskammare⁴ fann en dossier med beteckningen »Självbiografiska anteckningar» av Gustaf Magnus Schwartz. Det visade sig emellertid, att det inte rörde sig om självbiografi i egentlig mening.

¹ Sven Stolpe, En svensk nyckelroman. Om C. F. Ridderstads »Frenologen» och dess bakgrund (PHT 51, 1953).

² I Svenska Gasteknikens Historia. Del I. Experimenttiden (till år 1843). Utg. av Svenska Gasverksföreningen. Sthlm 1939. Arbetet innehåller dels en särskild uppsats om Schwartz' oljegasverk, dels en biografi över Schwartz samt den enda vederliga existerande uppställningen över hans skrifter.

³ En viss berättelse av Schwartz' hand, daterad 31 mars 1821, har enligt Vetenskapsakademiens protokoll blivit särskilt tryckt, men har enligt bägge de nämnda författarna icke kunnat påträffas i något av rikets offentliga bibliotek.

⁴ I direktör Erik G. Wiréns handskriftsamling, försäld febr. 1961.

Dossiern omfattade visserligen — utom ett personhistoriskt likgiltigt brev — några spelkortsstora papperslappar, som kan tänkas vara noter eller tillägg till någon självbiografisk framställning, men hufvuddokumentet var av annat slag.

Notlapparna fördelar sig i tre grupper, varav den första här skall lämnas åsido; den behöver behandlas i ett särskilt sammanhang. De två övriga är korta bidrag till Schwartz' självkaraktistik och lyder:⁵

II.

G.M.S.

Ett hufvuddrag i min karakter, som gått igenom hela min lefnad, är, att jag altifrån barndomen icke funnit någon njutning uti de ändamåls- och planlösa tidsfördrif, som mengden kallar *roliga* och uti nöjet af att komma tillsammans, gå och fara blott för att *fördrifva tiden*. Jag har aldrig funnit nöje uti annat än sådant som gått ut på något *ändamål*, att vinna detta, åstadkomma något, förehafva något. Jag roade mig såsom barn efter hvartannat med *inventiösa* leksaker, skjuta, med *dufvor*, *foglar och andra djur*, med en *blomsterträdgård*, med *elektricitetsmaskiner* o. d., med *mineralsamling*, med kem. *experimenter*, alt med en passion, som gjorde mig sinneslös för nöjen; spektakler undantagna.

III.

G.M.S.

Med föreställningsförmåga förena sig begreppsförmågan *idealitet* och *fasthet*; [och bifallsinne] hvilka gifva kunskapsbegäret den riktning och form till det *filosofiska*, *idealiska* som detsamma hos mig har, och gifva mig en fast vilja att [fullfölja hvad jag] besegra [alla] svårigheter eller med kraft omfatta det jag vill lära känna.

Den förra av dessa två notiser är ett litet komplement till den enda antydning om Gustaf Magnus Schwartz' barndomsförhållanden, som veterligen överhuvudtaget givits, nämligen Harald Hornborgs.⁶ Schwartz var enda barnet i den välbärgade köpmannen och rådmannen i Helsingfors Petter Schwartz' andra gifte, med Margareta Wilhelmina Philp; i första äktenskapet hade funnits nio barn. Hornborg noterar, bl. a. efter granskning av bouppteckningen efter Schwartz senior:

⁵ Där av Schwartz överstruken text kunnat tänkas ha något intresse har den medtagits inom [.]. Alla kursiveringar är Schwartz' egna.

⁶ I Helsingforsiska öden. Några bidrag till stadens personhistoria. Vår stad — en bok om Helsingfors, utg. av Stiftelsen Pro Helsingfors under red. av Yrjö Hirn m. fl. Holger Schildt, Hfors 1947.

»Biblioteket var häpnadsväckande stort för denna tid och denna klass och välförsett med arbeten i många olika ämnen: lagfarenhet, historia, lexika, teologi, politik, ekonomi, reseskildringar, filosofi, kemi, skönlitteratur m. m. Det var sålunda ett högt kultiverat hem, i vilket den unge Gustaf Magnus Schwartz växte upp, och hans beläsenhet var säkert redan i ungdomsåren betydande i jämförelse med de flesta av hans jämnårigas inom de högre borgerliga kretsarna i Helsingfors.»

Notis nr III är avfattad i termer, som kanske förefaller mången modern läsare främmande. De är emellertid delvis hämtade ur hans frenologiska vokabulär och förstås bättre i samband med huvuddokumentet i den föreliggande dossiern.

I sin i ordets egentliga mening ohyggliga nidskrift »Frenologen» låter Ridderstad »Öfver-Direktören Mörk» i sin tur bli offer för en nidskrift, här i form av ett spektakel, vars uppförande offret bevittnar. Bland dess scener, heter det, »var äfven inflätd en, der Mörk, i sina frenologiska grublerier, undersökte sina egna organer. Scenen ägde en högst underfull och egen dramatisk effekt. Mörk satt framför en spegel, med händerna fingrande i sitt hufvud, efterkännande organernas läge och proportion till hvarandra. Det låg någon ting nästan vansinnigt i denna situation.

Omöjligt, sade han för sig sjelf, jag kan ej förklara denna undersamma proportionslära. Tyst dock! Ah — visserligen! jag har verkligen bestämdt sett någonting sådant förut. Låt mig se! John Gibsons? Nej! David Haggarts? Å, nej! Griffiths? Visst icke! Jacob Jervis? Paff! Greve Wurmsers? Ah! Napoleons? Långt derifrån! Byrons? Nej, nej! Men skall jag då icke kunna förklara mig sjelf? — Tyst! En stråle af ljus lyser in i min själ. Nu vet jag. Min hufvudläggning liknar i sanning Påfven Alexander VI:s hufvud. Dessa organer öfverensstämma med hans, denna bakåt lagda hufvudbildning är hans. Så har jag då äntligen funnit det. Låt mig efterse hos min förträfflige vän Doctor Spurzheim, hvad han säger om Alexander. Är Frenologien ingen dikt, skola samma satser äfven gälla om mig.»

Att karakteristiken av Borgia-påven yppade avgrunder av laster och brott, ligger i sakens natur, och fortsättningen behöver inte här citeras.

Scenen med den gamle frenologen, som sysslar med kranioskopi på sig själv är emellertid uppenbart hämtad ur verkliga livet. Hj. Linnström uppger,⁷ att en son till Schwartz, possessionaten Claes

⁷ I Svenskt Boklexikon 1830—1865.

Schwartz, skulle ha varit uppgiftslämnare till Ridderstad i och för nidskriften. Schwartz själv hade däremot den uppfattningen, att skriften författats av en viss kemist, som ville ha honom avlägsnad från Teknologiska institutet »för att sjelf der erhålla plats», i samverkan med en »gemen släktinge», som Schwartz kommit på kant med. Dessa två auktorer skulle sedan ha »narrat» »en lättsinnig literatör Ridderstad» att i sitt namn utgiva skriften.

Hur som helst, så har Ridderstad säkerligen fått materialet av en Schwartz närstående person med insyn i hans privata miljö; den citerade uppräknings av frenologiska prototyper kan förmodas alludera på Schwartz' egna frenologiska samlingar.⁸

Och huvuddokumentet i den wirénska Schwartz-dossiern är i själva verket just en egenhändig utläggning av ett förkommet eller kanske endast tänkt kranioskopiskt protokoll fört efter den dåtida frenologiska konstens alla regler. Uppteckningens indelning i numrerade paragrafer är kanske inte utan vidare naturlig i en modern läsares ögon. Men förståelsen underlättas av att det högst personliga manuskriptet förvaras tillsammans med ett autentiskt, likaledes egenhändigt, kranioskopiskt protokoll över analys av en viss skraddargesäll vid namn Trädgård. Protokollet är fört på en handritad tabellarisk blankett och uppftar under samlingsrubriken »Själsförmögenheter» en mängd kategorier uppställda över varandra, vilka det skulle föra för långt att här uppräknas. Från dessa rader utför frenologen så vissa iakttagna värden i lodrätta kolumner avseende följande nio huvudkategorier (de här inom [] tillagda siffrorna motsvarar i huvudsak Schwartz' paragrafer i självkaraktistiken):

Hufvudanlag och brister

- [1] Som bestämma det egentliga människovärdet
- [2] Som kunna föranleda till laster och brott
- [3] För uppfostran
- [4] För försörjning
- [5] För umgänget i allmänhet
- [7] För husliga och andra närmare förhållanden till människor
- [9] För egen trefnad och njutning af lifvet
- [6] För omdöme vid val af vänner och maka
- [8] Smak samt dess riktning

Det bör kanske antecknas att den här i och för sig ovidkommande skraddargesällens kranioskopi säkerligen har förtjänsten av att den

⁸ Jfr B. Stolpe, Frenologens kvarlåtenskap och dens., Frenologen och de dödas ben, tidn. Vi 22/3 resp. 20/5 1961.

schwartzska självkaraktistiken överhuvudtaget blivit bevarad. Marie Sophie Schwartz fann⁹ omedelbart efter mannens död, att hans enda kvarlåtenskap bestod i den frenologiska samlingen med dess sjuhundra skallar i gips och au naturel samt därtill hörande apparater, anteckningar och litteratur. Hon försökte tidigt slå mynt av detta material; så småningom hamnade det som tidigare nämnts hos storsamlaren Hammer. Härvid tycks det ha undgått den eljest så skarpögda Marie Sophie, att personliga anteckningar insmugit sig bland de frenologiska paraferalia.

Det är också lätt att föreställa sig den av förtal, förföljelse, konflikter och personliga olyckor hårt ansatte mannen ensam och i vånda brottas med frågan om sin egen karaktär. Och när man 103 år efter hans död återfinner dessa anteckningar — med deras bisarra blandning av självanklagelse och självförsvar, stundom krampaktigt stöpt i en skenbart objektiv form — då förstår man, att Ridderstads nidsbild av frenologen, halvt vansinnigt tummande på sin egen skalle, måste ha drabbat den ensamme och plågade mannen med fruktansvärd grymhet. Nu till manuskriptet:

G. M. Schwartz

1. Af förmögenheter som bestämma människans värde, äro största delen starkt utvecklade. Han är en vettgirig och kunskapsrik person. En tillgifven vän. En rättsint, välvillig och fast människa; men kanske något för oförsigtig och van att icke behöfva [nog] beherrska sig sjelf.

2. Af förmögenheter som leda till *laster och brott* äro, i synnerhet, *Köndrift, bifallsinne, ondsinhet* och *karaktersfasthet*. Hans köndrift skall [all] förleda honom till dårskaper dem hans förnuft ogillar; men hans fåfånga, idealitet och karaktersfasthet, skola dock afhålla honom från att sjunka i utsväfningar, som han[s förnuft allt för mycket skulle ogilla] sedan behöfde blygas öfver. Hans fåfånga och häftighet gifver honom ett lättretligt och uppbrusande lynne och kommer honom lätt att förgå sig, hvilket i förening med hans orubbliga karakter gifver honom något halsstarrigt då han är ond; men han skall dock alltid sjelf ogilla dessa utbrott; i synnerhet då hans rättskänsla säger honom att han haft orätt, eller hans välvilja att han sårat andra; men han är af en allt för fast karakter att i första ögonblicket gifva med sig, eller vara den förste till försoning.

3. Han har stora elementer för sin uppfostran. Hans formsinne, händighet och utmärkt stora begreppsformåga, böra hafva gifvit honom en stor och ovanlig lättnad att inhämta alla både teoretiska (och) praktiska kunskaper och allt hvartill fodras redighet, klarhet i tanken, och allmän vettgirighet, hvilka anlag icke litet böra hafva sporrats af hans stora bifallsinne och orubbliga villja att med ihärdighet nå det mål han föresatt sig. Deremot bör han haft svårt för räkna och språk, hvilken naturliga svårighet betyd-

⁹ Jfr Vi-art. Frenologens kvarlåtenskap.

ligt ökats genom hans envishet, att inte vilja sysselsätta sig med annat än det som roar honom, samt hans stora otålighet för allt dylikt.

4. Till sin försörjning, skulle han ovilkorligen välja ett yrke der han fick tillfredsställa sin vettgirighet, samt sitt begär att förbättra, försköna och föryngra allt. Han är af naturen vetenskapsidkare och teknolog; men derjemte så otålig och obenägen att sjelf bestyra med detaljer att han som embetsman, endast passar till chef. Han måste äfven hafva en försörjningsbana som tillfredsställde hans äregirighet. Han skulle alltid på den bana han valt söka förena sin äregirighet med sitt stora begär att gagna mensklighet och blifva nyttig i stort, hvilket mål han med sin aldrig felande vilja ovilkorligen bort ernå. Ehuru begåfvad med stort försörjningsorgan, är han icke god ekonom. Han är samlare af allt som tillfredsställer hans vettgirighet, tilgifvenhet och köndrift, och gör icke afseende på hvad (han) i dylika fall depenserar, och skulle alldrig kunna komma att samla förmögenhet; utan alltid consumera lika mycket som han förtjenar.

5. I sitt umgänge med andra människor, utmärker han sig genom ett lödigt skick, en liflig och mångsidig conversation. Mycken säkerhet, samt tillförsigt i både tal och hållning. En viss ända till otålighet gränsande rörlighet i ord och åtbörder. Ett förbindligt och artigt sätt; men af bristande aktning och sjelfbeherrskning, talar han med {en viss} mycken vårdslöshet om människor, och får derigenom ofta anseende af att vara elak, i sina omdömen, hvilket dock icke är fallet, utan härflyter från den låga tanka han i allmänhet eger om mänskligheten. Af brist på återhållsamhet, talar han väl mycket. Genom sin envishet och svaga aktning eger han ingen förmåga att umgås med dem, han icke öfverinstämmer med. Han skall göra ett vist afseende på deras samhällsställning, samt mycket på deras bildning och intellektuella värde.

6. Vid valet af maka skall han lädas af sin köndrift, könböjelse, tillgifvenhet och idealitet. Hon får icke hafva ett obehag eller stötande yttre. Hon bör hafva godt hufvud och ega bildning, vara hjertlig, god, idealisk och icke kall i kärlek. Han är såsom make [gan] mycket tillgifven och hjertlig. Den han engång valt skall han älska af hela sin själ och med orubblig fasthet. Han skulle vilja gömma henne i djupet af sitt hjerta, för att bevara hennes kärlek, ren och uteslutande för sig. Sedan han valt sig en maka skall han hafva föga eller intet behof af vänner.

7. I sina husliga och närmare förhållanden, är han ordningsälskande af princip och förstånd; Dock har han icke nog tålmod för att sjelf vara så ordentlig, som han fodrar ordning och snygghet af andra, utan att sänka sig till småaktighet, såsom vissa kinkiga karlar. Han är mycket hjertlig mot de sina; men otålig, retlig, och häftig, samt oböjlig när han vill något. Hans vrede lågar upp, vid motsägelser och oordningar, och han fordrar att blifva åtlydd, utan {motsägelser och} strid. Han älskar ett husligt och hjertligt familjelif; men är allt för verksam för att endast lefva i stillhet, och är vän af att se verksamhet ikring sig. Han är en god; men tillika sträng fader. En rättvis; men nogran husbonde. En sträng, obeväkligt driftig och punktlig Chef, och fodrar såsom sådan sådan lydnad och nit.

8. I sin smak skall han endast följa modet i det som hans förstånd och idealitet gillar; men alldrig blifva slaf deraf. Han skall på det nogaste veta

förena, det som öfverensstämmer med hans formsinne, förstånd, och skönhetsinne, och tillika är ändamålsenligt. Han skall dock för det sannt sköna uppoffra allt annat, emedan det tillika tillfredsställer idealitet och bifallsinne. Han har i allt ett oemotståndligt begär att förbättra och försköna allting.

9. För sin egen njutning och trefnad har han först sitt formsinne som gifver honom nöje af allt, hvad skönt i form är, och i förening med hans begrepp gör att han har nöje af allt mekaniskt. Det som dock hufvudsakligen utgör hans njutning och nöje, är hans vettgirighet och dess tillfredsställande. Äfven hans köndrift och stora tillgifvenhet gör att han i skötet af en maka och sin familj skall söka sin egentliga lycka och sällhet. Tillfredsställandet af hans äregirighet och välvilja böra beredt honom mången njutningsrik stund; men ock mången bitter. De motverkande krafterna för hans lycka ha varit hans *häftighet* hvilken i rikt mått förbittrat hans lif och stört hans frid, likaså hans bristande aktning, hvilken gjort att han icke känt någon tillfredsställelse med umgänget af menniskor; ty de hafva merändels synts honom lumpna, slutligen hans fasthet och svaga återhållsamhet. Hans envishet har gjort det till ett verkligt lidande för honom, att göra det som icke egentligen roat honom. Hans svaga återhållsamhet, gör honom oförvägen i sitt tal och förskaffar honom [mycket] ovänner derigenom. [Hans försigtighet och svaga mod gör honom något misstänksam, hvilket också förbittrar hans lif. Den som en gång bedragit honom tror han alldrig mera.]

10. Med inskränkt aktning hyser han väl icke starkt förtroende till mengdens förmåga att styra sig sjelf; men han har alltför stor rättsinhet att fränkänna menniskan dess naturliga rätt att råda öfver sig sjelf och sin egendom, och anser (detta) utan afseende på det mer eller mindre fullkomliga bruk hon af densamma kan göra. Republik är den enda lagliga Statsform. Endast genom tillfälle till och öfning att sjelf vårda sina allmänna angelägenheter kunna menniskorna vinna [praktisk] politisk bildning likasom man icke kan lära simma utan att gå i vattnet.

Den brist på stringens, som frapperar i dessa anteckningar, stegras som synes successivt. Genom att skriva i tredje person och i form av förmodanden anger Schwartz sin strävan att behandla sig själv »vetenskapligt» frenologiskt och utforma karakteristiken enbart på grund av de iakttagna »organerna». Han tappar emellertid även detta grepp alltmer, och till sist företer han bilden av en man som är ohjälpligt låst, vid sitt nya »vetenskapliga» system lika mycket som i sin hopplösa situation av förjagad och bespottad. I sista paragrafen kommer till och med en deklaration av författarens syn på »enda lagliga» (!) statsskicket. Argumenteringen härför är måhända i och för sig inte så oäven, men det är svårt att se hur den kunnat utläsas av knölna ens på det egna kraniet.

SLÄKTEN KÖKERITZ' HÄRKOMST

AV OLOF VON FEILITZEN

I Kalender över Ointroducerad adels förening uppges den svenska släkten Kökeritz härstamma från en »gammal medeltida tysk släkt från Thüringen, som uppträder i Sverige vid slutet av 1600-talet med kaptenen vid svenska artilleriet Axel Fredrik Kökeritz, f. 1683, d. 1710.»¹ Lewenhaupt meddelar följande data om den svenske stamfadern:

Kökeritz, Fredrik, f. 1673 i Närke; kom i tjänst 1693; minör vid artilleriet i Stockholm; fänrik därst. 1698 15/11; löjtnant vid artilleriet i Malmö 1700 7/4; kapten vid artilleriet i Stockholm 1707 17/5; d. 1710.²

En kontroll av källorna ger emellertid vid handen att Lewenhaupts uppgifter om vederbörandes födelseår och -ort samt inträde i tjänst äro felaktiga. De härröra tydligen från en generalmönsterrulla för artilleriet av den 2 maj 1700, som redovisar Kökeritz' avancemang till löjtnant och anger att han efterträtts som fänrik av styckjunkaren Johan Anrep. I rullans kolumner för födelseår, födelseort, civilstånd och tjänstetid har skrivaren vid Kökeritz' namn av misstag infört Anreps data, resp. »1673, Nerkie, ogifft, tient 7 år».³ I en samma dag daterad mönstringsrulla över artilleriet i Stockholm heter det däremot om Kökeritz att han är född 1653 i Stettin, är gift, har deltagit i sista kriget i Pommern och Livland till häst och tjänt under artilleriet i 15 år.⁴ Dessa senare uppgifter äro otvivelaktigt de rätta; tidigare generalmönsterrullor ange alla, i den mån de meddela biografiska data, samma födelseår och -ort för personen i fråga.⁵

I de bevarade rullorna för artilleriet kan Fredrik Kökeritz endast följas tillbaka till 1690, men regementschefernas skrivelser ge ytterligare bidrag till hans biografi. I ett den 15 mars 1686 ingivet memorial

¹ Arg. 11, 1961, tr. Sthlm 1960, s. 107. — Släkten upptogs i kalendern fr. o. m. årg. [4], 1942, tr. 1941. Jfr även Svenska släktkalendern 1938 (Sthlm 1937), s. 500 ff.

² A. Lewenhaupt, Karl XII:s officerare (Sthlm 1920—21), s. 372.

³ Generalmönsterrullor över artilleriet 1700:1, KrA. — Om Johan Anrep (1673—1700) se G. Elgenstierna, Den introd. svenska adelns ättartavlor, 1 (Sthlm 1925), s. 138, tab. 2.

⁴ Mönstringsrulla på Artillerie Folcket i Stockholm d. 2 May 1700, Rullor 1700: 20, KrA.

⁵ Generalmönsterrullor för artilleriet i Stockholm 1698 1/7, 1698 30/12, 1699 30/6, 1699 30/12, KrA.

föreslog överste Johan Siöblad till återbesättande av en vakant minörsbeställning vid artilleriet i Stockholm »en Styckgiutares Son ifrån Stettin Fredrick Kekeritz, som förstår icke allenast Styckgiuteriet, uthan och wäll uthugger Wappen och Löfwärk, hwilken ähr nyttigh och nödigh hoos Giuterien wed Bruken, som elliest att giöra reen dhen gutna Järn Fält Staten, hwar på han giort sit prob och gåår wäll an».⁶ Fyra dagar senare resolverade Kungl. Maj:t att Kökeritz skulle antagas under fältstaten.⁷ I oktober 1692 tillstyrkte regementschefen permission för »Mineuren Fredrich Kekeritz . . . at få resa till Stiffth Brehmen, hwaräst han berättar [sig] wara förlåfwad och will ett änteliget sluth der uthj giöra, bönfallandes allerunderdånigst der i winter kunna förblifwa».⁸ Siöblads efterträdare, Erik Johan Meck, förordade den 8 november 1698 till fänrik efter Claes Rosenstråle »Mineuren Friedrich Kiökeritz här i Stockholm, hwilken som sedan han brachtet [bragt det] till Cornet och warit så wäll i Feldt i Mark Brandenburg som i Belägringen wed Stetinske Öfwergången sampt i Slaget på Landt Rügen, sedan åt Preusen, wijdare sig utj Stade begifwit till 1685 [då] han här ad interim blifwit förсед med Mineurs gage til thess han blefwe emplojerat».⁹

Uppgiften att Kökeritz tjänt till häst under kriget i Brandenburg, Pommern och Livland kan i huvudsak verifieras. I en lista på nyvärvat folk till hertig August Fredriks av Holstein dragonregemente under överstelöjtnant Joachim von Sydow förekommer den 9 april 1673 »Friderich Kokeritz», som tydligen samma dag antagits till »Gefreiter» vid kapten Jean Georges de Mortaignes kompani, då stationerat i Verden.¹⁰ Vid mönstringen av kompaniet den 25 februari 1675 var Kökeritz korpral och den 3 januari 1676 redovisas han som »Unteroffizier», graden under sergeant, vid kaptenlöjtnant Georg Hörmans kompani av Sydows regemente, som då mönstrades i Stade. Följande år var han kvartermästare vid regementet, men förekommer sedan ej vidare i de militära källorna förrän han i mars 1686 antogs till minör i Stockholm.¹¹ Huruvida han verkligen »bragt det till kor-

⁶ Siöblad till K. Mt 15/3 1686, Överstars skrivelser: Artilleriregementet, RA.

⁷ Riksregistraturet 19/3 1686, RA.

⁸ Siöblad till K. Mt 21/10 1692, Överstars skrivelser: Artilleriregementet, RA.

⁹ Meck till K. Mt 8/11 1698, Överstars skrivelser: Artilleriregementet, RA.

¹⁰ »Lista derer unter dess H. Baron undt Capitain [de Mortaigne] Commando stehende undt im Ambtte Verden annoch angekommen Manschafft», Verden 2 maj 1673, med datumuppgifter för olika under nästföregående månader anlända kontingenter nyvärvat folk, Rullor 1673:7, KRA.

¹¹ Rulla 25/2 1675, Rullor 1675: 12, KRA; rulla 12/7 s. å. i Bremervörde, ib. 1675: 13, KRA; rulla 3/1 1676 i Stade, d:o febr. s. å. (u. o.), d:o 28/2 s. å.

nett» kan ej styrkas, liksom det ej heller kan konstateras om han haft någon militär befattning i Stade.

Kökeritz var tydligen en duglig artilleritekniker. Under större delen av sin tjänstetid i Sverige fungerade han som Stockholmsarsenalens kontrollöficer och användes regelbundet för den tekniskt och ekonomiskt ansvarsfulla uppgiften att vid de olika bruken inspektera och utprova stycke- och granatleveranserna till kronan. Trots att han länge fick kvarstå i sin blygsamma minörsbeställning — han nådde först efter 12 års tjänst och vid 45 års ålder fänriksggraden — synes han av sinä överordnade redan från början ha betraktats som en oumbärlig specialist. En reumatisk åkomma, som år 1687 hotade att beröva honom rörelseförmågan i ena armen, beredde hans chef de livligaste bekymmer, och när Kökeritz i april 1700 befordrats till löjtnant i Malmö, måste han redan i början av följande år återtransporteras till Stockholm »för bruksväsendets skull».¹²

Den 4 februari 1711 avled Friedrich Kökeritz i Stockholm och be-
(u. o.), Rullor 1676: 19, KrA; odat. rulla 1677, troligen juli eller augusti, antagligen i Stralsund, Rullor 1677: 8, KrA. Vid mönstringen av Sydows regemente i Lancken på Rügen 21/6 1678 var Kökeritz ej närvarande. Senare rullor över regementet under 1678 äro blott summariska förslag utan namn. — Under Karl XI:s tyska krig låg Sydows regemente i Stade till kapitulationen i augusti 1676, därefter förmodligen tidvis i Stettin och Stralsund. Stettin kapitulerade i december 1677 efter en långvarig belägring. Efter att ha deltagit i fälttåget på Rügen, bl. a. slaget vid Warksow 18 jan. 1678, överfördes Sydows regemente till Riga och ingick på hösten 1678 i den livländska armén, som opererade i Preussen under vintern 1678—1679. N. Wimarson, Sveriges krig i Tyskland 1676—1679, 1—3 (Lund 1897—1912); passim. — Kökeritz har säkert följt regementet under hela fälttåget för att efter fredsslutet i början på 1679 bege sig till Stade.

¹² »Mineraren af Feltstaden wid Nambn Kiökrizt hwilcken arbetar Jernstycken till Feltstaden rena och förstår wehl giuteriet på Metall och Jernstycken, och altid brukas wiid Jernbruken och är omistandess, hafuer råkat utij een swår Siukdomb med bort[t]wijnande på dhen ena Armen, hafuandes han dherföre måst sine månadz tractamenter till Cuur använda. Ty supplicerar nu . . . Ederss Kongl. May:t wille af nåde gifua honom någon hielp på dhen nådige tillseyllsse Ederss Kongl. May:t monde honom gifua för Jern felt styckenenss reengiörande förleden Winter i Artollerie gården då några Jernstycken wistess Hans Excell:s Kongl. Rådet och Feltmarschallen Aschenberg . . .», Siöblad till K. Mt 7/6 1687, Överstars skrivelser: Artilleriregementet, RA. Två år senare fick han en gratifikation om 100 rdr smt av Kungl. Maj:t »för dhet han haf:r utarbetat och swärfwat en hop 3-pundiga Jern Stycken», Siöblad till K. Mt 17/4 1689, ibid. — Tygmateriefabrikationens och -kontrollens problem behandlas utförligt i Kökeritz' c. 140 brev och utlåtanen till Krigskollegium 1698—1710, Krigskollegii brevböcker 1698—1711, KrA. — Om återtransporten till Stockholm, Kökeritz till öfverste Axel von Faltzburg jan. 1701, Krigskollegii brevbok 1701: 3, fol. 3157 ff.

grovs redan nästa dag.¹³ Han efterlämnade hustru i andra giftet, Margareta Christina Neuberg, och sex minderåriga barn, Axel Fredrik (f. 1700, † 21/12 1714), Johan Martin (f. 1702, † 1725), Anna Christina (f. 1703), Carl (f. 1705), Lorentz (f. 1706) och Dorothea (f. 1707). Från Lorentz, sedermera generalauditör († 1759); härstamma nu levande medlemmar av släkten. Änkan dog i Stockholm den 25 januari 1715.¹⁴ Hon var född i Stade den 23 juli 1680 som dotter till kaptenen vid artilleriet därstädes Mårten Danielsson Neuberg¹⁵ och Anna Grisillia Drakensten och hade gift sig i Stockholm den 23 juli 1699.

Sina egenhändiga brev skrev Kökeritz på tyska och han undertecknar sig alltid *Friedrich Kökeritz*. Uppgiften att han hetat *Axel Fredrik* förekommer endast i den fyra år efter hans död uppsatta bouppteckningen och beror säkert på förväxling med sonen Axel Fredrik.

Den släkt, som Friedrich Kökeritz tillhörde, hade åtminstone från början av 1600-talet varit bosatt i Stettin, där dess medlemmar voro verksamma som klock- och kanongjutare.¹⁶ I tillgängliga tryckta källor möter tidigast Christoph Kökeritz, »Rotgiesser» från Frankfurt an

¹³ I en skrivelse till krigskollegium 13/2 1711 meddelar krigsfiskalen Jacob Falkenklo »huru Artollerie Capitainen Hr Friederich Kökeritz d. 4 nästl. Februarij har medh dödhen affgått, och är daghen däreffter, nembl. d. 5 Febr: blefwen begraffwen». Härigenom förföll en fiskalisk aktion som överste Gustaf Appelman inlett mot Kökeritz, Krigskollegii brevbok 1711: 2, fol. 2497. — Jfr även bouppteckning efter »aflidne Capitainen wid Kongl. Artolleries Hr Axel Fredrik Kökeritz, hwilken d. 4 Februarii 1711 igenom döden är afgången, så och dess Fru Margareta Christina Nyberg, som jembwähl d. 27 Januarii innewarande Ahr 1715 är död blefwen», Bouppteckningar 1718, fol. 318 ff., Stockholms stadsarkiv. Artilleriförsamlingens dödbok börjar först 1720.

¹⁴ Här meddelade data om Friedrich Kökeritz hustru och barn grunda sig väsentligen på sonen Lorentz' egenhändiga anteckningar i en familjebibel, tryckt i Lüneburg 1683, som numera äges av fru Ruth Blomberg, f. Kökeritz, i Gävle. Margareta Christina betecknas här som »min Salk.faders andra hustru» och dödsdatum för henne anges två dagar tidigare än i bouppteckningen (jfr not 13). Om Friedrich själv heter det blott att han hädankallades den 26 november 1711 (rätteligen 4 februari) efter att ha levat i 53 år (!) — Axel Fredrik kom i tjänst vid artilleriet i Stockholm redan 1709 och blev konstapel 1712; Generalmönsterrulla för artilleriet 24/3 1713, KrA; hans död omtalas i generalmönsterrullan 6/7 1715. Familjebibeln uppger som dödsdag den 17 december 1714. — Om Friedrich Kökeritz' första äktenskap saknas t. v. uppgifter; i bouppteckningen säges uttryckligen att ingen annan släkt på kaptenens eller hustruns sida här finnes.

¹⁵ Om denne, som var född i Riga 1646, se Lewenhaupt, a. a., s. 475. Familjebibels uppgift att han varit major vid artilleriet i Stade synes ogrundad.

¹⁶ Huvudkällorna för här meddelade data om den pommerska klockgjutar-

der Oder, som 1619 upptogs som borgare i Stettin och snart blev anlitad som leverantör av kyrkklockor, både i Stettin och på andra orter i Pommern, och av kanoner för svenska armén.¹⁷ Han levde ännu 1639, då staden slutlikviderade med honom för storklockan i Marienkirche.

En son till Christoph var troligen Georg (Jürgen) Kökeritz, verksam som klockgjutaremästare i Stettin c. 1654—1673, borgare där 1659. 16 klockor från hans verkstad äro kända i Pommern.¹⁸

Lorentz Kökeritz, kanske bror till Christoph, var klockgjutare i Stargard 1634—1639. Hans son Lorentz blev borgare i Stettin 1662.¹⁹ En annan Lorentz, borgare i Stettin 1654 och troligen son till Christoph, var den produktivaste yrkesmannen i släkten; han göt åtminstone 40 kyrkklockor och levererade kanoner till svenska kronan.²⁰ Den sistnämndes son, Lorentz, övertog gjuteriet efter faderns död och var ännu 1685 i verksamhet.²¹

släkten Kökeritz äro C. Fredrichs uppsats Die ehemalige Marienkirche zu Stettin und ihr Besitz (i: Baltische Studien, N. F. Bd 21, 1918, 143—246), H. Heyden, Kirchengeschichte von Pommern 2 (Stettin 1938) och Die Stettiner Bürgerliste 1619 ff. i: Familiengeschichtliche Mitteilungen der pommerschen Vereinigung für Stamm- und Wappenkunde (Sedina-Archiv), Jahrg. 4, 1958, ff.

¹⁷ Christoff Kökwitz [o: Kökritz] von Frankfurt [an der Oder], Rothgiesser, borgare 1619, Fam. gesch. Mitt. Jahrg. 4, 1958, Folge 5, s. 8. Den i tidskriften avtryckta borgarlistan grundar sig på en okollationerad kopia från 1944, som publicerats med reservation för felläsningar; jfr utgivarens kommentar, a. a., Jahrg. 2, Folge 5, s. 1; Fredrich a. a., s. 215 ff. & plansch 25, särskilt 216 med not 1; Heyden, a. a., s. 134, 266; L. Hammarskiöld, Artilleriet under Gustav II Adolfs krig, s. 158 (= Artilleritidskrift årg. 72, 1943, bil.)

¹⁸ Jürgen Kökeritz, filius civis, Rotgiesser, borgare 1659, Fam. gesch. Mitt. Jahrg. 7, 1961, p. 11; Fredrich, a. a., s. 216 med not 1.

¹⁹ Om Lorentz I se Fredrich, a. a., s. 216 n. 1, Heyden, a. a., s. 134. — Lorentz II: Lorentz Köckwitz [o: Köckritz] von Stargard, Rotgiesser, borgare i Stettin 1662, Fam. gesch. Mitt. Jahrg. 7, 1961, s. 29.

²⁰ Lorentz Kökeritz von Frankfurt an der Oder, Rotgiesser, borgare i Stettin 1654, Fam. gesch. Mitt. Jahrg. 7, 1961, s. 6; Friedrich a. a., s. 216, 219 & plansch 26; R. Schmidt, Bad Freienwalde (Oder). Geschichte der Stadt, Bd 1 (Freienwalde 1934), s. 107; J. Hedberg, Aktuellt och historiskt 1958, s. 67. En av klockorna i Almunge kyrka göts 1641 i Stettin av Lorentz Kökeritz; se Sveriges kyrkor, Uppland, Bd 2, 1921—53, s. 265, och B. Stolpe i Almunge Allehanda 1961.

²¹ »Lorentz Köckeritz, Stuck- und Glockengiesser in Stettin» anför att generalguvernören Carl Gustaf Wrangel för några år sedan utfärdat ett »gnädiges Zeugnis und Attestatum» för hans fader »Meist[er] Lorentz Köckeritzen Stuck- und Glockengiessern in Stettin» beträffande av denne levererade ka-

Andra i familjeföretagen engagerade släktmedlemmar voro Bartholomeus, klockgjutare i Stargard 1652—53 och möjligen son till den förste Lorentz ovan; Christian, inskriven vid universitetet i Frankfurt an der Oder 1644, sedermera i klockgjutarlära i Hildesheim 1651 och åter i Stettin 1664; Johann, omtalad 1664, och Paul, »Kannengiesser», som vann burskap i Stettin 1676.²²

Ytterligare en Lorentz förekommer 1673—1675 som ryttare vid kapten Jean Georges de Mortaignes kompani av Joachim von Sydows värvade dragonregemente;²³ kanske är han identisk med den yngste Lorentz ovan.

De inbördes släktskapsförhållandena mellan ovan redovisade medlemmar av den manstarka klockgjutardynastien torde endast kunna utredas med hjälp av arkivmaterialet i Stettin.²⁴ Det förefaller dock ej osannolikt att Friedrich Kökeritz, som var född 1653, kan ha varit son till Lorentz, borgare 1654, och bror till ryttaren vid Mortaignes kompani, där ju Friedrich samtidigt tjänade som »Gefreiter» och korpral.

Till en yngre generation hörde en Lorentz Kökeritz, som var född i Stettin 1683, kom i svensk tjänst 1710 och avgick som löjtnant vid Östgöta tremänningsinfanteriregemente 1719.²⁵

Som släktens ursprungsort torde man kunna betrakta gården Kökeritz i kretsen Kammin, Regierungsbezirk Stettin, 7 kilometer ONO

noner. Fadern har nyligen avlidit och sonen, som är angelägen om att gjuterirörelsen ej skall avstanna på grund av bristande order, rekommenderar sitt »Giesshaus» vid förefallande behov av kanoner och annat gjutods; odat. skrivelse till Carl Gustaf Wrangel, Skoklostersamlingen, RA.

²² Om Bartholomeus och Johann se Fredrich, a. a., s. 216 n. 1; om Christian se Aeltre Universitäts-Matrikeln. 1. Universität Frankfurt a. O. Bd 1 (Lpz. 1887), s. 761 sp. 1, Zeitschr. d. Zentralstelle für niedersächs. Familien-gesch. Jahrg. 10, 1928, s. 180; Fredrich, a. a., s. 216 n. 1; Paul Käkeritz, filius civis, Kannengiesser, borgare i Stettin 1676, Fam. gesch. Mitt. Jahrg. 8, 1962, s. 6.

²³ Rulla 2/5 1673 (Verden), 25/2, resp. 12/7 1675; Rullor 1673: 7, 1675: 12, 13, KrA.

²⁴ En väsentlig del av arkivmaterialet från den svenska tiden har räddats efter kriget och förvaras nu i Wojewódzkie archiwum państwowe i Szczecin; jfr Archiwalny biuletyn informacyjny. Wojewódzkie archiwum państwowe w Szczecinie (Warszawa 1957; stencil). Min kollega fil. lic. Adam Heymowski har haft vänligheten fästa min uppmärksamhet på denna publikation.

²⁵ Lewenhaupt, a. a., s. 372. — En senare bärare av namnet med svensk anknytning var Sophia Kaekritz, boende i Massow i Pommern och änka efter tunnbindaren där Peter Segeling, vars son borgaren och vinskänken Martin Segeling dog i Stockholm 1751, Stockholms stadsarkiv, Bouppteckningar 1752: 1, fol. 89.

om staden Stepenitz vid en liten på kartan ej namngiven bäck, som flyter ut i floden Stepenitz. I tillgängliga tryckta källor omtalas denna ort redan 1540.²⁶

Med den gamla thüringska adelsätten v. Kö(c)kritz har ovan behandlade pommerska borgarsläkt intet samband. Den förra är uppkallad efter orten Köckritz vid Weida i kretsen Gera, vars namn är etymologiskt identiskt med det pommerska ortnamnet.²⁷

Tillägg

Sedan ovanstående skrevs har full klarhet vunnits om Friedrich Kökeritz' härstamning. Han döptes den 7 mars 1653 i St. Jakobi försam-

²⁶ Das Ortsbuch für das Deutsche Reich (Berlin 1938), s. 867, sp. 2; Karte des Deutschen Reichs 1:100 000, Blatt 155: Pölitz (här stavat Köckeritz). Om gården Kökeritz se vidare H. Hoogewey, Die Stifter und Klöster der Provinz Pommern, Bd 2 (Stettin 1925), s. 830, H. Berghaus, Landbuch des Herzogthums Pommern II: 6 (Anklam 1870), s. 341.

²⁷ Ortnamnet är slaviskt, troligen härlett av ett flodnamn innehållande elementet *kokora* 'Knie-, Krummholz'; se R. Trautmann, Die slavischen Ortsnamen Mecklenburgs und Holsteins, 2. Aufl. Berlin 1950 (= Abhandl. d. sächs. Akad. d. Wissenschaften, Phil.-hist. Kl., Bd 45: 3), s. 80. Personnamnet Köckeritz förekommer i Nordtyskland även i senare tid. Här några på måfå valda exempel. Berlins adresskalender upptar 1858 5 personer med detta namn: två handlande, en klädesvävare, en skomakare och en hårfrisörskä; Allgemeiner Wohnungs-Anzeiger für Berlin 1858, s. 299. I tyska arméns rulla förekommer 1904 en reservunderlöjtnant Köckeritz vid Brandenburgska jägarbataljonen nr 2. — Om släkten v. Köckritz (skrivs även Kökeritz), som var besutten i Thüringen, Sachsen, Schlesien och Lausitz, se utförlig släkttavla i Jahrbuch des deutschen Adels Bd 2 (Berlin 1898), s. 321 ff., Gothaisches genealogisches Taschenbuch der uradeligen Häuser 1909, s. 358 ff., Genealogisches Handbuch des Adels Bd 22, 1960, s. 428 ff., D. v. Köckritz, Geschichte des Geschlechtes von Köckritz (Breslau 1895). I Sverige vistades på 1530—40-talen fru Anna von Kökeritz, maka till Gustav Vasas kansler Conrad Peutinger von Pyhy; se I. Svalenius, Georg Normann (Lund 1937), s. 41, 76, 156 ff. Även hennes broder Job von Kökeritz besökte Sverige; Gustaf I:s registratur 17 (1545), Sthlm 1896, s. 629. Om riddaren Hans von Kökeritz och hans underhandlingar med svenska regeringen under sin vistelse som polskt sändebud i Köpenhamn 1509 se G. Carlsson, Från Erik Segersäll till Gustav Vasa, Sthlm 1961, s. 29—34 (VHAA handl., hist. ser., D. 6).

I Stockholms stadsarkivs register över bouppteckningar förekommer 1655 en Blandina Kökeritz. Formen beror på en felläsning. Kvinnan i fråga, som var salig Petter Winters änka och 1655 på sin sotsäng upprättade nytt testamente, hette i själva verket Gö[c]keritz. Hennes syster Maria Elisabeth var gift med sekreteraren Jeremias Beinsturtz och kallas i Tyska församlingens vigselbok 29/6 1645 »Maria Elisabeth Göckeritzen».

ling i Stettin; föräldrarna voro Lorentz Kökeritz, »Rothgiesser», och Dorothea Amend.²⁸

²⁸ Dopbok för St. Jakobi församling i Stettin, numera i Archiv der Landeskirche i Hamburg. I nämnda arkiv förvaras samtliga kyrkoböcker för Stettin, av vilka de tidigaste (St. Gertrud) gå tillbaka till 1603, medan St. Jakobi böcker börja 1618; se vidare H. Hartkopf, Ostdeutsche Familienkunde, Jahrg. 4 (1956), s. 218 f. För hänvisning till detta viktiga källmaterial har jag att tacka advokat Gunnar Atmer, Stockholm. — Professor Helge Kökeritz, New Haven, har haft vänligheten fästa min uppmärksamhet på den ovan not 14 citerade familjebibeln och på kyrkklockan i Almunge (not 20), efter att själv nyligen ha blivit underrättad om dessa släktminnens existens av redaktör Birger Stolpe, Västra Frölunda.

OLAUS PETRI, SKOLMÄSTARE I STOCKHOLM 1563—1565

AV MAGNUS COLLMAR

I sin doktorsavhandling 1935 gjorde Sven Kjällerström¹ gällande, att den från de liturgiska stridernas dagar välbekante kyrkoherden i Stockholm Olaus Petri Medelpadius var identisk med Olaus Petri, skolmästare i Stockholm 1563—1565. Denna identifiering har av senare forskare godtagits, ända till dess Gustaf Brynnel 1960 i en artikel i PHT² uppvisade, att Medelpadius tvivelsutan 155(4)—1566 var kyrkoherde i Rasbo i ärkestiftet, vilket på nytt kastade hela problemet om stockholmskollmästaren i stöpsleven. Om Kjällerström haft rätt i fråga om identifieringen av Olaus Petri, skolmästare i Stockholm, med Olaus Petri Medelpadius, kyrkoherde i Stockholm, skulle ju med hänvisning till Brynnels nyvunna forskningsresultat denne mästare Olof under flera år, nämligen 1563—1565 och kanske även under en del av 1566, ha varit *både* kyrkoherde i Rasbo och skolmästare i Stockholm, vilket otvivelaktigt förefaller ganska egenomligt. Brynnel skriver på slutet av sin artikel: »Sammanfattningsvis kan om skolmästaren i Stockholm 1563—66 sägas, att en identitet mellan honom och kyrkoherden i Rasbo och Stockholm för närvarande icke kan dokumentariskt bevisas men att flera omständigheter talar för antagandet av en sådan identitet. Om man å andra sidan antager, att han har varit en helt fristående Olaus Petri, måste det konstateras, att man vet mycket litet om denne man.»

Enligt min mening föreligger *icke* identitet, och jag stöder mitt påstående på ett par uppgifter i de salträkningskaper, som finnas bevarade från det nordiska sjuårskrigets dagar. I ett register från »1565»,³ vilket redovisar saltköpen från 5 okt. 1564, står »Mester Oluff», kyrkoherde i Rasbo, upptagen för inköp av två tunnor. I samma register, under en rubrik, som redovisar försäljning av salt till Kungl. Maj:ts tjänare jämte några av adeln och borgarna, återfinnas bland saltköparna »Mester Peder Arffwidzson predicant i Stockholm», vil-

¹ Striden kring kalvinismen, s. 171 f.

² Olaus Petri Medelpadius, PHT 1960, s. 171 ff.

³ Registret, en volym i smal fol., finns i buntens Salträkningskaper 1556—1567 i Strödda räkenskaper och handlingar före 1630, KA. — Flera volymer salt-räkenskaper finnas även i Strödda kamerala handlingar, ib.

ken som bekant fick underhållsbrev 10 dec. 1565,⁴ »Mester Lars Kyrckeherde», som tillträdde tjänsten i S:t Nicolai 1562, troligen 7 juli, och avled 1565, efter 8 aug.,⁵ »Mester Oluff Scholmestere» samt omedelbart därefter »Stockholms Spetall».⁶ Sammanhanget visar, att denne mästare Olof måste ha varit verksam i Stockholm.

Registret »1565» omnämner således två mästare Olof, den ene kyrkoherde i Rasbo och den andre skolmästare i Stockholm. Vi tvingas därmed konstatera, att identitet icke föreligger mellan antiliturgisten Olaus Petri Medelpadius och skolmästaren Olaus Petri.

Vad veta vi, utöver salträkenskapernas uppgift, *med säkerhet* om den sistnämnde? Det är inte mycket. Han omtalas i Petrus Fechts brev 18/1 1564⁷ ha tillträtt skolmästarbefattningen, dock på det av honom ställda villkoret, att han blott skulle inneha den så länge han själv fann för gott. Han omtalas där också som svåger till en herr Laurentius, i vilken vi väl kunna igenkänna den även i salträkenskaperna omnämnde Laurentius Olai Gestricius. Men vi få icke veta, av vad slag svågern var. Den 5 juni 1564 lyfte han lön med två pund korn och ersattes han för åtta pund råg med 192 marker.⁸ Han torde i egenskap av skolmästare som prebende ha innehaft Brännkyrka pastorat.⁹ Sista säkra uppgiften om honom härstammar från 17 mars 1565, då han inför konungens nämnd tillsammans med Matts Törne och gävleborgaren Peder Nilsson företrädde Knut skri- vares döttrar, då dessa tilltalade sin styvmor, hustru Barbro, om en

⁴ G. Hellström, Stockholms stads herdaminne, 1951, s. 21. Om hans föregående tjänstgöring i Linköping och Kalmar, se B. Olsson, Kalmar stifts herdaminne, 1, 1951, s. 234.

⁵ Hellström a. a., s. 416 f.

⁶ D. v. s. Danviks hospital.

⁷ Dess innehåll återgivet i F. de Brun, Svenska studenter, dupl. uppl. 1926, s. 346 ff.; se även Kjollerström, a. a., s. 171 not 1, och Brynnel, a. a., s. 174. Beakta till här föreliggande fråga också Gustav Sjöberg, Petrus Michaelis Fecht, PHT 1955, s. 110 not 63.

⁸ Strödda kamerala handlingar 22, KA.

⁹ Se Sjöberg, a. a., s. 111, angående Johan III:s brev 10 maj 1569. — Ur manuskriptet till det nya herdaminnet för Strängnäs stift, av vilket den del, som omfattar den äldre vasatiden i dagarna skall börja sättas, vill jag komplettera de gängse uppgifterna om Stockholms skola med följande: Rektorerna njöto Huddinge och Brännkyrka som prebende 1562—1572 men endast Brännkyrka 1572—1587. Huddinge var 1572—1579 anslaget som prebende åt korrektorn vid tryckeriet Petrus Erici (om dennes härstamning från Tors- hälla m. m., se M. Collmar, Sju syskon, i Till Hembygden 1961). Huddinge blev självständigt pastorat 1579, och Brännkyrka lades på nytt som annex därunder genom kungl. brev 28 juli 1587.

gård, som var deras rätta arv både på fädernet och mödernet.¹⁰ Därmed upphöra de vissa uppgifterna om honom, så att vi icke med säkerhet kunna uttala oss om, huruvida han var kvar i Stockholm eller ens levde, då man i april 1565 vid prästmötet i staden ventilerade den likvoristiska frågan.¹¹ Att han var skolmästare ännu 1566 är ett obevisat påstående.

Att i den äldre vasatidens Sverige, då så många buro namnet Olaus Petri, söka efterforska, var den ovannämnde skolmästaren kan ha bedrivit sina studier och vart han till äventyrs tog vägen efter slutad skoltjänst, tillhör icke precis de lättare uppgifterna, allra helst som vi icke känna till, varifrån han härstammade. Det »mäster», med vilket han titulerats i åtskilliga akter, behöver icke innebära, att han krönte eventuella akademiska studier med lagerkransen. »Mäster» betyder i hans fall måhända ingenting annat, än att han var skolmästare. Det saknas förvisso icke paralleller till detta.

Av flera orsaker är jag förhindrad att själv föra forskningarna vidare, men jag vill framdraga ett par fakta, som måhända kunna vara den för frågan intresserade till hjälp. I maj 1563 inskrevs vid Rostocks universitet en svensk studiosus Olaus Petri.¹² Om han var identisk med Stockholms skolmästare, måste han återvänt hem efter blott en kort tids vistelse i Tyskland, vilket med tanke på de av kriget framkallade oroliga förhållandena inte synes otroligt, men därmed uteslutes väl också möjligheten, att han hunnit avlägga någon magistergrad i Rostock. Vidare omtalas hos Elgenstierna¹³ och i Linköpings stifts herdaminne¹⁴ en Olaus Petri, född 1537, som uppges ha studerat i Uppsala 1564 och sedan utrikes samt 1565 blev fången i Lübeck. Då han 27 april 1599 avled, var han domprost i Linköping och fick sitt sista viloläger i stadens domkyrka, där hans gravsten skall finnas. Ur andra källor¹⁵ inhämtas, att han under den liturgiska stridens dagar till en tid blev avsatt av Johan III, då denne höll sin stora razzia med det motspänstiga prästerskapet i Linköpings stift. Denne Olaus Petri, som måhända är identisk med studenten i Rostock, presenterar sig för oss vid en behaglig tidpunkt, och en gransk-

¹⁰ Konung Erik XIV:s nämnds dombok, HH 13: 1, 1892, s. 182 f.

¹¹ Se Brynnel, a. a., s. 175, punkt 4.

¹² Die Matrikel der Universität Rostock, hrsg. v. A. Hofmeister, II, 1891, s. 148.

¹³ Den introducerade svenska adelns ättartavlor, 4, s. 450, Lagerfelt.

¹⁴ Utg. av J. A. Westerlund—J. A. Setterdahl, 1, 1919, s. 175 f.

¹⁵ Hj. Holmquist, Svenska kyrkans historia, 3: 2, 1933, s. 87 med käll- och litt.anvisningar s. 333 ff.

ning (och välbehörlig hyfsning) av uppgifterna om honom kanske inte vore ur vägen i detta sammanhang.¹⁶

¹⁶ Jag tackar förste arkivarie Gustav Sjöberg för all den hjälp, han lämnat mig vid arbetet med de rektorer vid Stockholms skola, som samtidigt voro kyrkoherdar i Huddinge-Brännkyrka. Flera av de ovan meddelade uppgifterna om Olaus Petri äro resultat av hans forskarmöda, vilka han generöst låtit mig få del av. Då jag själv varit förhindrad att under denna artikels författande besöka något arkiv, har han också kollationerat mina uppgifter från Kammararkivet och kompletterat dem på viktiga punkter.

REINHOLD LEUHUSEN OCH CASPAR HOLSTE

Ett testamente i Paris 1565.

AV GOTTFRID CARLSSON

År 1961 publicerade undertecknad på annat ställe, i Bihang nr 42 till Stockholms Stadsarkivs årsberättelse för 1960 (s. 29—35), ett Stadsarkivet sedan 1908 tillhörigt aktstycke rörande en på Tynnelsö förvarad ryktbar statsfånge under Gustav Vasas regering, f. d. borgmästaren i Stockholm Gorius Holste († på 1540-talet).¹ I dokumentet, av mig betecknat som Gorius Holstes vädjan från fängelset, redogöres till en början för ett samtal mellan fången och dennes hustru Elisabet Reinholdsdotter Leuhusen, som då, troligen tillfälligt, besökte Tynnelsö. Samtalet inleddes därmed, att Gorius åtsporde sin maka, om hon hört något om deras båda söner. Hustru Elisabet svarade, att den ene sonen, såvitt hon visste, befann sig i Frankrike, där Sten Eriksson (Leijonhufvud) — av allt att döma under sin franska ambassad 1542—1543 — hade talat med honom, varemot den andre sonen skulle uppehålla sig i Stralsund men längtade hem och hade sökt kung Gustavs tillstånd att få återvända från landsflykten.

Några månader efter publiceringen av nämnda arkivhandling mottog jag ett brev från översten friherre Nils Leuhusen i Stockholm, där denne i den egna ättens öden väl insatte släktforskare meddelade, att han ägde en testamentsakt i original, utfärdad i Paris 1565 och ställd på en av hans anfäder i rätt uppstigande led, borgaren i Stockholm Reinhold Leuhusen (Leuhus), † 1603. Testator var Gorius Holstes son Caspar, vars ovannämnda mor var Reinhold Leuhusens fränka (farfars syster). Friherre Leuhusen var sedan älskvärd nog att till mig för begagnande utlåna akten i fråga.

Denna har på sin tid ingått i den s. k. Börstorpssamlingen, som inefattade vad som fanns kvar av den sedan 1719 friherrliga ätten Leuhusens arkiv men som under förra hälften av 1920-talet skingra-

¹ Se om honom senast min avhandling *Från Erik Segersäll till Gustav Vasa* (1961).

des,² och på en auktion 1934 inköptes aktstycket av dåvarande slottsarkivarien i Stockholm friherre Gustaf Rudbeck, vilken överlät sitt förvärv till friherre Nils Leuhusen.³ I litteraturen skymtar testamentsakten för hittills, såvitt man vet, enda gången i ett redan 1823 i Stockholm tryckt arbete, vars författare var en numera halvt förgäten forskare och bibliognost, pastorn i Tyska församlingen i vår huvudstad J. A. A. Lüdeke. I sitt lärda verk »Denkmal der Wieder-Eröffnung der deutschen Kirche in Stockholm», som över huvud innehåller en rikedom av med järnflit insamlade men ofta nog okritiska och nu till stor del föråldrade uppgifter om i Sverige bosatta tyskar (eller nederländare), ägnar Lüdeke några ord (s. 231—232) åt nyssnämnda hustru Elisabet Leuhusen. Där nämnes även hennes och Gorius Holstes son Caspar, om vilken det heter, att han, då han dog ogift, testamenterade hela sin förmögenhet till *Hans Leuhusen*, hustru Elisabets brorson; denne var Reinhold Leuhusens fader († 1588). En förmodan kunde ligga nära till hands, att Lüdeke här helt enkelt gjort sig skyldig till en generationsförväxling, men verkliga förhållandet var nog något annorlunda. Caspar Holste, som ej förekommer i senare akter, torde ha dött kort efter testamentets uppsättande; troligen har detta utformats, när han på dödsbädden kände slutet nalkas. Reinhold Leuhusen, testamentsmottagaren, var då utan tvivel en helt ung man, som med sin fader Hans hade vistats i Mecheln i Brabant men 1565 till äventyrs bodde i Paris. Familjen med farfar och far i spetsen hade nämligen avflyttat från Stockholm 1524 — den förre, Mårten Reinholdsson Leuhusen († 1555), var rådman där under svågern Gorius Holstes borgmästartid 1520—1523 — och slagit sig ned i Mecheln, varefter den i Sverige betraktades som landsflyktig och dess enligt lag arvfällna svenska egendomar genom Gustav Vasas och Erik XIV:s förfoganden indrogos och skingrades. Vid Johan III:s regeringstillträde återkom den emellertid till fäderneslandet och fädernestaden, och dåvarande familjefadern, nyssnämnde Hans Leuhusen fick sedan på kung Johans befallning efter hand börda Gorius Holstes gamla stenhus vid Järntorget i Stockholm ävensom viss kvarlåtenskap efter dennes änka Elisabet Leuhusen.⁴ Härigenom blev han i realiteten Gorius Holstes arvtagare, och Lüdekes uppgift, för vilken den nu framdragna testamentsakten direkt eller indirekt bör ha varit en huvudkälla, blir så till vida i viss mån rättfärdigad.

² Om Börstorpssamlingen, som delvis hamnat i RA, se en utredning av Arne Munthe i HH 32:1 (1938), s. XI f.

³ Denne har jag att tacka för upplysning härom och för åtskilliga andra värdefulla påpekanden i ämnet.

⁴ Om det föregående upplyser en mängd anteckningar i Stockholms tryckta tänkeböcker från 1500-talets senare hälft eller 1600-talets början.

Men det är på tiden att närmare redogöra för den märkliga akstens innehåll och lydelse. Till sin yttre form är den ett sexsidigt häfte på pergament med fortlöpande text å de fem första sidorna; sjätte sidan företer endast ett par arkivanteckningar av yngre händer, den äldsta till synes från 1600-talet: »N. 5 Wällb. Caspar Holsts Testamente». Rättshandlingen är utfärdad av en parisisk hovdomstols högförnämde president, Antoine Duprat,⁵ med biträde av två notarier vid domstolen, Pierre Dutot och Anne Carrel. Den har beseglats med domstolens sigill⁶ och egenhändigt undertecknats av nämnda båda notarier.

Akten tillkännager i kurialstil och alltså med ordrika formuleringar, att »noble homme Gaspar Holste, commissaire ordinaire des guerres en ce Royaulme de France, natif du Royaulme de Suede et citoyen de la ville de Stocholm, faisant sa residence a present en ceste ville de Paris», samma dag personligen inför de bägge domstolsnotarierna (»notaires du Roy nostre seigneur en son chastellet de Paris») oåterkalleligt⁷ till sin arvinge förordnat en nevö, René Lehusen; det har skett av god och sann kärlek till denne unge släkting och av månhet om hans framtid ävensom av andra skäl (»pour aulcunnes causes»), om vilkas innebörd akten är märkligt förtegen.⁸ Testamentet avsåg testators hela egendom, lös såväl som fast, i Sverige och staden Stockholm med omgivning och därutöver allt, som kunde finnas tillhöra honom »au pays de Pomerania et Ostrelins». Akten är daterad torsdagen (»le jeudj») den 24 januari 1565.⁹

Testamentsakten innehåller nästan allt vad vi nu veta om Caspar Holste. Vid dess tillkomst har han liksom ett tjugotal år tidigare levat i exil i Frankrike, där han nått en befattning som krigskommissarie i monarkens tjänst och även synes ha blivit adlad. Där har han uppenbarligen också dött.

Omnämmandet av hans egendom i Pommern och »Ostrelins» (hansestäderna) tilldrager sig ett särskilt intresse. Caspar Holstes fader Gorius hade nämligen på sin tid haft förbindelse med den pommerska hansestaden Stralsund, där Joakim Piper, som med hans biträde varit

⁵ Han tillhörde samma familj som Frans I:s ryktbare kansler, kardinal Antoine Duprat, † 1535, vars arvinge han synes ha varit. I testamentsakten kallas han »Chevallier, seigneur de Nantouillet, de Precy et Rozay, Baron de Thiert et de Thoury, Conseiller du Roy nostre sier, Gentilhomme ordinaire de sa chambre et garde de la preuoste de Paris».

⁶ Sigillet är inte längre i behåll men väl den gröna sigillremmen.

⁷ »sans esperance de jamay reuocquer ne rappeller en aulcune maniere le don et institution». Ordalagen tyda på att testator var hopplöst sjuk.

⁸ Asyftas manne en plan redan nu om ynglingens överflyttning till Sverige?
⁹ Dateringen är i så måtto egendomlig, att den 24 jan. 1565 inföll på en *onsdag*. Sannolikt har Caspar Holste just på onsdagen för notarierna tillkännagivit sin sista vilja, varefter akten i själva verket först på torsdagen den 25 jan. formligen utfärdats.

privilegierad ledare av Dannemoraverket, bodde och var borgare.¹⁰ I Stralsund vistades ju på 1540-talet enligt hustru Elisabet Leuhusens berättelse också Gorius Holstes andre son, om vilken man möjligen kan gissa, att han var identisk med Gorius Holste d. y., nämnd som en i livet varande, gift man i Stockholms tänkebok 1554;¹¹ är identifikationen riktig, skulle denne eljest till förnamnet okände borgmästerson omsider enligt sin önskan troligen ha fått komma tillbaka till Sverige.

Förmånstagaren i Caspar Holstes testamente, Reinhold Leuhusen, är en i Stockholms historia under 1500-talets tre sista årtionden och i början av 1600-talet välbekant borgare. I stadens tänkeböcker nämnes han första gången 16 okt. 1570,¹² och han torde alltså ha kommit dit i faderns följe. Både *in Venere* och *in Baccho* tycks han ha varit något vidlyftig. År 1575, då han ännu inte lär ha ingått äktenskap, anklagades han av en båtsman för att ha »belägrat» dennes lagvigda och förnekade inte tillvitelsen men sökte försvara sig med att båtsmanshustrun på samma sätt inlåtit sig med andra manspersoner, vilket han ville och sade sig kunna styrka.¹³ Den gången synes anklagelsen inte ha haft någon påföljd eller fått rättsligt efterspel. Reinhold råkade dock värre ut, när han på sommaren 1601, ett par år före sin död, »i ölsmål» i traktören Hans Meyers källare okvädade en annan borgare genom att kalla honom en tjuv och en skälm, »värd att hänga i en ljus galge». Smädaren påstod efteråt inför rätta, att hans beskyllning blott var ett svar på den sålunda angripnes utlåtelse i samma värdshus, att hans avlidne fader Hans Leuhusen varit en tjuv; den beskyllningen följdes senare av en insinuation inför domstolen, att fadern under sin långa landsflykt hade uppfört sig illa mot kung Gustav och Erik XIV. Reinhold hade då redan blivit dömd att sona den egna förlöpningen med 60 marks böter »för läppegåld».¹⁴ Men om man får tro honom på hans ord, ville han ju endast värna minnet av Hans Leuhusen, vilken på Johan III:s tid hade varit »Kungl. Majeståts köpman».

I dennes efterföljd blev han själv på sätt och vis en storköpman med till synes vidsträckta europeiska sjöfartsförbindelser. Efter hand förvärvade han en på ärvda tillgångar grundad men genom grosshandeln väsentligt utökad förmögenhet. Huruvida Caspar Holstes testamente bidragit till hans goda ekonomiska villkor är okänt, men nå-

¹⁰ Se mitt arbete *Från Erik Segersäll till Gustav Vasa*, s. 93.

¹¹ Stockholms stads tänkeböcker 1553—1567 (1939), s. 109.

¹² Stockholms stads tänkeböcker 1568—1575 (1941), s. 106.

¹³ A. a., s. 371 f.

¹⁴ Stockholms stads tänkeböcker 1601—1602 (1957), s. 105 ff., 111 f., 116 f.

got betyder det väl, att testamentsakten har bevarats i släkten genom århundraden. På burgenheten följde anseende. Ett vittnesbörd härom var, att Reinhold tillsammans med den likaledes som affärsman framgångsrike brodern Caspar Leuhusen i augusti 1593 utsågs att å Stockholms stads vägnar i kostbar och högtidlig ekipering uppvakta vid kung Sigismunds förestående ankomst.¹⁵

Vid sin död i maj 1603 efterlämnade han en något mer än trettioårig änka, hustrun i andra giftet Magdalena Dantzeville, som, ehuru av kalvinistisk trosbekännelse och tydligen av utländsk härkomst, lär ha varit född i Sverige. Hon gifte redan s. å. om sig med den kände och för sin tid framstående historieskrivaren Erik Jöransson Tegel, revolutionsoffret Jöran Perssons av Karl IX omhuldade son. Tegel blev en god styvfader för Reinhold Leuhusens och Magdalena Dantzevilles tre begåvade unga söner Hans, Vilhelm och Reinhold, vilka alla fingo en vårdad, i ett par fall akademisk utbildning.¹⁶ Han har härigenom gjort sig förtjänt om ätten Leuhusen — den enda patricier-släkt från medeltidens Stockholm, som ännu blomstrar.¹⁷

¹⁵ Stockholms stads tänkeböcker 1592—1595 (1939), s. 148.

¹⁶ Sven Ljungs doktorsavhandling Erik Jöransson Tegel (1939), s. 64, 77 ff., 111 ff., 116 ff., 121. Dr Ljungs arbete är mycket givande för kännedomen om ätten Leuhusens historia vid denna tid. Det kompletteras numera av Birgitta Lager, Stockholms befolkning på Johan III:s tid (1962), s. 69, 129 f., 141, 155 f.

¹⁷ Från min ursprungliga föresats att in extenso återge 1565 års bitvis svår-lästa testamentsakt har jag även av hänsyn till tidskriftens utrymme nödgats avstå. — I Stockholms Stadsarkiv förvaras ett avvitringsinstrument 26 sept. 1603, i samtida koncept upprättat på begäran av Magdalena Dantzeville inför hennes 30 nov. s. å. ingångna nya äktenskap med Erik Jöransson Tegel. Detta aktstycke (jfr Ljung, a. a., s. 111 not 3), som tack vare min vän stadsarkivarien dr Nils Stafs välvilja har varit mig tillgängligt i fotostatkopia, ger vid handen, att de tre späda sönerna då ur sin faders dödsbo erhöilo vardera 200 daler och 50 lod silver. 600 daler jämte en del guld- och silversaker tillerkändes Reinhold Leuhusens moderlöse son i första giftet Govert Leuhusen; dock skulle härav 400 daler inte utfalla förrän nästkommande vår, »medh förste öpne watnet», ett vittnesbörd om att handelsfirman alltjämt var i verksamhet trots huvudmannens död.

Om Reinhold Leuhusens förmögenhetsvillkor och om hans utländska affärsförbindelser (via Amsterdam) se vidare Stockholms stads tänkeböcker 1603—1604 (1959), s. 106—114, 196 f., jfr *ibid.*, s. 43, 97 ff., 121 f., 277 f.

OM ÄMBETSVERKEN I STOCKHOLM FÖR 200 ÅR SEDAN UR ASPIRANTSYNPUNKT

Ur Bengt Bergius' brevväxling med Joh. Sundius¹

AV ARNE HOLMBERG

Den för sin herrnhutiska fromhet bekante prästen Johannes Nikolaus Sundius (f. 1699, † 1774), kyrkoherde i Allerum, var i sitt första äktenskap förenad med Catharina Dryselius (f. omkr. 1686), syster till Bengt Bergius' moder, Sara Maria Dryselius. Hon hade förut varit gift med Sundius' företrädare, Olof Hellichius, som avlidit år 1728. Efter hennes död (år 1734) gifte Sundius om sig med Cecilia Blanxius och hade med henne fyra söner och fem döttrar, som nådde mogen ålder. När den äldste av sönerna, Johannes, uppnått 20 års ålder, skrev fadern till Bergius och bad om hjälp att skaffa den unge mannen en anställning i rikets ständers bank eller i något annat ämbetsverk i huvudstaden. Sundius' brev är daterat den 29 augusti 1763, och från Bergius föreligger ett mycket utförligt svarsbrev av den 27 september samma år. Detta svarsbrev ger ett livligt intryck av de svårigheter, som mötte en aspirant, särskilt om han ej var av adlig börd, i dåtidens Sverige, där fullständig sysselsättning var ett okänt begrepp. Den utförliga redogörelsen för befodringsutsikterna vid många ämbetsverk är sannolikt till stor del baserad på Bergius' egna erfarenheter av åratals fruktlösa försök, innan han vid nära 40 års ålder lyckades få en avlönad kommissariebefattning i ständernas bank. Då detta brev även i övrigt är av biografiskt och personhistoriskt intresse, återges detsamma nedan in extenso.

Min Högtärade Kära Morbroder.

Jag har på dessa förflutna åren esomoftast med innerlig sinnes fägnad förnummit, at K. Morbror warit wid lif och god wälmågo. Jag har ansedt sådant för ett synnerligt prof af den milda Försynens wård och försorg, icke allenast om Min Morbrors hus och Familles timmeliga utkomst, utan ock om många själars andeliga bästa i Morbrors församlingar. Det behöfs wisst i dessa förwärrade tider, då Christendomen så mycket förkolnat och all nit om skyldigheters fullgörande rättnu utslocknat, at någre rättsinte Guds män här och där finnas, som med lära och exemplarisk wandel låta sitt ljus lysa

¹ Denna brevväxling, som omfattar tre brev från Sundius och ett från Bergius, finnes i Bergianska avskriftssamlingen, Band 10, i KVA:s bibliotek.

och göra uppbyggelse. Hela landet, så långt K. Morbror blifwit bekant, wet at göra Morbror härutinnan en tilbörlig justice, och den trofaste Guden, hwars ära Morbror söker, lärer ock icke underlåta, at i utmärkt måtto wälsigna och i sinom tid til timmeliga förmåner framdraga Min Morbrors Kära barn och posteritet. Jag har, i min lilla carriere, jämte mina Syskon, i margfallig måtto rönt af Försynen en ousäjelig nåd, samt underligen framhulpits til fördelaktigt établissement, oaktadt de aldrabistrate utsigter. Jag räknar det mycket för en werkan af mina gudfruktiga föräldrars förböner och wälsignelse; fast Gud låte mig ännu betänka, at min Frälsares dyra förbön och kärlek uti all ting bör förnämligast anses och prisas!

När jag nu, efter begäran, skall lämna mitt trogna yttrande och råd angående de steg Min Morbrors äldste Son bör taga för sin framtid, så kan jag ej dölja den fägnessamma aning, som hos mig genast upgår, at han får ofelbar lycka och framgång, ehwad vitae genus han kommer at utwälja; och grundar sig denna aning på en säker öfwertygelse, at han får röna til godo sin gudfruktiga Fars Kraftiga wälsignelser, samt af Guds belönande hand njuta frukten af de många wälgerningar, Min Morbror så oförskyldt bewist de fatigtige Hellichierne² med flera; hwartil kommer, at jag ock tror den Kära Brodren äga en god education, så at han blifwit wand at hafwa Gud för ögon, at älska dygden, och at med flit och eftertanka handtera sina göromål. Jag kan finna, att den unga Brodren fattat tycke för Civil-ståndet, men jag har likwäl swårt för at gifwa något pertinent råd i denna question, så länge jag ej specielt wet, til hwilketdera af de många särskilda Civil-statens göromål han har mästa böjelsen, äfwensom jag ock swårligen kan säga, hwad wetenskaper han härefter bör idka, när jag icke wet, hwilka han hittils egenteligen skött, och hwilka som ännu blifwit lämnade. Utom alt detta, är jag ock okunnig om, på hwad fot k. Morbror wil ha honom här de första åren, antingen Morbror wil årligen bestå honom ett par hundra plåtar til sin utkomst til dess han får ordentelig lön, eller han skall aldeles wara på egen hand med egen omsorg om kläder och wivre: En artikel, som gör nog betydande skilnad, ty i förra fallet kan han fritt wända sig til hwilket werk han wil, som lofwar bästa promotion och importance i längden, och uthärda den lönlöshet, som merendels flera åren plägar wara ett oundwikeligt malum; men i senare fallet blir han twungen att endast reflectera på snar lön och inkomst, änskönt den kan wara nog måttelig och utsigten för framtiden mera inskränkt i anseende til hopp om avancerande. I förra classen sätter jag stora Cantzliet, Hofrätten, Bergs-Collegium, Commerce-Collegium, Banquen och de öfriga Ständernas werk, Stockholms Rådstuga &c. men i senare classen Cammar-Collegium, i anseende til de många sysslor i Riket man derifrån har tour och competence til, utom beställningarne inom Collegium, såsom Lands-Camererare, Krono-Befallningsmän, o. s. w. [,] Krigs-Collegium, i anseende til beställningarne wid Krutbruk, Saltpetersjuderier och Gewärs-factorier, Kongl. Postverket, i anseende til Postmästare-sysslorne, och General Tullarrende-Societeten, i anseende til de många Tullsysslorne öfwer Riket, af hwilka somliga äro nog importante. Stats-Contoiret är i mitt tycke ett för

² Catharina Dryselius' barn i hennes första äktenskap (Bergius' kusiner), en son och fem döttrar. Sonen, den från statswälvningen 1772 bekante Abraham Hellichius, adlad Gustafschöld, var född 1722 och således nästan jämnårig med Bengt Bergius.

mycket borneradt werk, likaså Slotts-Cantzliet m. fl. men deremot är wid Landtmäteri-Contoirtet godt utrymme för en Mathematicus, i anseende til alla Landtmätare-sysslor. Jag måste dock tilstå, at i alla både här nämnda och onämnda werk möter den swåra omständigheten för en yngling som där engagerar sig, at han måste nog länge expectera, innan han har tilfälle at få någon inkomst, af den orsak, at öfweralt är mycken trängsel af Extraordinarier, som tjena utan lön, och icke försumma at hålla sig framme när något wankar; ja, där werken äga någon importance eller annars någon god tour til bättre, äro de gerna fullproppade af Adelsmän, med hwilka ofrälse män hafwa swårt för at competera, så framt de ej tillika äro bemedlade. Jag kan fasa, när jag allenast tänker på Banquen och huru många Extraordinarier där nu äro: när Riksdagen slöts, woro där wäl öfwer 50, och ännu är deras antal en god del öfwer 40, hwilka sistnämnde öfwerskottspersoner nödwändigt måste hjelpas undan, enligt sista Banco-Reglementet, innan några nya kunna antagas; åtminstone tycks där ingen kunna komma in förr än nästa Riksdag, då sådant lärer komma an på Banco-Deputationens godtfinnande. Annars wore wäl Banquen det fördelaktigaste werk den unga Brodren skulle kunna engagera sig uti, ty när man hinner til lön där, får man så at det någorlunda förslår, ja man kan ock undertiden äga tilfälle at dessförinnan något förtjena, och det alt per fas. Gud wet, med hwad hjertelig fågnad jag skulle se at den k. Brodren kunde komma dit, och jag där ägde tilfälle at wisa honom den tjenst, som jag wore förbunden til för det myckna goda både jag och min afledne äldre Bror³ fordom åtnjutit i k. Morbrors hus. Jag wil, när Riksdag blir, under Herrans hand, genom wänner och gynnare göra hwad någonsin möjligt är. Imedlertid måste han komma up, at han då är tilhands här in loco, och skadade intet, om han då strax gåfwe sig in i något annat werk, som lusten hälst kunde falla på, at han hade något för händer medan han wäntade, t. ex. Post-werket, hwarest jag nästan håller för lättast at komma fort, efter alt där dependerar af en enda man, StatsSecretären Benzelstierna, som man wäl måtte kunna skaffa sig någon adresse til, eller ock CammarCollegium, i anseende til ofwan anförde skäl. Hwilketdera man än wil wälja, ser jag icke at några Examina wid Academien behöfwa förut undergå, utan är nog, at bara taga Testimonium Academicum. Och jag ser ej heller hwad studier han skall widare behöfwa wid Academien idka, utom dem jag supponerar honom redan innehafwa, så at han har städadt begrep och allmän teinture af någorlunda litterature, derest han ej, för at göra lycka wid något juridiskt werk, skulle wilja läsa juridiquen, fast jag tror det är föga bewändt med den juridiska insigt man på ett år kan få wid Lunds Academie. Men hwad jag skulle wilja råda ej allenast denna unga Brodren, utan ock alla k. Morbrors Söner, at ex professo lära sig, är Cammar-wetenskapen eller det så kallade kammarwerket. Det kommer dem til nytta in omni vitæ genere, och är oundbärligt i de flästa departements af Banquen, likaså i CammarCollegio, Cammar-Revisionen och flera werk, ja kommer til måtta wid åtskilliga tilfällen, i det de kunna allestädes, jämte deras ordinaira sysslor, besörja och utreda privatorm räkenskaper, samt derigenom äga föda och lön hos förnäma Herrskap ifrån första dagen de komma hit up, om lyckan wil wara favorable. Det måtte ock icke wara något perle-

³ Johan Erland Bergius, f. 1722, avled 1743.

stickeri at lära för en som har godt begrep och med all application griper saken an; då tycker jag man skall wackert kunna avancera på ett år. Om nu unga Sundius ändteligen skall til Academien för sitt stipendium, så kan han lära sig wäl Arithmetiquen hos Matheseos Professoren, och sedan på någon tid komma til en käck Häradsskrifvare, och lägga handen wid Cammarverket, tils han kan sjelf sluta Landsboken,⁴ hwarmed det torde kunna wara nog. Kommer han sedan hit up, så tar han sig wäl med Guds hjelp fram, så snart han hinner bli bekant, och kan då, om han är idog och actif, få mången god handpenning genom Commissioners promta uträttande åt folk i landsorterne: ett göromål, som många här hafwa til ständig födkrok. Jag skall för min del icke underlåta att tjena honom så mycket jag kan både med råd och dåd, och wisa werkelige prof af den upriktiga högaktning och förbindelse, hwarmed jag städse framhärdar

Min Högtärade Kära Morbroders

Stockholm d. 27. Sept.
1763.

wördsam-trognaste tjenare
B. BERGIUS.

P.S. Min yngste Bror Professoren och Med. Doctoren låter anmäla sin obeakanta hälsning. Honom har Gud behagat sättja i en rätt fördelaktig ställning, i anseende til lyckelig och lönande medicinsk practik. Wi bo och lefwa tilhopa som rätta Bröder, och hålla en nätt och wacker ungarhushållning tilhopa. Lofwad ware Gud för sin milda wälsignelse!

I ett tackbrev, daterat den 9 januari 1764, meddelar Sundius, att sonen långt före hänvändelsen till Bergius hade blivit tillrådd att söka sig till Bergskollegium, »der man sade wara största utrymmet och genaste befordran för ofrälse ungdom», och att han därför under ett års tid hade studerat metallurgi. Emellertid hade Sundius längre fram lyckats få närmare upplysningar om befodringsutsikterna vid detta kollegium och blivit avrådd »i anseende till den nu warande stora trängslen och långa expectancen, ända till 8 à 10 åhr, för dem som intet äro bemedlade». Med anledning av detta besked hade sonen i Stockholms Statskalender genomsett alla stater och särskilt fäst sig vid banken samt styrkts i sina planer på denna av en man, som då kom från Stockholm och som hade förklarad, att den vore det bästa stället »i anseende till det rena näringssättet medelst tilräckeliga löningar». Denna förklaring hade givit impulsen till Sundius' första brev till Bergius. Med anledning av dennes upplysningar om kammarkollegium hade den unge Sundius under den sistförflutna terminen tagit privata lektioner för en magister docens, som förstod sig på bokhålleri, och avancerat tämligen långt däri, »efter han förut kunnat 4 species och den så kallade Reg. de Tri i hela tal»; han ämnade fortsätta dessa lektioner även under påföljande termin för att meritera sig, tills det

⁴ Landsbok = »huvudbok för en länsstyrelses räkenskaper, särskilt om ett för varje år uppgjort sammandrag av förvaltningen o. d. inom ett län» (SAOB).

bleve någon »öppning» i banken. Under samma termin ämnade han avlägga examen i juridik, som jämte språken hade varit hans huvudsakliga studium under fem terminer. Sundius ber nu Bergius söka uppspåra något inkomstbringande uppdrag hos någon enskild person eller bevaka tilläventyrs uppkommande tillfällig ledighet i postverket, för att sonen skall kunna försörja sig i Stockholm i avvaktan på en fast avlönad befattning i banken.

Det svar, som Bergius utan tvivel skrivit på detta brev, är icke bevarat, men av ett sista brev från Sundius, daterat den 8 oktober 1764, kan man sluta, att han icke lyckats villfara dennes önskan. Enligt detta brev hade sonen följt Bergius' råd och kommit till Stockholm i god tid före riksdagen (d. v. s. den riksdag, som sammanträdde den 15 jan. 1765). I brist på egna medel hade han måst antaga en kondition hos grosshandlaren Dassau, att läsa med hans fyra barn, »alla af särskildta profecter, hwilket är nog mödosamt och hinderligt för honom sjelf, men har måst wäljas för nöd skull.» Han önskade få någon annan verksamhet, och hans håg stod fortfarande framför allt till banken. Även detta brev utmynnar i en bön, att Bergius måtte använda sina förbindelser och sitt inflytande till den unge mannens förmån.

Icke heller på detta brev är något svar bevarat, och vi veta icke, om den unge Sundius under år 1765 fick någon inkomstbringande syssla, varigenom han kunde slippa ifrån informatorsarbetet, men man kan vara övertygad om att Bergius gjorde allt som stod i hans makt för att jämna vägen för honom. I varje fall vet man, att det med tiden gick honom väl i handom, fast han icke fick något ämbete i Stockholm. Han blev assessor vid Åbo hovrätt och slutligen gränstullinspektör i Finland, där han dog år 1792.⁵

Det är ganska troligt, att den gamle Sundius hade Bergius' råd i minnet, när hans näst äldste son, Ivar (f. 1745, † 1766), skulle bryta sig en bana. Denne var nämligen vid sitt frånfälle e. o. kammarskriver i kammarkollegium. De båda yngsta sönerna⁶ fingo däremot sin utkomst utan att öka trängseln vid ämbetsverken i Stockholm.

⁵ En dotter till honom, Anna Katarina Sundius (f. 1771, † 1821) blev gift med Johan Jakob Adolf Wendt och stammmoder för den finländska adliga ätten von Wendt.

⁶ Den ene, Matthias (f. 1748, † 1786), blev hospitalsföreståndare i Malmö, den andre, Christian (f. 1754, † 1835), kaptän i örlogsflottan, sedermera grosshandlare i London och slutligen translator vid engelska amiralitetet. — Uppgifterna om kyrkoherden Sundius' söner äro hämtade hos G. Carlquist, Lunds stifts herdaminne.

RECENSIONER

Medeltida kulturhistoria

Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid från vikingatid till reformationstid, varav fem delar tidigare anmälts (1956, s. 153 ff., 1958, s. 158, och 1960, s. 177), fortsätter att utkomma med ett band per år. Nu föreliggande också band 6 (Gästning — Hovedgård; 712 sp. + 8 bildsidor) och band 7 (Hovedstad — Judar; 720 sp. + 8 bildsidor) med tryckåren 1961 och 1962.

I enlighet med sin tidigare påpekade återhållsamhet i fråga om det rent personhistoriska har redaktionen även i de nyutkomna delarna endast i ett fåtal fall medtagit biografiska artiklar om fullt historiska personer, och även då ha vederbörandes verk eller kult ägnats större uppmärksamhet än det rent biografiska. Sådana artiklar äro Herluf Nielsens om den tyske krönikören Helmold, Aarno Maliniemis om biskop Hemming i Åbo (numera även behandlad i en akademisk avhandling av Birgit Klockars; jfr HT 1962, s. 100), Helge Toldbergs om den danske prästen Michael Nicolai (obs. placerad på bokstaven H med rubriken »Hr Michael«!), Trygve Lundéns om helgonet Ingrid (Elovsdotter) av Skänninge, Lilli Gjerløws och Jørgen Raasteds om biskop Isidor av Sevilla och Magnús Már Lárussons om den isländske biskopen Jón helgi Ögmundarson.

Karakteristiskt är, att dessa i sin uppställning föga skilja sig från artiklarna om sagofigurer eller historiskt nästan okända personer, som blivit föremål för kult eller litterär behandling, t. ex. Rune Norbergs om martyren Hadrianus, Gjerløws, Lárussons och Oloph Odenius' om det norska helgonet Hallvard (jfr numera även sistnämnde författare i norsk Historisk Tidsskrift 41, s. 321 ff.), Lundéns om helgonet Helena (Elin) av Skövde, Olav Bøs om skidlöparen Heming, Maliniemis om S:t Henrik, Bengt Ingemar Kilströms om de bibliska gestalterna aposteln Jakob och Jakob d. y., Carl-Martin Edsmans, Hans H. Ronges och Toldbergs om Joan präst av Indialand, Kilströms, C. A. Nordmans och Erik Moltkes om aposteln Johannes samt Gjerløws, Moltkes, Kilströms och Bernt C. Langes om Johannes Baptista.

Av närbesläktad karaktär och likaledes personhistoriskt intresse äro de talrika artiklarna om historiska eller litterära verk. Ludvig Holm-Olsen skriver om Hákonarmål, Knut Helle om Hákonar saga Hákonarsonar, Jakob Benediktsson om Hákonar saga Ívarssonar, Hauksbók, Helgendigte, Høyers annáll och Jómsvikinga saga, Anne Holtmark om Háleygjatal, Haraldskvæde, Historia de antiquitate regum Norvagiensium, Historia Norvegiæ och Jómsvikingadrápa, Bjarni Einarsson om Hallfreðar saga, Björn Sigfússon om Heiðarvíga saga, Hrafns saga Sveinbjarnarsonar och Íslendingabók, Hallvard Lie om Heimskringla och Hrynhenda, Hallvard Magerøy om Helgensoger, Niels Lukman om Heltesagn och Ingjaldskvadet, Paul Johansen om Henrik af Letlands krønike, Gottfrid Carlsson, Nielsen, Holtmark och Björn Þorsteinsson om Historieskrivning, Finn Hødnebo om

Hryggjarstykki, Lárusson om Hungrvaka, Jóns saga helga och Jóns þáttur biskups Halldórssonar, Alf Sommerfelt om Irske kilder til Nordens historie, Einar Ol. Sveinsson sammanfattande om Islendingasögur och Nielsen om Jens Grands fængselskrønike.

Viktiga ur personhistorisk synpunkt äro även de allmänt orienterande artiklarna Herretitel (av Sven Ljung, Lars Hamre och Lárusson), Hertig (av Jerker Rosén, Nielsen, Hamre, Roland Otterbjörk, Åke Granlund och Viljo Nissilä), Håndfæstning (av Nielsen), Håndskrifter (av Benediktsson, Didrik Arup Seip och Jan Liedgren), Hår- och skægmoder (av Vibeke Michelsen, Charlotte Blindheim och Holtsmark) samt Jordebog (av Poul Rasmussen, Liedgren, Gunnar Fritzell, Arvo Soininen, Hamre och Lárusson). Inom denna tidskrifts intressesfär falla även C. G. U. Scheffers artiklar Heraldik, Heraldiska bilder (jämte Hallvard Trætてberg), Heraldiska bok-ägaremärken (jämte Ernst Verwohlt och Trætてberg), Heraldiska tinkturer (jämte Trætてberg), Heraldisk stil, Heraldisk terminologi (jämte Trætてberg), Heraldiskt höger, Herold (jämte Verwohlt), Hjålm och Håradssigill (jämte Verwohlt och Trætてberg).

Artikelförfattarnas namn visa redaktionens ansträngningar att få fram kvalitetsprodukter av specialister, och de talrika litteraturhänvisningarna vid varje artikel torde komma att spela en viktig roll för den fortsatta forskningen.

Hans Gillingstam

Stockholms befolkning på Johan III:s tid

Birgitta Lager har betecknat sitt arbete *Stockholms befolkning på Johan III:s tid* (Skrifter utgivna av Stadshistoriska institutet, Sthlm 1962, 194 s., kr 15) som ett »försök att med hjälp av kameralt material fastställa Stockholms befolknings ungefärliga storlek och rekonstruera dess sammansättning på Johan III:s tid». På grund av källläget har förf. valt året 1582 till utgångspunkt. För detta år finnes nämligen bevarad en längd över huskatten, som var en extraordinär statlig pålaga; tyvärr omfattar den endast Staden inom broarna och Gråmunkeholmen. Genom en mycket ingående granskning av denna längd under jämförelse med andra källor — skotteboken, stadens räkenskaper, Tyska församlingens räkenskaper m. fl. — kommer förf. fram till ett minimiantal hushåll i hela Stockholm av 1 260. Att på grundval av detta tal uppskatta stadens invånarantal anser förf. vara »ett steg ut i det ovissa» — f. ö. ett steg, som få stadshistoriker underlåta att taga. Med all reservation anger Birgitta Lager talet 6 som koefficient per hushåll såsom sannolikt. Stockholms bofasta befolkning skulle alltså ha uppgått till 7 500—8 000, och staden skulle ha varit ungefär lika stor som exempelvis Stralsund, Wismar och Rostock. Av hushållen torde drygt en tredjedel vara att hänföra till borgerskap i egentlig mening och personal i stadens tjänst. Knappt två tredjedelar skulle ha utgjorts av kronans folk. Även härvidlag måste reservationer göras: förf. påpekar, att begreppet borgare ännu inte hade den bestämt avgränsade betydelse, som det senare fick. Trots att undersökningen inte i första hand har inriktats på personhistoriska eller genealogiska problem, finnes i arbetet mycket att

hämta för dessa grenar av historien — särskilt i kapitlen Husbestånd och husägare i Staden mellan broarna och Befolkningens rekrytering från olika svenska och utländska orter. Tack vare förf:s noggrannhet, försiktighet i dragandet av slutsatser samt stora erfarenhet och kunnighet, inte minst i behandlingen av det personhistoriska källmaterialet, är boken ett viktigt bidrag till Stockholms historia under en tid, då staden stod på tröskeln till en ny period genom malmarnas bebyggande och verkliga inlemmande i huvudstaden.

Torgny Höjer

Karl IX och ständerna

Ake Hermanssons doktorsavhandling över detta ämne har under rubriken: »*Tronfrågan och författningsutvecklingen i Sverige 1598—1611*» (Uppsala 1962, 343 s.). Författaren koncentrerar sig på ett noggrant jämförande studium av handlingar rörande samtliga periodens ständermöten, av Karls testamenten och hans lagrevision. Härvid penetreras olika utkast, förslag och bearbetningar samt dessas inbördes ordningsföljd. Frågorna belyses ofta med parallelltryck. Framställningens syfte är att med hjälp av dessa skriftliga kvarlevor klargöra dels den statsrättsliga motiveringen till Sigismunds avsättning och Karl IX:s tron tillträde, dels Karls ställning till de konstitutionalistiska idéerna.

Genom sin koncentration på ett relativt begränsat, men centralt källmaterial har författaren lyckats avvinna det ingalunda jungfruliga ämnet nya aspekter. Ständermenigheten framstår redan vid denna tid som en självständig maktfaktor. Karl och stånden mötes som likvärdiga förhandlingsparter under gemensamt ansvar till kraftmätning, kompromisser och samarbete. Underhandlingarna har till stor del förts skriftligen.

I Karls inställning till konungaæden, till rådets uppgifter och till ständerna ser Hermansson honom som »företrädare för ett konstitutionalistiskt synsätt». I det intressanta kapitlet om Petrus Petrejus' otryckta berättelse om Karl IX:s eriksgata påpekar författaren att monarchomachernas idéer funnits i Karls närmaste omgivning. Särskilt anmärkningsvärt skulle det vara att den där givna motiveringen för upprorsrätten lämnas sedan Karl krönts till konung.

Den författningsmässiga synpunkten är i Hermanssons framställning renodlad. Problemen tas upp på ett teoretiskt plan. Det politiska händelseförloppet ligger helt i bakgrunden. För personhistorikern har endast karaktistiken av Karl intresse. Något försök att teckna hans politiska motståndare eller hans medhjälpare göres ej. Karls egen dynamiska personlighet får därigenom ingen tydlig relief. Hans inställning till tronföljdsfrågan synes fortfarande gåtfull. Att betrakta honom som konstitutionalist av samma eller ens liknande slag som hans antagonister inom rådet förefaller som en otillfredsställande halvsanning.

Det gällde för Karl att finna en plattform för sitt regentskap och sitt kungadöme. Författaren lägger med all rätt stor vikt vid Karls intresse för trohetsedernas utformning såväl från regentens som från undersåtarnas sida. Det är här hans ståndpunkt kan förefalla konstitutionalistisk. Lösningen till många problem i Karls statsrättsliga syn (författaren berör det mer

i förbigående) måste ligga i att han uppfattade sig själv som »regerande arvfurste», som den representant för kungafamiljen, vilken i rådande situation var bäst ägnad att ta hand om riket. Den yngste av fyra bröder hade han aldrig räknat med att nå tronen, men i sitt furstendöme var han självständig regent. Han kände sig som en usurpator, en undersåte, som brutit sin ed. Han sökte ett formellt berättigande härtill i att Sigismund ej hållit sin konungaed. Det var den rättsliga grunden till att ständerna avsatt honom och till att arvfursten Karl ej längre var bunden av sin trohetsed. Möjligheten hölls länge öppen för Sigismunds son att överta tronen. Karl fasthöll sedan konsekvent den ståndpunkt, som var grunden till hans eget maktinnehav. Håller ej konungen sin ed, är inte heller hans undersåtar bundna av sin. Karls syn på arvfursteinstitutionen, som han i så många år själv representerat och vars betydelse han alltid framhållit, är också den konsekvent. När hertig Johan tillträdde sitt furstendöme, utrustades han principiellt med en självständig regentställning där. I teorien har Karl hållit en rak kurs. När det sedan gäller tronföljden, den egna sonens arvsrätt, blir frågan mer personligt komplicerad.

Birgitta Lager

*Prästrelationerna från Skåne av år 1667 och 1690 med inledning,
noter och register utgivna av John Tuneld*

(Skrifter utgivna av Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund LIX, Lund 1960, 225 s.).

John Tuneld publicerade 1934 de s. k. prästrelationerna för Skåne och Blekinge av 1624. Man är glad att han nu kunnat fullborda utgivningen av deras fortsättning för 1667—68 och för 1690—93. Tyvärr var det icke så många som följde Kungl. Maj:ts maning om antikvitetsrannsakingar, vilken av biskopen (Peder Winstrup) skickades till prostarna och av dessa till kyrkoherdarna. Blott några kontrakt (Luggude-Södra Åsbo, Bara, Villands och Göinge) är någorlunda fylligt representerade. Den enda relationen från Torna kontrakt, om domkyrkan i Lund, är i gengäld ganska utförlig. Inalles finns bevarade 37 pastoratsrelationer från 13 kontrakt. Kungl. Maj:ts uppräknning av vad som borde observeras har flera moment med personhistorisk innebörd: »gamla kongs- och kronogårdar», »gamla manuskript», »sigiller», »Konungars och andra förnämna mäns och släkters gamla gravar». Den senare antikvitetsrannsakingen, 1690, som tillkom på professor Andreas Stobæus' initiativ, var mera arkeologiskt, etnologiskt och namnhistoriskt betonad. Även dessa relationer är fåtaliga och omfattar blott 23 pastorat från 11 kontrakt.

Vid studiet av de nu utgivna av relationerna tycker man sig märka en nedgång i prästerskapets lärdom och intresse jämfört med Kristian IV:s tid. Det rent personhistoriska utbytet är icke heller så stort. I berättelserna från 1667 har i några fall antecknats gravstensinskrifter (se registret, s. 207 f.) och traditioner, om t. ex. den norske jarlen Alf Erlingsson († 1290). Som är att vänta med den ovan angivna begränsningen av 1690-talets relationer är det biografiska material, som dessa förmedlar, ännu fattigare.

Men i vissa fall har ganska fylliga uppgifter lämnats om då brukade ovanligare förnamn. Här har i flera fall framkommit stoff från så sen tid som kriget på 1670-talet. Ganska utförliga är uppgifterna om Båstads legenda-riska skyddshelgon Sankta Thora. Många andra sagomässiga gestalter, kungar och hövdingar från olika delar av Skåne, ha upptecknats (Atte eller Hatto från Brattingsborg, Görmon Laxe och »Konung» Kulbiörn Kattarygh i Visseltofta, Kiäld Croonåås i Stehag, Svend Felding i Raus, Thue Stejellmuss i Välluv, Lage Lodmundsson i Näsrum och »drottning» Sirel Sortlægge i Sireköpinge). Dessa egendomliga »personer», som förekommer vid sidan om sådana kända gestalter som Didrik av Bern, Starkodder, Holger Danske och smeden Volund, skulle förtjäna en särbehandling bl. a. för att undersöka ev. relationer till andra källor.

I personregistret dominerar namnen på de uppgiftslämnande prästmännen och de då fungerande sexmännen. Man har tyvärr icke följt den numera för tiden före 1719 tillämpade registreringen på förnamn för alla personer utan fasta släktnamn. För en i personregistret upptagen dansk adelsman Holger Lindenow kunde frågetecknet efter dödsåret 1630 ha strukits (se Danmarks Adels Aarbo 1958—59, s. 25).

Nils Ludvig Rasmussen

Geijer som historiker

Bengt Henningsson, *Geijer som historiker* (Studia historica Upsaliensia V, Uppsala 1961, 506 s.).

Ur personhistorisk synpunkt är denna nyligen ventilerade doktorsavhandling betydelsefull främst som ett viktigt bidrag till Geijers biografi, i första hand genom sin ingående behandling av ett mycket väsentligt avsnitt av hans livsinsats, hans gärning som historieskrivare. Men det gäller även den detaljrika utredningen av Geijers studiegång, befordringshistoria och verksamhet som universitetslärare. Man fäster sig särskilt vid den av fakta späckade redogörelsen för det akademiska examensväsendet, för universitetsundervisningen i historia (med tyngdpunkt på urvalet av kurslitteratur s. 46 f., 61 ff.) och för disputationsväsendet (med från varandra fristående utredningar för student- och professorstiden). Avsnitten om kurslitteraturen och disputationerna, vilka i viss mån spränger sönder framställningen, kunde kanske fått en bättre placering som sammanhängande exkurs. Man lägger märke till den noggranna behandlingen av problemet rörande författarskapet till avhandlingarna, med en inträngande belysning av den viktiga och därför i forskningen ofta aktuella frågan om respondent eller praeses (det vanliga) som författare. Henningsson har ägnat de 66 historiska avhandlingar för vilka Geijer presiderade en energisk undersökning (s. 65 ff.). Resultatet blir att han själv författat 42 (med stor sannolikhet ytterligare fyra) och respondenterna 14. Beträffande återstoden (6 st.) har det ej lyckats att nå klarhet. Man skulle önskat att förf. sammanhållit dessa resultat och övriga uppgifter om Geijers historiska författarskap (tryckt eller otruckyt) i form av en bibliografisk sammanställning (uppräknigen av Gei-

jers skrifter i litteraturförteckningen är, sedd mot bakgrunden av den noggranna utredningen i texten, snarast lätt förvirrande).

I sammanhang med skildringen av Geijer som universitetslärare, som dokumenteras genom skildringar — påfallande ofta ganska kritiska — av studenterna-åhörarna-respondenterna, skymtar en intressant fråga. I vad mån fanns i äldre tider ett vetenskapligt lärare-lärjungeförhållande, likt det i våra dagar? Förf. nämner vid ett tillfälle att Geijer ej stod sin studietids historieprofessor — Fant — nära, men karaktäriserar P. E. Bergfalk och Fryxell (s. 107) som Geijers lärjungar, dock under framhållande att Fryxells täta besök hos Geijer under vissa tider mycket väl kan ha haft med nationskamratskapet att göra och att vid denna tid någon handledning överhuvudtaget ej förekom (s. 65). Svedelius fick inga råd av Geijer då han skulle utarbeta sin gradualavhandling i historia (s. 65).

En utförlig, mycket instruktiv bakgrund till Geijers verksamhet som historiker lämnas i det första kapitlet, där rec. fäst sig mindre vid skildringen av den populärhistoria à la Voltaire, vars stora betydelse alltid uppmärksammas (den franska lärda historieforskningen under det voltairianska skedet brukar däremot bli mer styvmoderligt behandlad) än vid den vikt som lagts vid det aktiva sysslandet med nordisk historia, enkannerligen fornhistoria, av tyskar som Schlözer, Adelung och Rühs. Längre fram skymtar även Niebuhr och Ranke. Av Geijers svenska föregångare är t. ex. Dalin, Lagerbring, Botin, Hallenberg¹ och Fant i olika sammanhang analyserade och skildrade på ett sätt som gör Henningssons avhandling till en guldgruva för svensk historiografi under 1700-talet och förra delen av följande sekel. Även om andra, mindre kända historiker, såsom Greifswaldsvensken Thunman och den mångsysslande Granberg, förekommer värdefullt stoff. Särskilt utförligt har naturligtvis Geijers förhållande till Fryxell behandlats med den utveckling från lärjungeskap eller i varje fall nära bekantskap till stark vetenskaplig motsättning och en litterär fejd, som ej saknade ett bittert inslag från båda håll. Man undrar om källstoffet skulle tillåta en mer accentuerad teckning av hela förloppet av deras relationer före den bekanta fejden. En person, som skymtar i bakgrunden, är den gustavianske diplomaten Gustaf d'Albedyhll, vars bosättning i Uppsala gav honom tillfälle att bl. a. — ingalunda okritiskt — följa Geijers föreläsningar. Han synes även ha lämnat Geijer tillgång till sin handskriftssamling.

Särskilt betydelsefullt är Henningssons arbete genom att det på ett sätt, som ingalunda är vanligt i historiografiska sammanhang, ger en omfattande inblick i Geijers rent fackliga arbete som materialsamlare och som källkritiker. Sedan avhandlingsförfattaren underkastat sig den stora mödan med genomgång av Geijers såväl tryckta som otryckta (huvudsakligen långa följder av föreläsningar) produktion, excerpter etc. kan han på ett helt annat sätt än tidigare författare yttra sig om Geijer som fackhistoriker utan att därför negligera den »allmänna uppfattningen» eller de »ledande idéerna», som tidigare fått vara huvudämnet för skildrarna. Framförallt fäster man sig vid författarens positiva omdöme om Geijers omfattande arbete

¹ På s. 13 får man intrycket av Hallenberg som huvudsakligen upplysningsman i sin syn på historien, men ett genombläddrande av Ahnlunds bok — se särskilt s. 119, 281 — lämnar, synes det mig, ej stöd för en sådan karaktäristik.

som materialsamlare (s. 183 f., 436). Som metodiker betecknade han in-
tet framsteg. Författarens utförliga resonemang med många exempel bely-
sande Geijers inställning i detta avseende är utomordentligt intressant och
klargörande. Bl. a. framhåller han att Geijer ansåg utförliga källanalyser
ej lämpliga att framlägga i tryck (s. 436). Till det biografiska stoffet hör
också en utredning (s. 59 f.) om Geijers ekonomiska förhållanden och över-
huvudtaget om hans tydligen permanent dåliga affärer, som ofta kastat
skugga över hans liv. I detta sammanhang kunde förf. måhända med ut-
byte utnyttjat Jan Agrells utförliga utredningar i kap. III av hans avhand-
ling »Nynrättade professurer inom filosofiska fakulteten i Lund under
1800-talets förra hälft» (1949).

I detta sammanhang är det kanske mest intressant att få en uppfattning
av Geijer som personhistoriker och biografisk skildrare. Han ger sig inte
gärna ut på detta fält utan föredrar att låta personerna karaktärisera sig
genom egna ord och egna gärningar (se s. 134 not.).² Men genom ett till-
lämpande av denna metod har han lämnat mycket levande personskildring-
ar av t. ex. Gustav II Adolf. Anmärkningsvärd är den misstro Geijer hyste
mot Axel Oxenstierna (s. 108, 396). Det kan förtjäna framhållas att hans
syn på medeltida gestalter som Erik den helige och Birgitta var mer posi-
tiv än vissa äldre historikers, särskilt Botins (se sid. 274 ff.).

Henningssons avhandling är en ovanligt väl genomförd undersökning, full
av intressant stoff både av allmänt bildningsvärde och synnerligen brukbart
för specialforskare, inte minst på det personhistoriska området.

Nils Ludvig Rasmusson

En brevväxling från Karl Johans-tiden Brinkman och Adlersparre

*Brinkman och Adlersparre. En brevväxling från Karl Johans-tiden. Med
inledning och kommentar av Daniel Toijer. (Natur och Kultur,
Sthlm 1962, 339 s., pris: h. kr 19:50, inb. 24:50.)*

Brevskrivarna voro båda mellan 60 och 70 år, när deras brevväxling år
1828 började. Den fortgick till Adlersparres död hösten 1835. De hade bå-
da lämnat sina ämbeten och kunde ägna sig åt litterära och historiska stu-
dier. I mångt och mycket voro de varandras motsatser. Redan till det yttre
kontrasterade den kraftige Adlersparre mot den spinkige Brinkman. Revo-
lutionshjälten från 1809 kunde då och då — i ögonblicket säkert fullt är-
ligt — prisa lugnet i familjens sköte, men ganska ofta bryter i breven fram
en stark missnöjeskänsla i sarkasmens form: han känner sig som »en ut-
kramad citron», som en f. d. revolutionär, avväpnad och förflyttad till en
avlägsen vrå. Han säger sig t. o. m. längta från sitt Gustafsvik tillbaka till
sitt sista framträdande i offentlighetens ljus — som anklagad inför Stock-
holms stadskämmnrätt 1831 för brott mot tryckfrihetsförordningen! Han

² När Geijer säger, Henningson s. 134, att Johan Banér tecknat sig själv genom
sina fälttåg undrar man emellertid om Geijer ej närmast tänkt på Tegnérns kända
översättning av en kopparsticksinskrift: »Banér sig målat själv, men penseln var
hans svärd och färgerna av blod och tavlans duk en värld?»

har av en forskare i våra dagar karakteriserats som en missnöjd svensk Lafayette; B. von Beskow snuddade på 1850-talet vid samma jämförelse. I motsats till Adlersparre verkar Brinkman ha kommit fram till en harmonisk livsåskådning. Han synes vara nöjd med sin lott som »riksläsare» — enligt Tegnér's uttryck. Han samlade historiska källor, som framför allt intresserade honom som psykologiska dokument. Han samlade också omkring sig den »seralj» av aristokratdamer, som på ett platoniskt sätt med brev och konversation förljuvade den gamle kosmopolitiska diplomatens levnadsafton.

Till den litterära brevstil, som båda odlade — Brinkman med ojämförligt större mästerskap än Adlersparre —, hörde en rik förgyllning i ord av den ömsesidiga vänskapen. Ätminstone från Brinkmans sida tyckas känslorna för adressaten inte ha varit så hjärtliga som de språkliga uttrycken för dem. Brevstilen utmärkes också av en mångfald lärda allusioner och en stor rikedom på associationer. Detta måste göra en sådan brevväxling svår att kommentera. Utgivaren har för kommentaren haft stöd och nytta av sitt stora vetande om Adlersparre och kretsen kring honom. Han har gett upplysningar på många punkter, som äro dunkla och svårtolkade för de flesta läsare.

Torgny Höjer

Edelhjertas öden

Det hör till de mera lockande — ibland också nödvändiga — uppgifterna inom personhistorien att sysselsätta sig med identifierings- och förväxlingsproblem. Källmaterialets sprödhet i äldre tid är ofta anledning till att en alldeles särskild skarpsinnighet måste uppådas för att lösa sådana frågor. Andra identifieringsproblem knyta sig ofta till ledande historiska personligheter, som, omkomna på våldsam väg eller bortgångna genom naturlig död, i folkliga föreställningar ha ansetts leva kvar i en enklare tillvaro. I andra fall åter beror identifieringsproblemet framför allt på en vilseledande avsikt hos personen i fråga. Det finns en sorts människor, som vilja mystifiera samtid och eftervärld genom namnbyten, dubbeltydigt uppträdande o. s. v. Ett bekant exempel från senare tid erbjuder den klart sinnessjuke »genealogen» Sven Olber Olsson (f. 1882, † 1944) alias bl. a. »Knas Ofson».¹

Det är åt ett liknande självmystifierande fall som framlidne minister Axel Paulin ägnade en stor del av sina sista levnadsårs forskarmödor. Paulin, som publicerat flera intressanta personhistoriska arbeten belysande framför allt svenska öden i Sydamerika, hade under sina studier stött på en person, som uppträdde under olika delvis mystiska namn och som han till sist med en nästan sjuklig iver föresatte sig att i detalj biografiera. Paulin hann ej själv slutföra sina undersökningar och sammanställa dem. När han 1957 vid nära 80 års ålder avled, efterlämnade han en omfattande samling excerpter, fotostater, manuskript och utkast rörande personen i fråga och dessa ha nu av Paulins yngre vän överbibliotekarien Wilhelm Odelberg av pietet för den avlidnes minne redigerats till en stor volym under titeln *Edelhjertas öden* (Sthlm 1961. Natur och

¹ Se härom B. Hildebrand, *Handbok i släkt- och personforskning*, I, s. 315 f.

Kultur 235 s.). Arbetet inleds med en av Odelberg författad ganska utförlig biografi över Axel Paulin, vilkens mångsidiga duglighet vid bevakandet av svenska intressen i Sydamerika och livsbejakande originalitet här detaljerat belyses.

Man kan kanske på ett sätt beklaga, att Paulin kom att ägna så mycken tid och kraft åt Edelhjertas öden. Ty i och för sig är väl dennes levnad inte särskilt intressant eller fylld av insatser. Det är som om Paulin skulle ha förhåxats av sitt föremåls mystifierande krafter. Vem var då Edelhjerta? I korta drag kan hans bana rekapituleras på följande sätt. Han föddes 1794 i Visnams socken i Värmland och var son till dåvarande vice pastorn sedermera kyrkoherden och hovpredikanten Salomon Martin Sundelius och Petronella Anna Margareta Humble. I dopet erhöill han namnet Emanuel. Han studerade vid Karlstads gymnasium och Uppsala universitet samt blev efter en kortare tids militärtjänstgöring informator hos adliga familjer, längst hos olika medlemmar av släkten Ehrenborg i Skåne, till vilka han kom i nära vänskapsförbindelse. Han synes ha varit en bildad man, litterärt anlagd och med stor lätthet att knyta kontakter till sina medmänniskor. Det var under sin vistelse hos Ehrenborgarna som Sundelius eller Sundels, som han numera kallade sig, första gången mystifierade omvärlden genom en annons i Inrikes-Tidningar 1820, enligt vilken han adopterades av en till Amerika överflyttad svensk vid namn Asmund L. Edelhjärtha. Alla försök av Paulin att förvandla denne person till en realitet torde vara dömda att misslyckas. Det hela var ett mystifikationsförsök av den fantasifulle Emanuel Sundels, som hädanefter uppträder under den uppdyktade adoptivfaderns namn, Edelhjerta. Han begav sig under högst äventyrliga omständigheter till Amerika för att lyfta sitt påstådda arv, misslyckades, utsattes för attentat av föregivna fiender och tvingades återvända till Sverige — det hela verkar patologiskt. Efter ett par år, vilka bl. a. utnyttjades för litterära sysselsättningar och fåfänga försök att bl. a. med excellensen Lars von Engeströms hjälp vinna ett slags upprättelse för de föregivna anslagen mot honom i U.S.A., reste han på nytt till Amerika, där man kan spåra honom i Sydamerika och Mexiko fram till 1837. Paulin har emellertid lyckats identifiera honom med den svensk-amerikan »G. M. Waseurtz af Sandels», vilken under benämningen the King's Orphan författade ett arbete, som bl. a. handlade om upptäckten av guldfyndigheterna i Kalifornien på 1840-talet, vari författaren deltagit, ävensom om en resa från San Francisco till Honolulu och Australien. Såsom denne Sandels torde Edelhjerta slutligen ha avlidit i New Orleans omkring 1850.

Det var detta levnadsöde, som höll Axel Paulins forskarintresse så intensivt brinnande. Det är otvivelaktigt, att han i sin fantasifullhet ville göra det märkligare än vad det var. Med varsam och kritisk hand har Odelberg sökt reducera vissa av Paulins resultat. Bl. a. ställer han sig med rätta skeptisk till dennes lösa förmodanden om att Edelhjerta skulle ha varit en illegitim son till hertig Karl (sedermera Karl XIII).

Edelhjertas öden är en vackert illustrerad volym och man kan inte undgå att till en viss grad smittas av Paulins brinnande intresse för sin hjälte. De omfattande utdragen ur äventyrarens skrifter utfylla på ett angenämt sätt den biografiska framställningen.

Bernhard von Beskow och Anders Fryxell

Såsom anmäldes i PHT 1960, s. 187, hade Torgny Höjer då fortsatt sin viktiga utgivning av brev ur Svenska akademins arkiv med att börja publicera *B. von Beskows och A. Fryxells brevväxling*. Arbetet härmed är nu avslutat och innefattar tillsammans tre häften (268 + 174 + 186 s., 1959—1961; i sista häftet personregister till hela brevväxlingen).

Förhållandet mellan Beskow och Fryxell är såtillvida synnerligen komplicerat som de, trots en djupgående skiljaktighet i politiska åsikter och i sin syn på viktiga avsnitt av vår historia och en därav följande mer eller mindre förtäckt inbördes polemik i författarskapet, livet igenom synas ha bevarat en förtrolig vänskap i sina inbördes relationer. Särskilt de sista årens brevväxling präglas av en ovanlig uppriktighet och blir därför ett högst väsentligt bidrag till vår historiografi; anm. vill fästa uppmärksamheten exempelvis på den öppenhjärtiga riposteringen i Beskows brev den 21 december 1866 och Fryxells svar den 10 februari 1867. Utgivaren har förtjänstfullt gjort sina kommentarer. Belysande äro de utdrag han ger ur Anders Fryxells brev innehållande dennes uttalanden om Beskow; man får härigenom en klar uppfattning om hans ambivalenta känslor för sin akademikollega.

B. Bé

Johan Johanssons i Noraskog dagboksanteckningar

I PHT ha tidigare anmälts del 1 och 2 av riksdagsmannen *Johan Johanssons dagboksanteckningar* utgivna av Erik Holmkvist (1958, s. 181 f., och 1959, s. 195). År 1961 har tredje delen utkommit, omfattande åren 1890—1894 (Uppsala 1961, 224 s.).

Den nu utgivna volymen är liksom de tidigare försedd med en utförlig kommenterande inledning, där särskilt Johanssons politiska verksamhet ytterligare belyses genom avtryck av brev framför allt ur hans eget arkiv. Man får här en initierad framställning av gamla lantmannapartiet och de olika strävandena och förberedelserna till dess sammanslagning med nya lantmannapartiet. Johanssons närmaste partivänner i riksdagen voro Sven Nilsson i Everöd, Olof Jonsson i Hof, Anders Persson i Mörarp och Axel Wilhelm Ljungman. Han stod också särskilt nära en liberal som Sixten von Friesen. Alla dessa och många andra politiker förekomma ofta i dagböckerna.

Liksom de föregående delarna ger också den tredje viktiga bidrag till kännedom om Johanssons litterära verksamhet och om förhållandena i hans hembygd.

B. Bé

Anna Sandström

Professor Sven Grauers har 1961 publicerat en omfattande biografi över *Anna Sandström 1854—1931. En svensk reformpedagog* (Årsböcker i svensk undervisningshistoria 104; 504 s.).

Anna Sandström intog en framträdande ställning i svenskt undervisningsväsen omkring sekelskiftet 1900 och har sitt namn varaktigt förknippat med den högre flickskola, Anna Sandströms skola, som hon grundade 1883 och ledde till 1926, samt det därtill under åren 1900—1929 knutna högre lärarinneseminariet. Hon deltog livligt i den nordiska pedagogiska debatten och var grundare och mångårig redaktör av den pedagogiska tidskriften »Verdandi».

Det är ett rikt källmaterial som stått förf. till buds, främst då ett betydande privatarkiv efter Anna Sandström själv. Grauers har vidare, som den erfarna skolman han är, med stort utbyte plöjt igenom en ovanligt omfattande pedagogisk litteratur. Resultatet har blivit en synnerligen allsidig skildring av Anna Sandströms liv och verksamhet. Därtill kommer bokens värde för kunskapen om den samtida pedagogiska debatten och de värdefulla bidragen den ger till kännedomen om många av Anna Sandströms kolleger och medarbetare, bland svenskar t. ex. Sigfrid Almquist, Fridtjöv Berg, Alfred Dalin, Karl af Geijerstam, Lars Hökerberg, Ellen Key, Nils Lagerstedt, Hellen Lindgren, Fredrik Palmgren och Fredrique Runquist. Också det nordiska samarbetet på det pedagogiska området blir ingående belyst.

Anna Sandströms levnadsöde, sådant det framträder i Grauers bok, var rikt på tragiska inslag. Hennes far, sekreteraren i generallantmäterikontoret Karl Erik Sandström, dog, när hon var 4 år, och lämnade sin familj i ett katastrofalt nödläge. Anna fick ett nytt hem hos sedermera översten Erik Hjalmar Hagberg, som inträdde som hennes fosterfar. Av hennes syskon var brodern Ivar Sandström en mycket framstående läkare, som emellertid på grund av sjukdom och hopplös ekonomi tog sig av daga 1889. Också andra sorger i familjen fördystrade hennes liv. Själv förblev Anna Sandström ogift. Fint tecknar Grauers på grundval av en mångårig brevväxling och Anna Sandströms dagböcker hennes långvariga förälskelse i pedagogkollegan Fredrik Palmgren, en förbindelse, som för hennes del slutade med en katastrof genom Palmgrens giftermål.

Mot bakgrunden av hennes personliga motgångar framstår livsgärningen så mycket mera märklig. Det har lyckats Sven Grauers att genom sina omfattande källforskningar och sin förmåga av klar och systematisk disposition ge oss en fängslande skildring av både personen och verket.

B. Bé

Sverige och Tyskland 1914—1915

Wilhelm M. Carlgren, *Neutralitet oder Allianz. Deutschlands Beziehungen zu Schweden in den Anfangsjahren des ersten Weltkrieges.* (Sthlm, Almqvist & Wiksell, 1962, Stockholm studies in history, 6, 276 s., pris kr. 30:—.)

Docenten Wilhelm Carlgren har företagit en specialundersökning av Sveriges förbindelser med Tyskland under en kort period av första världskriget som gäller tiden från krigsutbrottet på sommaren 1914 och fram till slutet av år 1915. Just detta skede är av särskilt intresse eftersom vissa kretsar i Sverige arbetade på ett svenskt ingripande i kriget på tysk sida och under en tid fann stöd för denna tanke på tyskt håll. Kort därefter förlorade tanken på ett svenskt samgående med Tyskland sin aktualitet. —

Sveriges regering med statsminister Hjalmar Hammarskjöld och utrikesminister K. A. Wallenberg i spetsen proklamerade visserligen vid krigets början neutraliteten men det fanns alltså svenskar som hyste andra planer. Vilka var då dessa? En krets utgjordes av personer i officiell ställning, kungen och drottningen, riksmarskalken Ludvig Douglas och berlinsändebudet. En annan av några intellektuella som hade sin inrikespolitiska hemvist såväl på höger- som vänsterkanten. Rörande dessa olika personers förhållanden har Carlgren kunnat utnyttja åtskilligt källmaterial som inte tidigare beaktats. Han har tagit del av ett omfattande aktmaterial i det tyska utrikesdepartementets arkiv i Bonn och lyckats spåra dagboksanteckningar som förts av olika medagerande. De stora drag som Torsten Gihl tecknat 1951 i sin undersökning av svensk utrikespolitik under perioden 1914—19 kan dock sägas ha stått sig, trots att Carlgren avsevärt har berikat vår kunskap om händelseförloppet under ett begränsat skede. Några episoder ur detta refereras i det följande.

Hos Tysklands diplomatiska företrädare i Stockholm under det första krigsåret, Franz von Reichenau, mötte de aktivistiska strävandena ett gen svar. Denne var hos sin egen regering förespråkare för tanken på ett svenskt ingripande i kriget. Den svenska regeringen irriterades av sändebudets ensidiga ställningstaganden och osakliga informationer om stämningen i Sverige till den grad att den mot slutet av 1914 yrkade på att Reichenau skulle avlägsnas från sin post. Med en internationell jämförelse visar Carlgren att ett sådant steg måste betraktas som ovanligt. Efterträdaren Hellmuth von Lucius var av en annan mening än sin företrädare. Han hyste förståelse för den svenska neutraliteten och var inte benägen att uppmuntra den svenska aktivismen på det sätt som Reichenau gjort. Det nya sändebudet var dessutom redan från början angeläget om att stå väl hos utrikesminister Wallenberg. Han antog att denne hade varit den drivande kraften vid den svenska aktionen för Reichenaus avlägsnande. Carlgren finner att Lucius i detta stycke kan ha misstagit sig. Vissa dokument tyder på att det var civilministern Oscar von Sydow som under Wallenbergs semesterledighet tog initiativet. Denna iakttagelse av Carlgren, varvid en enskild medlem av ministären vid sidan av stats- och utrikesministrarna visas ha övat inflytande i en utrikespolitisk fråga, står ganska isolerad i hans framställning. De båda nämndas hållning i utrikesfrågor dokumenteras på ett övertygande sätt. Det sker dock sällan mot bakgrunden av de åsikter som kan ha framkommit bland ministärens övriga medlemmar. Carlgren hänvisar till den ännu rådande sammanhållningen inom denna. Det är inte orimligt att anta att vid interna rådslag inom regeringen enskilda medlemmar i vissa fall kan ha medverkat till de ledande statsrådets bedömningar av läget. Skeppsredaren Dan Broström tillhörde som sjöminister ministären. Den tillgång som hans stora internationella erfarenhet bör ha utgjort vid rådslagen hade förtjänat att närmare dryftas.

Drottning Victoria var helt vunnin för Tysklands sak i världskriget. Hennes inflytande över maken, kung Gustaf V, tycks ha varit betydande. Denne gjorde långtgående uttalanden om Sveriges hållning som tidvis irriterade medlemmarna av hans regering. En suggestibel läggning synes ha medverkat till att han vid samtal med företrädare för den tyska ståndpunkten — tyskar eller landsmän mottagna i audiens — kunde förledas till krigiska utta-

landen, vars tolkning på tyskt håll gav regeringen anledning till bekymmer. Statsministern varnade honom också betecknande nog en gång under hänvisning till hans farbrors, Karl XV:s ödesdigra krigiska uttalanden inför den preussisk-danska konflikten i ett föregående århundrade. Kungens omsorg om sin konstitutionella ställning torde emellertid ha förmått honom att iaktta åtminstone en viss försiktighet och avhålla sig från direkta ingripanden i den förda regeringspolitiken. En anteckning av kejsar Wilhelm II på ett dokument som passerat genom hans händer, vari han betecknat den svenske monarken som en av de »slappa furstarna» i Europa, tyder på att han vant sig att skeptiskt bedöma kungens uttalanden.

Sändebudet i Berlin, greve Arvid Taube, hade tidigare varit utrikesminister och åtnjöt stort anseende hos tyskarna. Den aktivistiska politik som Taube förde stod klart i strid med regeringens direktiv för hans arbete. När trots detta Taube fick stå kvar på sin post torde en viktig orsak ha varit det förhållandet att han var väl anskrivnen hos tyskarna. Taube blev dock inte alltid väl behandlad av sina svenska uppdragsgivare. Carlgren visar att förbindelserna mellan den svenske utrikesministern i Stockholm och sändebudet i Berlin lämnade åtskilligt övrigt att önska. Taube hölls inte genomgående underrättad om Wallenbergs åtgärder eller om hans uttalanden till tyska representanter i Stockholm.

I maj 1915 besökte statsminister Hammarskjöld Berlin för att, som det uppgavs, ventilerade handelspolitiska spörsmål. Carlgren visar, stödd på anteckningar som fördes av Hammarskjölds följeslagare och förtrogne, C. G. Westman, att resans huvudsyfte var politiskt. Hammarskjöld ville vinna ökad tysk förståelse för den neutrala hållning Sverige intagit sedan krigsutbrottet året före. Stick i stäv med dessa bemödanden gick de initiativ som ungefär samtidigt togs från tyskt håll till ett närmare samgående mellan de båda länderna. Anmärkningsvärt är, att härvid inflytanden spelat in från annat svenskt håll. Detta motiverar Carlgrens paradoxala omdöme att vissa svenska aktivister till en tid lyckades mera påverka en främmande storstats utrikespolitik än inhemsk opinion eller politik. Bakom regeringens neutralitetsförklaring stod nämligen en överväldigande svensk folkmening, låt vara att krigshändelserna i större delen av pressen kommenterades på ett tyskvänligt sätt. Denna tyskvänlighet modifierades dessutom efter hand av det missnöje som tyska ingripanden mot svensk handel och sjöfart väckte hos folkopinionen. Regeringen Hammarskjölds utrikespolitik bedrevs dock under anmärkningsvärt litet hänsynstagande till opinionen. De viktiga ställningarna till de tyska framstötarna och alliansförslagen under 1915 togs utan att riksdagens utrikesutskott konsulterades.

I juni 1915 avlät den tyske prinsen Max av Baden en skrivelse till kung Gustaf, med vars gemål han var befryndad. I denna ventilerades ett gemensamt svenskt och rumänskt uppträdande mot Ryssland. Tyskarna hoppades ännu vid denna tidpunkt på ett rumänskt ingripande i kriget till deras förmån och centralmakterna bedrev över huvud en livlig utrikespolitisk aktivitet på Balkan som kontrasterar mot den förströdda uppmärksamhet som vanligen ägnades Sveriges hållning. I juli månad kom den tyske bankiren Max Warburg, verksam i Hamburg, till Stockholm i det föregivna syftet att bedriva svensk-tyska bankförhandlingar. Den dolda avsikten med resan var att bereda Warburg tillfälle till politiska underhandlingar

med den svenske utrikesministern. Wallenberg och Warburg var gamla af-färsbekanta och Warburg försökte vinna den förre för tanken på ett svensk-tyskt närmande. Stödd på Warburgs rapporter visar Carlgren hur i stället Wallenberg under samtalen framgångsrikt motiverade den svenska neutraliteten. Sveriges möjlighet att — om landet stannade utanför storkonflikten — i framtiden förmedla en tysk-rysk separatfred betonades. På svensk sida intensifierade de intellektuella kretsarna av aktivister sin verksamhet. Den så kallade aktivistboken »Sveriges utrikespolitik i världskrigets belysning» utkom på försommaren. Svenska aktivister besökte Berlin, där de blev väl mottagna på högsta ort. Den tyske stockholmsministern Lucius fann vid denna tid att hans förståelsefulla hållning till den svenska neutraliteten bemöttes med misstro av hans uppdragsgivare i Berlin. Det visar sig emellertid vid närmare undersökning att rikskanslern Th. von Bethmann-Hollweg och utrikesministern G. von Jagow var måttligt engagerade i tanken på ett tysk-svenskt närmande även när de lämnade sitt bifall till sådana planer. Detsamma torde ha varit fallet med kejsaren. Ett verkligt intresse för saken tycks bland personer i inflytelserik ställning ha hysts endast av kabinetssekreteraren i utrikesdepartementet Arthur Zimmermann, som uppmärksamt lyssnade till aktivisterna vid deras besök i Berlin. Carlgren noterar, att de tyska framställningarna om ett närmande utgick från politiskt håll medan vid inget tillfälle de militära myndigheterna verkade pådrivande.

Statsminister Hammarskjöld och utrikesminister Wallenberg bemötte konciliant utsända tyska representanter och gjorde till intet förpliktande uttalanden. Det var först när prins Max av Baden mot slutet av 1915 personligen infann sig i Stockholm och överlämnade ett tyskt alliansanbud som han möttes av ett direkt avslag. Även prinsens resa maskerades. Det hette att han kom för att underhandla om ett rysk-tyskt utbyte av krigsfångar. Prinsen var som förhandlare oerfaren. Carlgren förmodar att han ville göra sig politiskt gällande genom att uppträda som framgångsrik underhandlare men tolkar också den tyska regeringens beslut att sända just honom som ett tecken på ett inte alltför livligt instämmande i förhandlingarnas syfte. När prinsen återkom från Stockholm med negativt besked väckte det betecknande nog ingen särskild mistämning i ansvariga kretsar i Berlin. — Den utrikespolitiska situationen förändrades under loppet av år 1915. Italiens ingripande i kriget försämrade Tysklands läge och den svenska regeringen ansåg sig av detta och andra skäl kunna uppträda mera resolut. Den tyska militären hyste inte längre planer på några framstötar längst i norr. Operationerna mot Ryssland koncentrerades till sydligare belägna avsnitt av fronten. När väntade tyska framgångar vid stridslinjerna utblev gjorde detta de svenska aktivisterna modstulna och efter hand mindre rörliga. Socialdemokraterna bland dem förlorade sitt inflytande genom att på hösten 1915 utstötas ur sitt parti.

Carlgren menar, att den svenska regeringens rörelsefrihet något hämmades av kungens och berlinsändebudets uttalanden till tyskarna. Men när stats- och utrikesministrarna försökte undvika att göra några mera deciderade uttalanden, berodde detta framför allt på att de var angelägna om att hålla tyskarna vid gott lynne och se tiden an. När allt kom omkring var Sveriges krigsmakt inte rustad för ett formligt krigsdeltagande. Landets

försörjning med livsmedel var därtill beroende av att handeln kunde fortsättas med båda de krigförande parterna. Det förtjänar slutligen erinras om det avseende som Carlgren fäster vid att de tyska alliansförslagen inte blev ultimativa utan stannade vid övertalningsförsök som till yttermera visso alltid gjordes under hand, varigenom tyskarna utan svårighet kunde finna sig i det avslag som omsider kom från svenskt håll. — Carlgrens framställning av sitt ämne är välskriven och vanligen ytterst väldokumenterad. En förtjänst är det vida europeiska perspektivet på ämnet som väl motiverar den tyska språkdräkten. Ett par missöden i källförteckningen skall här uppmärksammas. »Staatsarchiv» i Helsingfors är en föråldrad benämning. »Reichsarchiv» är den korrekta. Uppgiften att i Stockholms enskilda bank förvaras K. A. Wallenbergs »Handlingen» är vilseledande. »Handakten» vore en riktigare beteckning.

Ake Lilliestam

Paul Mohns memoarer

För en större allmänhet torde Paul Mohn vara ett tämligen obekant namn. Hans karriär förde honom ej till några högre poster, han var vad han själv kallar en »marginaldiplomat». Inom sin begränsade ram utförde han emellertid viktiga uppdrag, som visa både intelligens och energi. Det är därför med stort intresse man tar del av hans memoarer: *Krumelur i tidens marginal* (Sthlm 1961, Norstedts, 399 s.).

Paul Mohn (f. 1898, † 1957) var född i Stockholm av schweiziska föräldrar. Fadern var en på sin tid i huvudstadens religiösa och kulturella liv bekant man pastorn vid Franska reformerta församlingen sedermera kanslirådet i utrikesdepartementet Alfred Mohn. Paul Mohn uppfostrades till svensk och kände sig i hög grad som sådan. Han hade utpräglade intellektuella intressen och goda språkkunskaper men blev ej i tillfälle till universitetsstudier omedelbart efter studentexamen. Han knöts i stället tidigt som kanslist till vår utrikesförvaltning med första tjänstgöring i Konstantinopel. Ett kapitel ägnas åt förf:s vistelse där under första världskriget.

Mohn drabbades efter hemkomsten till Sverige efter krigets slut av lungtuberkulos och tvingades till flerårig sjukhus- och sanatorievistelse. Han fördjupade under dessa år sin bildning och livssyn och kunde nu även avlägga en fil. kand.-examen i Uppsala. Han sattes också genom ett stipendium i tillfälle att studera vid Nationernas förbund i Genève.

Mohns tidiga internationella inriktning skulle under andra världskriget och därefter föra honom till viktiga och grannliga värv. Vid krigsutbrottet 1939 anställdes han på B-avdelningen vid svenska beskickningen i Paris, som skulle ta hand om Tysklands intressen i Frankrike och under de följande två åren ägnade han sig åt denna och liknande uppgifter i Paris, Vichy och Rom. Hans grannlaghet ställdes här många gånger på svåra prov. Än betydelsefullare blev emellertid uppdraget 1942 att inträda som medlem i en blandad svensk-schweizisk kommission för att organisera en hjälpaktion i det av tyskar och italienare ockuperade Grekland, som förf. säger det andra världskrigets största internationella företag i sitt slag. Tyngdpunkten i Mohns memoarer ligger i skildringen av arbetet i Grekland. Det varade

för hans del ungefär ett år, efter vilken tid han ersattes av justitierådet Emil Sandström.

Av Mohns övriga i memoarerna utförligt skildrade uppgifter fäster man sig särskilt vid medlemskapet i den kommission, som FN tillsatte för lösningen av den svåra Palestinafrågan (Mohn var här suppleant för Emil Sandström) 1947—1948 och i övervakningskommissionen i Korea 1953—1954.

Mohns memoarer äro ibland ganska omständliga (trots förkortningar vid den redaktionella överarbetningen). De äro emellertid underhållande och vittna, såsom också i förordet framhålles av Mohns ungdomsvän ambassadören Ragnar Kumlin, om »en stark viljas seger över en bräcklig kropp» och om ett märkligt livsäventyr.

B. Bē

Sveriges Kyrkors Blekingebeskrivning

Sedan nu (1962) beskrivningen av Blekinges kyrkor fullbordats (endast generalregistret för hela landskapet, som, vid sidan av ortnamn och sakord, beräknas omfatta ca 1 900—2 000 personnamn och som är under utarbetande av professorskan mag. phil. Lydia Tuulse återstår att utge) har av det stora verket tre landskap blivit färdigbehandlade. Gästrikland och Medelpad kommo tidigare, färdiga respektive 1936 och 1939. Blekinge har krävt fem band på tio häften och sammanlagt ca 1 600 sidor. Landsbygden påbörjades först (arbetet begynte redan 1913) och utarbetades helt av fil. lic. William Andersson. Bd I h 1 (1926) omfattar Östra, och h. 2 (1932) Medelstads härad, band II (1941) Bräkne och Listers härader. Stadskyrkorna har fördelats på två band varav III omfattar dem i Karlskrona med h 1 (1946) för Fredrikskyrkan, h. 2 (1951) för Trefaldighets- eller Tyska kyrkan och h 3 (1959) Amiralitetskyrkan. Som medförfattare till den 1939 avlidne William Andersson står för dessa häften numera museichefen i Hälsingborg, fil. lic. Lars-Göran Kindström och för det sistnämnda häftet dessutom huvudredaktören för verket, riksantikvarien Sigurd Curman. Band IV omfattar Ronneby (häfte 1; här utom stadskyrkan andra — övervägande relativt nya — kyrkor hörande till pastoratet, 1959), Karlshamns (häfte 2 1960) och Sölvesborgs (häfte 3 1962), varav de två förstnämnda utarbetats av professor Armin Tuulse och det sista av Lars-Göran Kindström. I band V, h 1 har lämnats en konsthistorisk översikt: Kyrkor i Blekinge (1961), författad av Armin Tuulse (dylika översikter ehuru väsentligt kortare ingick även i de förut utgivna delarna för Gästrikland och Medelpad). I bandet skall även ingå det ovan nämnda generalregistret. Vissa häften ha tidigare anmälts i PHT; I: 2 i årgång 1933 s. 141, band II i årgång 1944—45, s. 150 f., band III: 1 i årgång 1951 s. 132 ff. och III: 2 i den för 1954 s. 162 f., det förstnämnda av professor Bengt Hildebrand, de övriga av undertecknad. Icke anmälda äro alltså de 4 tjocka häften om de återstående stadskyrkorna som utkommit 1959—62, översikten över landskapets alla kyrkor och det allra första häftet för Blekinge, utkommet 1926 och behandlande landskapets östligaste område, Östra härad. I detta publiceras ett stort antal personminnen från såväl dansk som svensk tid. Under den förra perioden dominerar den danska högadeln (ofta länsherrar — med fruar — i Kristianopel) med medlem-

mar ur släkterna Lycke, Kruse, Rantzau, Juel, Ramel, Grubbe och Daa, men även personer ur det andliga ståndet och stadens borgerskap förekomma. Från tiden efter nationalitetsskiftet är det sjömilitärer från Karlskrona som särskilt framträder. Deras anknytning till de blekingiska kyrkorna synes, så långt man kan se, bero på jordinnehav i respektive socknar. Namn som möta i detta sammanhang äro v. Gertten, Granatlo, Wrangel, Broomé, af Chapman och Krusenstierna. Kända personligheter som företrädas av porträtt äro Olof Håkansson och hans son Anders af Håkansson, baronen och landshövdingen (i Ramdala).

Av stadskyrkorna äro de i Ronneby och Sölvesborg av tidigt medeltida ursprung och ha därför en historia helt olika helgedomarna i de från svensktiden emanerande i Karlshamn och Karlskrona. I Ronneby finns den i danska kyrkor vanliga (mycket påfallande t. ex. i Tønder) rika representationen av borgerliga epitafier (ofta med ett framträdande tyskt inslag) från tiden 1500-talets slut — 1600-talets mitt, en kulturellt och ekonomiskt lysande tid i Danmarks historia, varifrån även mycket av de högadliga personminnena i kyrkorna härrör. I Ronnebys märkas minnen rörande bl. a. släkterna Schlyter och Christophers, ur vilken ätten Ankarcrona utgått. I slutet av häftet klargör ett par stamtavlor det genealogiska sammanhanget mellan de släktmedlemmar, som nämnas i texten. Man lägger märke till det vapen (liggande hjort) som fördes av släkten Christophers före adlandet. Borgerliga vapenbilder återfinner man även för ridefogden Casper Pedersen Schov och hans hustru Karen Svensdatter († 1646). En 1308 avliden Johannes Holbecke är nämnd på en gravsten. Man har med utgångspunkt från efternamnet diskuterat mannens ursprung (ortnamn i Tyskland, Sönderjylland, Danmark och Blekinge ha nämnts som tänkbara). En i Gustav III:s historia känd person, mystikern kaptan Gustaf Ulfvenklou (obs! enligt Elgenstierna död 1819, ej 1812 som uppgives i boken) är företrädd med ett epitafium där vapnet omgives med olika fanattribut etc. (de nedhängande ordenstecknen äro ej kraschaner som det såges i beskrivningen utan »riddarstjärnor»). Liksom i alla senare häften av Sveriges kyrkor är den heraldiska illustreringen mycket riklig. Ät den i vårt land oftast starkt försummade heraldiska forskningen lämnas här sålunda ett synnerligen värdefullt källmaterial.

Även Sölvesborgs kyrkor gömmer på minnen från den danska tiden. Liksom i Östra härad (se ovan) framträder här de högadliga danska länsinnehavarna på slottet av släkterna Thott och Lindenow. Om epitafierna gäller detsamma som ovan sagts om Ronneby, även om Sölvesborg träder tillbaka i fråga om dessa vittnesbörd om forntida välstånd. Från svensk tid stöter man bl. a. på namn som v. Zeipel och Ziervogel.

Som redan namnet synes utlova inrymmer amiralitetskyrkan i Karlskrona rika skatter av personhistoriskt intressanta monument och föremål knutna till sjöstaten. En namnlista (icke fullständig) över företrädda släkter ger en aning om rikedom: Gyllenstam, Ankarstjerna, v. Schantz, Lagercrantz, v. Rosenfelt, Psilanderhielm, Gripenklo, v. Numers, Stiernborg, Gyllenskepp, Ankargrip, v. Unge, v. Stauden, Strider, Strand, Ljungh. Bland mera kända personer som ihågkommas i kyrkan är skeppsbyggmästaren Gilbert Sheldon († 1794). Karlshamnkyrkan är icke lika rik på hithörande minnen som de övriga. Här är avgjort det civilt borgerliga inslaget dominant.

Den för hela Blekinge utarbetade konsthistoriska översikten är rikt illustre-

rad även med nytagna fotografier och har trots sitt konsthistoriska huvudsyfte även den ett betydande personhistoriskt värde. Sålunda ha i förut utgivna delar mera flyktigt behandlade ämnen här kunnat beröras utförligare, varjämte nyforskning i flera fall givit en annan belysning. Personhistorien och heraldiken har därvid ingalunda blivit lottlösa. Se t. ex. alliansvapnet för Bertel Bartholin (†1690) och Cille Marie Glob († 1675) i Nätrabykyrkan. Mot värderingen av ett porträtt av den bekante försvenskaren av Lunds stifts kyrkoväsen biskop Canutus Hahn († 1687) vill rec. göra en invändning. Han finner det nämligen ingalunda »hantverksmässigt». Skildringen av ansiktet är utmärkt utförd. Som antikvarien dr Ake Nisbeth framhållit för rec. är det väl närmast händerna som gör ett valhänt intryck. Detta porträtt har f. ö. behandlats i Georg Göransson's gradualavhandling Canutus Hahn, Samlingar och studier till den svenska kyrkans historia 25, Lund 1950, s. 81 ff., som upplyser att det tidigare har hängt i Ronneby kyrka. H. var kyrkoherde där 1670—1679. En annan anmärkning: Man är van att se sigill avbildade i naturlig storlek. Sigillet för Mariagillet i Sölvesborg (band IV s. 301), vid vars beskrivning man f. ö. gärna hade sett Grandjeans grundläggande arbete citerat (har en något avvikande datering), gör därför ett något främmande intryck. Till kommentar av band I fig. 411 s. 374 kunde framhållits att sigillet (för Backaryds kyrka) har inskriften Jehova med hebreiska bokstäver (läst av herr Olof Gästgifvar Matsson). Beträffande de i band I s. 25 och 41 nämnda Jacob Woye och »Iacob Wayen» undrar man om ej identitet föreligger.

Sveriges Kyrkans mycket stora värde som källa för personhistoria, genealogi, heraldik, lokalhistoria och kulturhistoria måste starkt framhållas. De lokala biblioteken bör bemöda sig om att skaffa hela sviten av detta verk. Med den stora omfattning, som ferieresor av olika slag under senare tider fått och med hänsyn till den planmässighet med vilken ofta sådana resor ordnas, är det nödvändigt att på många håll i landet ha tillgång till detta otroligt innehållsrika verk.

Nils Ludvig Rasmusson

Vänersborgs läroverks matrikel

Framlidne förste arkivarien Birger Lindén publicerade i Släkt och hävd 1950—1951 (s. 175—179) en för den personhistoriska forskningen synnerligen viktig redovisning av i riksarkivets andra byrås förteckningsarkiv ingående uppgifter om begynnelseår och förvaringsorter för de svenska läroverkens elevmatriklar jämte bibliografi över utgåvor och tryckta bearbetningar av dylika matriklar samt begynnelseår för samtida tryckta kataloger. Av Lindéns lista framgår, att den i Vänersborgs läroverks arkiv förefintliga elevmatrikeln börjar år 1821, d. v. s. går tillbaka till Vänersborgs skolas omdaning efter tillkomsten av 1820 års skolordning.¹ Denna elevmatrikels uppgifter bilda stommen i rektor Ernst Lundbergs och förste bibliotekarien Nils Sandbergs *Vänersborgs läroverks matrikel 1821—1947* (Vänersborg 1961, 563 s.; pris 25: — häftad, 30: — inbunden).

Av företalet framgår, att bakom denna publikation ligger flera decenniers

¹ Jfr C.-F. Corin och G. Hasselsberg, Vänersborgs historia (1944), 1, s. 394, och 2, s. 275.

förarbeten av lektor Harry Armini och framlidne borgmästaren Bertel Hallberg, vilka fortsatts av utgivarna. Resultatet har blivit en diger bok, som i alfabetisk ordning utförligt presenterar 5 821 elevers öden och även innehåller en kronologisk studentförteckning 1864—1947 samt en lista över läroverkets ordinarie lärare genom tiderna jämte sådana icke ordinarie, som tjänstgjort minst en termin vid skolan.

Till verkets förtjänster hör, att elevmatrikelns uppgifter noga redovisats, så att man i detsamma får veta exakt vilka år och på vilket stadium vederbörande personer varit elever vid läroverket samt om vederbörande där avlagt real- eller studentexamen eller avgått tidigare och i så fall i vilken klass. Uppgifterna om elevernas senare öden äro något ojämnt och emellanåt torftiga. Endast kvinnliga elevers äktenskap noteras. En nackdel vid bokens användning som utgångspunkt för fortsatt forskning är, att inga data angivits. Medtagande av födelsedata skulle, eftersom födelseorten uppgivits, ha medfört direkt anknytning till födelseböckerna, och data för högre utnämningar i statstjänst innebära som bekant hänvisningar till departementsakter med mängder av merithandlingar. Begränsningen och urvalet måste emellertid ses i belysning av dels det stora antalet behandlade personer, dels de i företalet redovisade svårigheterna, t. ex. att många forna elever uraktlåtit att lämna uppgifter om sig, dels att gallring av mantalsuppgifter och deklARATIONER ofta omöjliggjort efterforskning av hos vem 1900-talets individer varit anställda. Något förbryllande är, att den titel, som följer efter namn, födelseår och födelseort, ej är elevens utan faderns, en uppställning, som emellertid framhäver de talrika fallen av ståndscirkulation.

Bland mera kända Vänersborgs-elever märkes främst skalden Birger Sjöberg. Ett speciellt värde har den nyutkomna boken genom sina uppgifter om elever, som hamnat utanför vår noggranna folkbokföring, d. v. s. emigranterna. Dessa ha givetvis i allmänhet bosatt sig i Nordamerika. Bland äldre Vänersborgselever finner man emellertid den ryktbare forskningsresanden Carl (Charles) Johan Andersson, † i Afrika 1867, och hans yngre följeslagare Axel W. Eriksson († 1901; se SBL 14, s. 400 ff.).

Hans Gillingstam

Viborgs gymnasium 1805—1842

Harald Hornborg och Ingegerd Lundén Cronström ha publicerat *Viborgs gymnasium 1805—1842. Biografisk matrikel* (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 388, Helsingfors 1961, 170 s.).

Viborgs gymnasium var en tysk skola men spelade en central roll för hela den högre bildningen i det forna Gamla Finland. Harald Hornborg har i en utförlig inledning skildrat skolans betydelse i detta hänseende. Mer än hälften av de över 400 elever, som under tidsperioden i fråga tillhörde gymnasiet, torde ha haft svenskan till modersmål, en dryg fjärdedel var tyskar, resten finnar och ryssar. Ett studium av biografierna ger en god inblick i de nära förbindelser som sammanknöt de ledande familjerna av olika ursprung i Gamla Finland.

Matrikeln över eleverna innehåller genomgående personliga karakteristiker med ofta värdefulla biografiska uppgifter. Utg. ha kompletterat matrikelns data med ytterligare genealogiska och biografiska fakta ur otruckyt och tryckt material (redovisat i källförteckning). Arbetet är försett med fullständigt personregister.

B. Bé

Tullmatrikel

I PHT 1959, s. 204 f., anmäldes ett stencilerat arbete av Gunnar Bergström med biografiska anteckningar om stora sjötullen och lilla tullen i Skåne, Halland och Blekinge samt på Gotland 1658—1765. Förf. har 1962 publicerat ett likaledes stencilerat supplement till denna matrikel (38 s.). Supplementet innehåller en lång rad nya biografiska uppgifter om personalen i fråga och överblickas lätt med hjälp av registret.

En hundraårshistorik

Som nr VIII i *Studia historica Upsaliensia* har publicerats *Hundra års historisk diskussion. Historiska föreningen i Uppsala 1862—1962*. Arbetet, som består av en inledande uppsats och en förteckning över i föreningen framlagda föredrag, referat och tesar 1862—1961 jämte vissa protokollsutdrag och en ordförandelängd, har redigerats av Rolf Torstendahl.

Historiska föreningen har under sin hundraåriga tillvaro spelat en viktig roll vid den akademiska undervisningen i Uppsala. Förf. visar i inledningen hur den pedagogiska linjen kommit till olika uttryck alltifrån den tidigare periodens disputationsformer fram till den moderna informationsverksamheten med föredrag av specialister utanför eller inom föreningen.

Föreningens skapare var F. F. Carlson som också en kort tid fungerade som ordförande. Den som under den längsta tiden lett föreningens verksamhet var Harald Hjärne (ordf. 1884—1914). Det är av hans lärjungar flerstädes omvittnat hur väl den store historikern trivdes just i denna miljö, och det är därför inte förvånande att föreningen kring sekelskiftet nådde en kulmen i fråga om medlemsantalet. Redan mot slutet av Hjärnes ordförandetid började emellertid en minskning göra sig gällande. Antalet har sedan varit fluktuerande för att på senare tid utvisa en stegring.

Av stort historiografiskt intresse är förteckningen över föredragshållare och diskussionsledare. Personhistorikern kan här hämta ett viktigt material.

B. Bé

Järlåsa kyrka

I den av VHAA utgivna serien *Antikvariskt arkiv* (nr 19) har Ingrid Rosell publicerat ett arbete om *Järlåsa kyrka* (Lund 1962, 60 s.).

Den intressanta studien behandlar med givande utblickar och grundad på ett rikt källmaterial, bl. a. i Hanebergs arkiv, det omfattande kyrkobygget i Järlåsa socken omkring tre mil väster om Uppsala, som igångsattes av presidenten frih. Gustaf Rosenhane, som innehade Bredsjö säteri i

nämnda församling. Redan 1647 tog Rosenhane initiativet till byggnadsarbetet, som dock avslutades först flera år efter hans död, som inträffade 1684. Fru Rosell visar en påfallande parallell till Järlåsa i den kyrka som Rosenhane planerade att bygga vid Hançberg men som stannade vid grundläggningsarbetena. Ritningarna till Järlåsa kyrka kunna dateras till 1600-talet. Frågan om vem som varit arkitekten måste lämnas öppen.

B. Bé

Arvet från Newton och Linné

I anslutning till en utställning i Statens historiska museum 1962 under ovanstående titel har utgivits en berättande katalog, som bär utställningens namn: *Arvet från Newton och Linné. Vetenskapliga förbindelser mellan Sverige och England i gångna tider* (Uppsala 1962, 116 s. jämte planscher). Katalogen har redigerats av amanuensen Carl Otto von Sydow. En betydande arbetsinsats har också utförts av överbibliotekarien Wilhelm Odelberg. Katalogen är av en utförligt resonerande karaktär. Till ett flertal av utställningsobjekten knyta sig intressanta kommentarer belysande både svenskar och engelsmän, och det biografiska värdet av publikationen ökas genom ett personregister. I katalogen finnas förteckningar över brittiska ledamöter av Vetenskapsakademien och Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien samt över svenska medlemmar av Royal Society.

Svenska släktkalendern i ny utstyrelse

Det är nu 50 år sedan Gustaf Elgenstierna utgav första delen av sin välbekanta publikation Svenska släktkalendern. Den följdes av 12 ytterligare av honom själv redigerade delar och ett fjortonde band som han själv ej hann färdigställa men som fullbordades av hans dotter Ulla Elgenstierna 1950. Behovet av en fortsättning på den nyttiga uppslagsboken har varit stort men olika skäl ha medverkat till att det nu inträtt ett ovanligt långt uppehåll i utgivningen. Det har ej funnits någon personhistoriker, som självklart befunnits lämplig att axla Elgenstiernas mantel, och därtill ha kommit förlagsmässiga betänkligheter att ekonomiskt kunna genomföra arbetet. År 1961 fick emellertid frågan om att återuppta utgivningen av släktkalendern en avgörande stöt framåt. Bonniers förlag åtog sig att fortsätta verket under förutsättning att det ekonomiskt säkerställdes genom att de släkter som representerades i kalendern bidrogo med en per upptagen sida beräknad avgift. Och tre genealogiskt intresserade personer, professor Gösta Berg samt överstarna Curt Kempff och Börje Furtenbach ställde sig till förfogande som utgivare med fil. lic. Torsten Dahl som redaktör. Resultatet har blivit *Svenska släktkalendern 1962. Femtonde årgången (ny följd)*, omfattande 564 sidor.

Det bör här först betonas, att det ovan angivna villkoret självfallet är en negativ (nödvändig?) faktor i sammanhanget. Urvalet av representerade släkter blir härigenom inte så objektivt som fallet skulle vara, om förlaget inte samtidigt ansåg sig behöva kräva en avgift. Man saknar många av vä-

ra mest kända borgerliga släkter, i vissa fall säkert av denna anledning, och man ställer sig å andra sidan frågande till att redaktionen i några fall medtagit släkter som knappast äga det allmänna intresse att de passa i en kalender av denna art. Sammanlagt behandlas i denna del 168 släkter. Av dessa ha 44 ej förekommit i tidigare årgångar.

Kalendern skiljer sig i fråga om format och typografi från de tidigare årgångarna. Detta har på sina håll väckt kritik men enligt anmälares mening knappast med rätta. En avgjord brist är däremot, att den nya delen (i motsats till de tidigare delarna och till adelskalendern) saknar register över ingifta. Det vore i hög grad tacknämligt om denna brist framdeles kunde repareras, även så att nästa årgång innehåller register också till 1962 års kalender.

I övrigt ansluter sig den nya delen i fråga om principer tämligen nära till Elgenstiernas årgångar. Med några uppmärksammade undantag synas de aktuella uppgifterna vara redovisade med omsorg. Tyvärr har det däremot ej lyckats för den nya redaktionen att helt frigöra sig från traditionerna från Elgenstiernas tid i fråga om släkthistorikerna. På den punkten var Elgenstierna nämligen ej tillräckligt skolad för att kritiskt taga ställning till de ofta dubiösa traditions- eller ibland rättare pretentionsuppgifterna. Och även den nya delen har härvidlag sina skönhetsfläckar. Den svenska släkten Brusewitz har ej något känt samband med »den gamla medeltidssläkt» från Mecklenburg bärande samma namn, som nu utförligt redovisas i kalendern. Förbryllande är också att redaktionen medtar en släkttradition om att släkten Wersäll skulle härstamma från en belgisk vallonsläkt Würzel; samtidigt anges dock att den äldste kände medlemmen av släkten var rusthållare i Värsås socken, vilket torde räcka som förklaring till namngivningen.

De här framförda kritiska synpunkterna få ej bortskymma de stora förtjänsterna i den nu utkomna släktkalenderdelen. Det är med intresse för att ej säga spänning man väntar på ytterligare en redan bebådad del.

B. Bé

Konsul Petter Olssons och hans hustrus antavlor

Förre generaldirektören David Östrand har länge tillhört våra flitigaste arkivforskare. Sin skicklighet som sådan har han nogsamnt bevisat genom en 1961 publicerad liten skrift *Konsul P. Olssons och hans hustrus Manette Brunnströms härstamning. Antavlor* (67 s.). Östrand är dotterson till de personer, vilkas antavlor han presenterar. Petter Olsson († 1911) var den bekante hälsingborgskonsuln och affärsmannen, som utförligt biografierats av Alf Åberg i ett stort arbete 1953.

Östrands bok är ej begränsad till rena antavlor. Han har också bemödat sig om att framlägga ofta ganska utförliga biografiska data om de berörda personerna. Överskådligheten underlättas av två bifogade schematiska uppställningar. Petter Olssons fäderne bestående av bl. a. rusthållare och gästgivare kan föras tillbaka till kronolänsmannen i Röstånga Niels Jeppson († 1671). Genom sin mor Sophia Gertzen härstammade han från guldsmeder med detta namn i Landskrona och bl. a. från släkterna Frick, Flyborg

och Rönnow. Som den äldsta anan på denna sida nämner förf. borgmästaren Jep Nielsen i Malmö († 1538).

Manette Brunnströms antavla representeras av en rad ofta intressanta släkter, av vilka här blott må nämnas Londicer, Nobelius, Meijer och Sivers.

Östrands arbete visar hur givande den valda forskningsuppgiften med utredande av antavlor kan bli, när den som i föreliggande fall kommer att omsluta medlemmar av ett så stort antal familjer med betydande insatser på samhällslivets olika områden. Antavlorna ge också intressanta bidrag till den socialhistoriska forskningen.

B. Bé

Släkten Boëthius

Det är med stor glädje man hälsar ett 1962 utkommet arbete *Släkten Boëthius* (16 tabeller jämte förord och strödda anteckningar av Bertil Boëthius). Tabellerna ha kunnat publiceras tack vare ett av Ester Boëthius utfört energiskt kompletteringsarbete till en 1942 utarbetad släkttavla. Släkttabellerna innefatta också döttrars barn i den mån uppgifter härom kunnat samlas i den genealogiska litteraturen. Utvidgningen på den punkten ger en rikare bild av släkttrets och miljö och förefaller vara en önskvärd väg att gå i arbeten av denna art.

Bertil Boëthius' strödda anteckningar i slutet av volymen ha endast ett fel: de äro alldeles för kortfattade och läsaren önskar så mycket mera! De innehålla dels en intressant utredning om namnet Boëthius med uppgifter också om bärare därav, som ej tillhöra den här ifrågavarande släkten, dels ett kapitel om de ingifta. Sistnämnda avsnitt ger en god inblick i den släktskaps-härva som knöt samman boëthierna med släkter som Svedberg, Rudbeckius, Hülphers, Arosenius och Kôersner. Inte minst stannar man här inför författarens egna traditionsminnen av gångna släktled.

B. Bé

Släkten Hammarstrand

Det är ett omfattande forskningsarbete som föregått överjägmästaren Einar Hammarstrands 1962 publicerade arbete *Släkten Hammarstrand från Loftahammar* (160 s.).

Släkten härstammar från frälsehemmanet Hula i Loftahammars sn i Tjust och har spårats tillbaka till mitten av 1600-talet. Namnet antogs efter födelsesocknen av Fulmo Dansson H. († trol. 1746), inspektor på det lewenhauptska Vinäs i V. Eds sn. Släktens mest bekante medlem är historieprofessorn i Uppsala Sven Fromhold H. (f. 1821, † 1889).

Förf. har disponerat sitt arbete så, att en första avdelning innehåller släkttabellerna (innefattande också gifta döttrar med barn) och en andra ej mindre kulturhistoriskt intressant avdelning, betitlad »Spridda drag» ger kött på benen till tabellerna. Sistnämnda avdelning är rikt och smakfullt illustrerad. Boken avslutas med några uppgifter om bärare av namnet Hammarstrand, som ej tillhöra här ifrågavarande släkt.

B. Bé

Stiernstedtska släktföreningen

Stiernstedtska släktföreningen, nu snart 50-årig, har utsänt ett meddelande nr 12 (1962), som bl. a. innehåller minnesord av Gordon Stiernstedt över den avlidne huvudmannen kammarherren och majoren frih. Johan Carl Stiernstedt (f. 1874, † 1957).

Kronologi

För den personhistoriska forskaren är det av värde att äga lättillgänglig litteratur om de intrikata problem som knyta sig till kronologin d. v. s. tideräkningen. Man hälsar därför, även i Sverige, med stor tillfredsställelse ett initiativ av Dansk historisk fællesforening att publicera ett par viktiga arbeten på området. I ena fallet är det fråga om ett nytryck av R. W. Bauers 1868 utgivna skrift *Calender for Aarene fra 601 til 2200 efter Christi Fødsel* (Viborg 1961, 170 s.) med dess värdefulla tabeller och register. I andra fallet har föreningen låtit publicera en behändig handbok *Kronologi* (Viborg 1962, 89 s.) med Herluf Nielsen som förf. Båda skrifterna äro värda en varm rekommendation till alla historiska forskare. Bauers bok kan användas ungefär som H. Grotefend, *Taschenbuch der Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit* (senaste uppl. 1960). Men medan man hos Grotefend inte kan slå upp för orientering rörande de i Sverige kronologiskt besvärliga åren 1700—1712 (varom se t. ex. A. Lindhagen, *Der schwedische Kalender seit dem Jahr 1700*, i: *Arkiv för matematik etc.*, utg. av K. Sv. Vetenskapsakademien, bd 5, nr 18, 1909), har Bauer här ordentliga upplysningar (s. 8). Det framhålles där, att medan Danmark har gregoriansk tideräkning (ny stil) fr. o. m. 1700, har Sverige en egen kalender fr. 1 mars 1700 t. o. m. 30 febr. 1712 — det enda år som vi i Sverige haft ett så egendomligt datum som »30 febr.». Vilka tabeller man skall slå upp hos Bauer för att klara den svenska tideräkningen framgår av den nedre översikten å s. 9 (jfr s. 114). Den 1 mars 1712 återinförde Sverige den julianska kalendern (gammal stil), som behölls till kalenderreformen 1753. Skillnaden mellan gamla och nya stilen blev då elva dagar (jfr härom även på ett obekant ställe, nämligen W. Holst, *Ulrika Eleonora d. y.*, 1956, s. 314).

Av vilken vikt det kan vara att ha klart för sig dessa fakta framgår av följande exempel. Magnus Stenbock dog i Köpenhamn 23 febr. 1717. I svensk litteratur överflyttas detta dödsdatum oförändrat, medan Stenbock i själva verket enligt svensk kalender (1717 = juliansk d. v. s. gammal stil) dog 12 febr. 1717. Korrekt vore att ange dödsdatum som t. ex. 23 febr. (n. st.) 1717, vilket i svensk litteratur överallt försumrats.

B. H-d

Genealogisk terminologi och teknik

Major Sten Sjöstedt har utgivit ett häfte med titeln *Släktutredningar. Några synpunkter vid utarbetandet och upprättandet* (Hasse W. Tullberg, Sthlm 1961, 15 s.). Det rör sig alltså här om frågan att ge principiella råd rörande genealogisk terminologi och teknik. För att verkligen kun-

na ge något värdefullt på detta område fordras ingående kunskaper, klarhet och reda samt gott omdöme. Dessvärre kan man inte säga, att Sjöstedts framställning motsvarar dessa fordringar. Ett exempel klargör saken. När man diskuterar de genealogiska termerna, t. ex. ordet brylling, bör naturligtvis en ordentlig utredning ske om ordets ursprung, om det haft skiftande betydelse, o. dyl. Sjöstedt har emellertid inte gjort någon sådan undersökning. Nu är brylling ursprungligen en rättsterm, som förekommer redan i den medeltida landslagen och därifrån övergår till 1734 års lag, där termen finns klart definierad såsom rättsterm i Ärvdabalken, kap. 3, § 8. Det heter där: »bryllingar, som äro faders hel eller halfbroders, och faders hel eller halfsystems barn». Ännu i en så sen språklig utredning som hos A. F. Dalin i hans »Ordbok öfver svenska språket», 1 (1850), finns ingen annan tolkning av termen än nämnda juridiska definition från 1734. Nu är ju klart, att ordet sen dess alldeles skiftat betydelse — i dag betecknar »brylling» utan tvivel den släktskap, som eljest anges med termen fyrmänning (alltså = barnbarn till kusiner). Detta framgår redan av t. ex. Johan Wretman, »Släktvetenskapen med hänsyn till svensk forskning» (1924, s. 87 f.), och Sjöstedt har själv samma uppfattning som något självklart. Men det verkliga problemet blir då: när övergår termen brylling från den rättsliga betydelse den har i 1734 års lag och som på auktoritativt språkligt håll framträder ännu 1850 till den helt annorlunda betydelse, som den genealogiska termen har i dag? Åt detta problem har Sjöstedt inte ägnat en rad, förmodligen emedan ordets rättsliga ursprungsbetydelse undgått honom. Över huvud saknar Sjöstedts diskussioner klarhet och pregnans och de förslag till nyskapade genealogiska termer, som han har, eller till betydelseförklaringar, är likaledes föga lyckade. Den enda egentliga behållning man har av Sjöstedts översikt är, att man finner angivna en rad problem, som fordrar sin lösning. Men riktiga eller lämpliga problemlösningar ger han alltså inte.

B, H-d

Tidskriftsöversikt

Aktuellt och historiskt. Meddelanden från försvarsstabens krigshistoriska avdelning 1962 innehåller bl. a. en uppsats av Albin Widén om fregatten *Vandis*' världsomsegling 1883—85 med utdrag ur prins Oscar Bernadottes dagböcker.

Arkivvetenskapliga studier del 3, utg. av Robert Swedlund och Birger Lundberg (Lund 1962, 266 s.), är tillägnad förre landsarkivarien i Uppsala Sten Engström och innehåller 21 bidrag. Här skola uppmärksammas några av uppsatserna som ha personhistorisk anknytning. Sam Hedar behandlar källkritiskt frågan om förekomsten av ett medeltida gille i Näshulta i Södermanland. Jan Liedgren redogör för Johan van Hoyngens och Vicke van Vitens kapellstiftelser i Kalmar. Lars Sjödin undersöker handstilar i Bo Jonssons (Grip) och några andra samtidiga stora godsförvärvares fastighetshandlingar. Ernst Nygren behandlar tvisten 1395 om Birgittahuset i Rom. Med intresse följer man Olof Jägerskiölds redogörelse för Adolf Fredrik Muncks berättelse om sin medverkan till försoningen mellan Gustav III och Sofia Magdalena

och detta dokumentets öden. Karl Mellander behandlar med utgångspunkt från deras arkivs öde kronofogden Carl Jacob Boström (f. 1756, † 1836) och sonen häradshövding Lars Olof Boström (f. 1794, † 1875). Ingvar Hölmlberg redogör för advokatfiskalen Johan Peter Almgrens samling om svensk bergshantering i bergskollegiets arkiv. Stort biografiskt intresse har Arnold Sandbergs uppsats om Victor Örnberg, de lokala arkiven och landsarkivens tillkomst. Nils Runeby behandlar under rubriken Amerika i Sverige Herman Lagercrantz, emigrationen och den nationella väckelsen. Slutligen må nämnas Kurt Agrens redogörelse för en del handlingar om Carls silververksbolag i Kohlswa jernverks arkiv.

Meddelanden från Kungl. Armémuseum XXIII (1962) innehåller bl. a. en uppsats av Gun Adler om majoren Christian Staaf († 1880) och hans teckningar från lägren på Ladugårdsgärdet 1836 och 1843.

Bromma hembygdsförenings årskrift 1962 innehåller bl. a. en redogörelse av Brynolf Hellner för en i Statens historiska museum förvarad sigillstamp som tillhört riksföreståndaren Gustav Eriksson (Vasa) och som anträffats i Bromma, där den antagligen tappats under belägringen av Stockholm 1522. Gösta Langenfelt ger några glimtar om Bromma i Kellgrens och Bellmans diktning. Vidare märkas flera bidrag belysande Brommas 1800-talshistoria.

Dødalus. Tekniska museets årsbok 1962 innehåller bl. a. en uppsats av Yngve Johansson om ångmaskinerierna vid flottans varv i Karlskrona på 1700-talet (bl. a. om majoren Johan Fellers och Augustin Ehrensvärd) och en omfattande biografi av Olof H. Selling om den svenske guldetaren, uppfinnaren och utställningsarrangören i Sydamerika och Australien Pedro Nisser (f. 1799, † 1878; grundad på ingående forskning i in- och utländska offentliga och enskilda arkiv). Fritz Andersson behandlar rättsförhållandena vid Svanå bruk i början av 1700-talet (notiser hämtade ur Surahammars bruks arkiv).

Fataburen. Nordiska museets och Skansens årsbok 1962 innehåller bl. a. en essay av Olof H. Selling om Carl von Linné på Hammarby, en uppsats av Albert Eskeröd om Pehr Hilleströms nyligen till Nordiska museet förvärvade stora tavla, Ett slätteröl på Svartsjö, en studie av Marshall Lagerquist om krigsrådet Carl Eric Wadenstiernas märkliga sekretär på det silverstolpeska Näs (förfärdigad av Johan Niclas Eckstein), en lärd och fängslade uppsats av Gösta Berg om kräftorna i svensk matkultur, en studie av Sten Lundwall om intendenten Nils Edvard Hammarstedt (f. 1881, † 1939) som friluftsmålare och en synnerligen intressant uppsats av Sigurd Wallin med även i tabellform framställd redovisning för släkten Palbitzkis genealogiska konnexioner med svenska adelsätter. I redogörelsen för årets nyförvärv lägger man märke till Elisabet Stavenows beskrivning av fröken Vera Cedergrens textilsamling.

Genealogisk tidskrift 1961 innehåller bl. a. ett meddelande av Gunnar Wallberg om Fersenska mordet sådant det återges i ett brev från presidenten Johan Peter af Billbergh till dennes svåger biskop Vilhelm Faxé 22/6 1810 (ingående i fil. dr Johan Feuks stora faxearkiv).

Genos. Tidskrift utgiven av Genealogiska samsfundet i Finland 1961 innehåller bl. a. följande bidrag på svenska. Karl Hård behandlar en ointroducerad gren av släkten Brummer (härstammande från den baltisk-svensk-danske löjtnanten och tullkontrollören Otto Reinhold Brummer, f. 1739, † 1818), Eric Söderström två släkter Weckman (en i början av 1700-talet från Inger-

manland till Finland inflyttad släkt och Nyby-släkten Weckman), Hugo Lagström en från Lexe gård invid Gävle härstammande släkt Lexell (bl. a. pärlfiskeriinspektören och rådmannen i Åbo Jonas Lexell, f. 1699, † 1768), G. Bützow-Rohde en släkt Bützow som från Tyskland 1743 med kyrkoherden Nicolaus Bützow inflyttade till Finland och Arne Ekman fältväbeln Samuel Antell († före 1738) och hans gifte med Elisabet Gåsman. Dessutom förekommer en del smärre genealogiska meddelanden.

Föreningen Gamla Halmstads årsbok 1961 innehåller bl. a. en uppsats av Harry Hedin om städerna Halmstad och Brokatorp, en studie av Paul Wilstadius om borgmästaren Jacob Broddesson och hans son kyrkoherden i Veinge Johannes Jacobsson Markman, en uppsats av Eric Hägge om landshövdingen sedermera presidenten frih. Josua Sylvander, några minnesanteckningar av snickaren Herman Östberg, en intressant uppsats av Eric Hagnell om operasångaren Carl Hagman († 1921) och några minnen berättade av överstelöjtnanten Wilhelm Olivecrona (f. 1870).

Historisk tidskrift 1961 innehåller bl. a. följande uppsatser av intresse för svensk personhistoria. Sven Axelson behandlar källförhållandet mellan Visbykrönikan, Förbindelsedikten och Ericus Olais verk *Chronica Gothorum*. Torvald Höjer bidrager med ett par brevavtryck med kommentarer nämligen dels en depech av dåvarande ryske legationssekreteraren i Stockholm sedermera justitieministern Dmitrij Nikolajevitj Bludov angående förhållandena i Sverige 1813, dels ett brev från excellensen greve Gustaf Löwenhielm till generalmajoren Louis Marie de Camps om sin syn på sin ministerpost i Paris. Magnus Mörner behandlar Carl August Gosselmans resor i Sydamerika 1836—1838. Av stort intresse äro Wilhelm M. Carlgrens anteckningar kring Johannes Hellners nyligen publicerade minnen (med utnyttjande bl. a. av källmaterial i U.D. och i Oscar von Sydows och C. G. Westmans efterlämnade papper).

Historisk tidskrift för Finland 1961 innehåller bl. a. en uppsats av Gottfrid Carlsson om nordiskt studentliv i Rostock 1574 (ett bidrag till Clas Hermanssons Flemings biografi), en studie av Oscar Nikula om militärkonsejlen 1762—1769, en uppsats av Bill Widén om stormaktstidens prästerskap och lapparnas mytologi samt som vanligt ett antal intressanta uppsatser och meddelanden av utgivaren professor Eric Anthoni själv, bl. a. om Stigulf Ragvaldssons släkt, om en godsträta på 1500-talet (släkterna Dufva och Slang), om ett arvskitte inom den äldre Stjernkorsätten (ett skiftesbrev 1449 bevarat i avskrift bland reduktionsakterna i KA) och om ett likaledes bland dessa akter i avskrift bevarat förlikningsbrev 1561 mellan Bengt Johansson (Görtzhagen) och Peder Spåre om skiftet mellan systrarna Karin och Cecilia Hansdöttrar (Fleming) ingånget sannolikt i slutet av 1400-talet.

Jämten, Heimbygdas årsbok 1961 innehåller bl. a. flera uppsatser anknyttande till Hällesjö socken (om kyrkan av Maj Nodermann, om den medeltida riksgränsen genom socknen av B. Hasselberg och om gamla Ljungåsågens drifts- och ägarhistoria av Anders Staaf med talrika personhistoriska uppgifter om medl. av släkterna Kramm, Krapp, Björner, af Huss, Lilliesköld m. fl.). Maj Nodermann behandlar utförligt kyrkokonstnären Jonas Granberg (f. 1696, † 1776). Gustaf Lund ger några glimtar ur Kyrkås sockens militära historia (med talrika personhistoriska notiser). Olof Behm behandlar en intressant episod i nykterhetsrörelsens historia: petitionen 1876 från

de 99 kvinnorna i Sveg. Vidare må nämnas en uppsats av Olof Jonsson om Nilsgårdens i Långå historia och ett utdrag av Calise Tirén ur kyrkoherde Johan Gustaf Borins (f. 1763, † 1844) levnadsbeskrivning.

Karolinska förbundets årsbok 1962 innehåller en utförlig källkritisk undersökning av Arne Stade om den s. k. krigsrelationen om tåget över Bält med skarpsinniga analyser av den samtida svenska propagandalitteraturen (bl. a. om Erik Dahlbergh, Johan Olivecrantz och Edvard Ehrensteen), en lärd utredning av Stig Jägerskiöld om ett folkrättsbrott och dess bedömning år 1690 (Svea hovrätts behandling av ett tumult på Kungsholmsbron i Stockholm, i vilket voro inblandade å ena sidan kejsrerliga sändebudet greve Anton Johan von Nostiz å den andra tre svenska krigsmän Frans Gardemein, Gustaf Pauli och Bengt Leuchovius), ett bidrag av Curt Wallin om Karl XII och gåsridningen i Ystad 1699 (på grundval av i KB förvarade almanacksanteckningar av rådmannen och handelsmannen i Ystad Mårten Jönsson, f. 1652, † 1709), en undersökning av Gustaf Jonasson om kriget mot Danmark år 1700, förberedelserna för landstigningen på Själland och bakgrunden till fredsslutet (bl. a. en kritisk granskning av Carl Magnus Stuarts rapporter och insatser och med utnyttjande av Josias Cederhielms dagboksanteckningar och Samuel Akerhielms memorial i Ericsbergsarkivet) och några anteckningar av Axel Flodén om sedermera generallöjtnanten Jacob Burenskiölds verksamhet i Polen 1702—1704 på grundval av fältkontorets granskning av de burenskiöldska räkenskaperna (av intresse för kännedomen om kontribution och revision under Stora nordiska kriget).

Kronobergsboken, Hyllén-Cavalliusföreningens årsbok 1960—1961 är av Kronobergs läns hembygdsförbund tillägnad den framstående utforskaren av Smålands historia filosofie hedersdoktorn Pehr Gunnar Vejde. Man har valt formen att publicera en bibliografi över Vejdes imponerande författarskap och att i nytryck ge ut ett antal av Vejdes uppsatser, som föreligga i mera svåråtkomliga publikationer. De här tryckta studierna visa på ett slående sätt vidsträcktheten i Vejdes intressesfär. Han behandlar med samma förfarenhet sådana olika ämnen som herrgårdar och stormän i Norrvidinge och annan säterihistoria, Urshults prästgård och Växjö domprostgård, Växjö brand 1838 och järnhanteringen i Kronobergs län. Inte minst tacksam är man för Vejdes minnesbilder från sin ungdoms resor i Småland; han nämner här särskilt sin tacksamhet mot professor Ewert Wrangel, som gav Vejdes kulturhistoriska intressen en praktisk inriktning på kyrkoinventeringar och liknande uppgifter.

Kyrkohistorisk årsskrift 1961 innehåller bl. a. följande uppsatser av personhistoriskt och heraldiskt intresse. Svante Hallberg, Rune Norberg och Oloph Odenius publicera en undersökning om dominikanska priors- och konventsigill från Sveriges medeltid, en inledning till utförligare studier över de olika klosterordnarnas sigill; de särskilda sigillbeskrivningarna och bilderna föregås av en systematisk redogörelse för sigillens bildinnehåll. Lizzie Carlsson visar i en uppsats att den oriktiga föreställningen om att morgongåvan hade ett bibliskt ursprung grundar sig på ett översättningsfel i 2 Mosebok i Gustav Vasas bibel. Bengt Åberg behandlar Lars Levi Læstadius' religionsfilosofiska arbete »Dårhushjonet», av vilket han återfunnit manuskriptet till första delen i Waldemar Rudins samling i Uppsala universitetsbibliotek. Evald Palmund publicerar en undersökning om Erik Lindorm i fritänkarföreningen Frihets-

förbundet (där han var sekreterare 1907—08). Vidare märkas två omfattande studier dels av Per-Olov Ahrén om riksdagen och kyrkomötets veto, dels av Karin Moberger om religionsenhet och religionsfrihet i folkskolans kristendomsundervisning 1911—1919.

Lychnos. Lärdomshistoriska samfundets årsbok 1960—1961 innehåller följande bidrag av svenskt personhistoriskt intresse. Henrik Sandblad behandlar, bl. a. med stöd av ett lyckligt arkivfynd i riksarkivet, Gustav I:s uppgörelse med Olaus Petri och Laurentius Andreæ 1539—40 och ger en ny belysning åt tillkomsten av kungens bekanta anklagelseskraft mot reformatorerna. Av stort lärdomshistoriskt intresse är Christian Callmers studie över Einar Löfstedt d. ä. (f. 1831, † 1889) och hans resa till Grekland 1876. Gustaf Fredén behandlar Göteborgsrektorn senare kyrkoherden Johan Gothenius (f. 1721, † 1809) och hans arbete på översättning av delar av Gamla Testamentet, bl. a. Davids psalmer. Med stort utbyte tager man del av Gunnar Erikssons studie över kronobagaren i Karlskrona och botanisten Gustaf Casten Aspegren (f. 1791, † 1828) och hans förbindelser med Elias Fries med utgångspunkt från A:s stora koppargravyr föreställande växtrikets familjetråd. Bland Miscellanea i årsboken märkas en uppsats av Fredrik Berg om Jöns Jacob Berzelius' och Carl Johan Ekströms (adl. Ekströmer) besök 1819 hos berlinmagnetisören och läkaren Karl Wolfart, ett avtryck med kommentar av Sten Lindroth av ett brev 1756 till Pehr Wilhelm Wargentin från kyrkoherden i Töfsala socken utanför Åbo Martin Gråå berörande världens ålder och almanackans auktoritet (med angivelser mot en del kätterska utfall av sockenadjunkten Anders Hermolin) och ett bidrag till med. professor Lars Robergs (f. 1664, † 1742) biografi av Samuel E. Bring (som till Roberg attribuerar en — senare av Carl Larsson återgiven — teckning av en uppsalastudent från år 1737).

Malmö förminnesförenings årsskrift 1962 innehåller bl. a. en uppsats av Einar Bager med några glimtar ur Malmösjöfartens historia (om Malmöredare från äldre tid), en fortsättning på Ingemar Ingers' studier över ortnamn i Malmö (denna gång omfattande f. d. Södra Sallerups socken), en uppsats av Hans Cavalli om Östra småbarnsskolan i Malmö under 90 år (med uppgifter om direktionen och styrelsen), en översikt av Helge Andersson över skolundervisningen i Husie under 200 år (bl. a. om skolmästaren där, sedermera professor vid Musikaliska akademien Jöns Peter Cronhamn) samt en uppsats av Leif Ljungberg om landstället Dammfri i Malmö.

Meddelanden från Kungl. Akademien för de fria konsterna 1961 innehåller bl. a. nekrologer över de båda avlidna ledamöterna Otto Strandman och Reinhold Holtermann.

Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen 1961 innehåller bl. a. en intressant uppsats av Samuel E. Bring om de äldsta kända bokauktionerna i Uppsala efter tryckta kataloger (bl. a. om två tidigare okända viktiga auktioner 1698 och 1699) och en undersökning av Gösta Engström om Petrus Rudbeckius' »Enchiridion eller then swenska Psalmboken», tryckt hos Christopher Günther i Kalmar 1630—1631.

Norrbottnen. Norrbottens läns hembygdsförenings årsbok 1961 innehåller bl. a. en uppsats av Olov Isaksson om lappmålararen Nils Nilsson Skum (med en liten självbiografisk skiss av Skum), en undersökning av Harald Svensson om kolonisationen av Piteåbygden, en studie av Bengt Hj. Andersson om nybyggen och kolonisering kring Ängesån i Gellivare socken (med personhisto-

riska uppgifter om nybyggare) och ett avtryck av häradshövding Lars Olof Boströms (f. 1794, † 1875) anteckningar om kronprins Carls besök i Luleå 1858.

Samfundet Sankt Eriks årsbok 1961 innehåller bl. a. följande bidrag av personhistoriskt intresse. Henrik Ahnlund behandlar den medeltida Johanneskyrkan i Stockholm, till vilken grundmurarna nyligen återfunnits vid Johannesgränd i Staden mellan broarna. Sigurd Wallin skildrar i breda färger ceremonierna kring Karl X Gustavs bisättning och begravning. Med stort nöje tager man del av Margareta Cramérs uppsats om Carl Stephan Bennet som Stockholmsskildrare. Carl-Fredrik Corin bidrager med en intressant studie över Eldkvarnen och dess ägare (bl. a. Abraham Niclas Edelcrantz, Fredrik Althainz d. ä. och Fredrik Gerhard Althainz). Slutligen må nämnas en uppsats av Erik Hofrén om arkitekten professor Axel Nyström och Brunkebergs hotell.

Släkt och hävd 1961 innehåller bl. a. två uppsatser av Jan Eric Almquist, den ena om Västergötlands säterier år 1622 jämte deras innehavare, den andra om Dalslands säterier samma år jämte deras innehavare och tre uppsatser av Hans Gilllingstam, nämligen om ätten Hökeflychts stammoder och vapen, om ättlingar till Rasmus Ludvigssons syster Anna Ludvigsdotter i hennes gifte med stockholmsborgaren Per Hermansson och om fogden Arvid Drakes (levde på 1520- och 1530-talet) äktenskap med Brita Perdotter (Hård). Vidare lämnar Erik Hellerström bidrag till släkten Silentz' genealogi, Karl Lofström behandlar Fredrik I:s härstamning och släkt, Alf Åberg tecknar några minnen från Skåneslott och Erik Bodman uppvisar med skicklig genealogisk hopknytning magistratstraditioner i Malmö. Med stort intresse följer man Nils William Olssons redogörelse för källmaterial om emigration i Förenta Staternas Nationalarkiv med särskild hänsyn till den svenska utvandringen till Förenta Staterna. S. Otto Brenner söker visa upp att hertiginnan Ingeborg av Sachsen († 1302, g. m. Johan I av Sachsen) var dotter till kung Erik Eriksson av Sverige.

Stockholms stads arkivnämnds och stadsarkivs årsberättelse 1961 innehåller en omfattande och personhistoriskt utomordentligt givande studie av Nils Staf över komminister Bernhard Wadström (f. 1836, † 1918) och hans samling i stadsarkivet.

Svensk botanisk tidskrift 1962 innehåller bl. a. en inträngande biografi av Olof H. Selling över den i Ryssland födde och slutligen till Sverige överflyttade botanisten Robert Wilhelm Kolbe (f. 1882, † 1960).

Svenska Läkartidningen 1961 innehåller bl. a. en uppsats av K. O. Granström och Alf Åberg om Karl XI:s läs- och skrivsvårigheter, som förklaras av att kungen var ordblind.

Unda Maris 1962 innehåller en omfattande och för vår förvaltningshistoria under Karl XI:s tid betydelsefull biografi av Elisabet Hammar över amiralitetsskrivaren vid Gamla varvet i Göteborg Börje Hammar (stamfader för släkten Hammar från Skåne).

Kungl. Svenska Vetenskapsakademiens årsbok 1961 innehåller en biografi av Bertil Lindblad över astronomen professor Osten Bergstrand (f. 1873, † 1948) och en förteckning över Vetenskapsakademiens presides och deras tal vid presidiet nedläggande 1739—1960 upprättad av Brita Stina Nordin-Pettersson.

Meddelanden från Samfundet Örebro stads- och länsbiblioteks vänner nr

29 (1962) innehåller en historik över Örebro stadsbibliotek under de sista 25 åren av dess 100-åriga tillvaro av Karl Gustav Wirde, några journalistminnen av Sture Hoffman om Hugo Gyllander och Levi Rickson (Jeremias i Tröstlösa), några anteckningar av Magnus Mörner om sin far författaren Birger Mörner, en orientering av Nils Nilsson om Esplunda arkiv och en uppsats av Henning Wieslander om en samlingsvolym i Birger Mörners kollektion i biblioteket rörande händelser kring grevarna Carl Johan och Philip Königsmarck.

BERIKTIGANDEN

Red. måste tyvärr konstatera att han vid redigerandet av recensionshäftet 1961 gjort sig skyldig till ett par förbiseenden, vilka härmed livligt beklagas. Professor Jan Eric Almquist har påpekat att täckning ej finns för att tveka om (s. 86) att Lars och Mauritz Rasmusson skulle vara släkt; han har uppvisat övertygande bevisning för att de voro bröder. På s. 87 har en lapsus inträffat genom att Petter Wetterberg kallats för Petter Westerberg (påpekande av med. dr Sten von Stapelmohr).

MEDDELANDE ANGÅENDE PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

Personhistoriska samfundets årsmöte ägde rum på Källaren Den Gyldene Freden den 17 april 1962. På revisorernas förslag beviljades skattmästaren ansvarsfrihet för år 1961. Till medlemmar av styrelsen omvaldes professor Bengt Hildebrand, ordförande, riksarkivarien Ingvar Andersson, kanslirådet Åke Kromnow, krigsarkivarien Bertil Broomé, förste arkivarien Elsa Nordström, docenten Torgny Höjer och professor Sten Carlsson. Till ny styrelseledamot valdes förste arkivarien Nils F. Holm. Som revisor omvaldes överbibliotekarien Wilhelm Odelberg och till ny revisor efter arkivarien Liedgren, som av sagt sig, valdes numera riddarhusgenealogen Pontus Möller. Arkivarien Liedgren utsågs till revisorssuppleant.

Vid sammanträdet höll professor Hildebrand föredrag över ämnet: I Kierkegaard-traditionens tecken. Dansk-svenska släktminnen.

FÖRKORTNINGSLISTA

- GHT = Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning.
 GVR = Gustaf I:s registratur.
 HB = Historiskt bibliotek.
 HH = Historiska handlingar.
 HSH = Handlingar rörande Skandinaviens historia.
 HT = Historisk tidskrift.
 KA = Kammararkivet.
 KB = Kungliga biblioteket.
 KrA = Krigsarkivet
 KVA = Vetenskapsakademien.
 LSB = Stifts- och landsbiblioteket i Linköping.
 LUB = Lunds universitetsbibliotek.
 MRA = Meddelanden från Riksarkivet.
 PHT = Personhistorisk tidskrift.
 RA = Riksarkivet.
 RR = Riksregistraturet.
 SBL = Svenskt biografiskt lexikon.
 SD = Svenskt diplomatarium från och med år 1401.
 SMR = Svenska medeltidsregister 1434—1441.
 SRA = Svenska riksdagsakter.
 SSA = Stockholms stadsarkiv.
 StvT = Statsvetenskaplig tidskrift.
 UUB = Uppsala universitetsbibliotek.
 VHAA = Vitterhetsakademien.
 VHAAH = Vitterhetsakademiens Handlingar.

PERSONREGISTER

- Abjörn Gisason, se Sparre
 över blad
 Adelong, Johann Christo-
 pher, tysk språkforskare
 99
 Adlersparre, Georg, greve,
 gen.major, statsråd,
 landsh. 100, 101
 Ahlman, Per Zacharias,
 underståth., president
 6, 19
 Alexander I, kejsare av
 Ryssland 7
 Alexander VI, påve 67
 Alf Erlingsson, norsk jarl 97
 Almfelt, Lorentz Peter,
 överste 7
 Almgren, Johan Peter, ad-
 vokatfiskal 119
 Almquist, Johan Axel, ar-
 kivråd 37
 — Sigfrid Oscar Imma-
 nuel, rektor 104
 Althainz, Fredrik, d. ä.,
 bagare 123
 — Fredrik Gerhard, gross-
 handl. 123
 Amend, Dorothea, g. Kö-
 keritz 79
 (Anckar), Lars Botvidsson
 45
 Anders målare, arkitekt 55
 — Eriksson, se Rosenstråle
 — Hansson 26, 27, 29
 — Håkansson, se Hålbö-
 näs-ätten
 — Jönsson, se Lilliesköld
 — Larsson, se Cruus af
 Edeby
 — Lindormsson, se Båt av
 Billa
 — Mattsson, se Båt av Billa
 — Nilsson i Yxneberga 61
 — Olsson 45, 49
 — Persson, borgmäst. i
 Nyköping 55
 — Svensson, se Stråle af
 Ekna
 Andersson, Carl Ingvar,
 riksarkivarie 124
 — Carl Johan (Charles
 John), forskningsresande
 112
 Ankarcröna, ätt 110
 Ankargrip, ätt 110
 Ankarstjerna, ätt 110
 Anna i Bergshammar, se
 Anna Filipdotter
 — till Vada, hustru, se
 Ravnäs-ätten
 — Andersdotter, se Hind-
 sekindsätten
 — Arvidsdotter, se Båt av
 Billa
 — Arvidsdotter, se Västgöte
 — Bengtsdotter, se Lillie
 af Greger Mattssons ätt
 — Clementsdotter, se Ho-
 genskild
 — Filipdotter (2 hjärtan),
 g. m. Nils Mattsson (Lä-
 ma) och Nils Karlsson
 (Färla) 45, 49
 — Gustafsdotter, se Slatte
 — Hansdotter, se Garsten-
 berg
 — Håkansdotter, se Hål-
 bonäs-ätten
 — Jönsdotter, g. m. Arvid
 Offasson (Bååt) 60, 63
 — Larsdotter 38, 44
 — Ludvigsdotter, g. m.
 Per Hermansson 123
 — Lydekadotter, se Munk
 — Olofsdotter, g. m. An-
 ders Svensson (Stråle)
 45
 — Persdotter, g. m. Mats
 Eriksson (Ulif) 38
 — Persdotter, se Fäne-
 stads-slakten
 — Persdotter, se Halvhjort
 — Trulsdotter, se Ravnäs-
 ätten
 Annadale, Sir William
 Honyman, lord, brit-
 tisk ämbetsman 24
 Anrep, Johan, fänrik 72
 Antell, Samuel, fältväbel
 120
 Appelman, Gustaf Gabriel,
 frih., gen.löjtn. 75
 Armfelt, Gustaf Mauritz,
 finländsk greve, general
 6, 7
 Arosenius, släkt 116
 Arvid Håkansson, se Båt av
 Billa
 — Offasson, se Bååt
 Ascheberg, Rutger von,
 greve, fältmarskalk,
 gen.guv. 74
 Asle Mattsson, se Båt av
 Billa
 Aspegren, Gustaf Casten,
 kronobagare, fornsaks-
 sammlare, botanist 122
 Asser Månsson 38, 43
 Atmer, Gunnar, advokat 79
 August Fredrik, hertig av
 Holstein 73
 Bagge, ätt 44
 (—) Margareta Nilsdotter,
 g. Slatte 63
 — Nils 61
 — (af Berga), Bröms, fän-
 rik 51
 (—) Elseby Brömsdotter 51
 — Halsten, krigsoverste
 61, 62
 (balk), Joen Nilsson (1473)
 51
 (—) Nils Turesson 51
 (—) Ture Aslesson 51
 (—) Ture Nilsson (1473) 51
 Banér, Johan, fältmarskalk
 100
 Bannatyne, William Mac-
 leode, lord, brittisk äm-
 betsman 24
 Barbro, g. m. Knut Skri-
 vare 81
 Bartholin, Bertel, dansk
 prof. 111
 Beata Hermansdotter, se
 Kyle
 — Trulsdotter (Marbo), se
 Ravnäs-ätten
 Beinsturtz, Jeremias, sekr.
 78
 Bengt i Boaryd, bonde 40
 — Eriksson i Skälsmäs 62
 — Johansson, se Görtz-
 hagen
 — Nilsson, se Färla
 Bengta Knutsdotter, g. m.
 Per Ingemundsson
 (Hamra-ätten) 28
 — Olofsdotter, se Galle
 Bennet, Carl Stephan, frih.,
 målare 123
 Benzelstierna, Mattias, tit.
 statssekr. 91
 Berg, Fridtjuv, statsråd 104
 — Gösta, prof. 114
 Bergfalk, Pehr Erik, prof.,
 rättslärd 99

Personregistret är upprättat av major Nils Belfrage.

- Bergius, Bengt, assessor 89—92
— Johan Erland 91
- Bergstrand, Carl Östen Emanuel, prof., astronom 123
- Bernadotte, Oscar, prins 118
- Berzelius, Jöns Jacob, frih., prof., kemist 65, 122
- Beskow, Bernhard von, frih., förf., överstekammarjunkare 103
- Bestorps-släkten 40
- Bethmann-Hollweg, Theobald von, tysk rikskansler 107
- Bielke (af Åkerö), Anna Pedersdotter, g. Liljesparre 47, 49, 60
(—) Erik Turesson, rid-dare, riksråd 48
(—) Hogenskild, frih., riksråd, lagman 47
(—) Nils Pedersson, kam-marråd 47
(Bielkenstierna), Hans Klasson, riksråd, amiral 27, 58
(—) Kerstin Klasdotter, g. m. Sten Eriksson (Kol-hammars-släkten) 27, 28
- Billbergh, Johan Peter af, president 119
- Birath, Marie Sophie, se Schwartz
- Birger Isaksson, se Halv-hjort av Älmtaryd
— Jönsson, se Sparre över blad
— Nilsson, se Rosenquist af Åkershult
— Turesson 53, 56
- Birgitta (Birgersdotter), den heliga, se Finsta-ätten
— Månsdotter, se Sparre över blad
— Nilsson, se Slatte
- Björk, Einar, gen.major 1, 13, 14
- Björnram, Lars 54
- Blanxius, Cecilia, g. Kökeritz 89
- Blomberg, Ruth, f. Köke-ritz 75
- Bludov, Dmitrij Nikolaje-ovitj, rysk legationssekr. 120
- Blåpanna, Esbjörn, väpnare 26, 29, 30
- Bo Jonsson, se Grip (Bock af Näs), Lindorm Svensson, ryttmäst. 45, 50
(—) Sven Esbjörnsson, stathåll. 45, 51
- Boëthius, släkt 116
— Ester, skolköklärarinna 116
- Bonaparte, se Napoleon I
- Bonde, Carl Jöran, frih., gen.adjutant, överste-kammarjunkare 9
- Borin, Johan Gustaf, kyrko-herde 121
- Boström, Carl Jacob, kro-nofogde 119
— Lars Olof, häradsh. 119, 123
- Botill Aslesdotter, se Båt av Billa
— Månsdotter, se Sparre över blad
- Botin, Anders af, kammar-råd, hävdatecknare 99, 100
- Brahe, Magnus Fredrik, greve, en av rikets her-rar 6
- Brask, Hans, biskop 42, 43, 48, 49, 56, 60—62, 64
- Brinkman, Carl Gustaf von, frih., minister 100, 101
- Brita Nilsson 62
— Olofsdotter, se Båt av Billa
— Persdotter, se Hård af Segerstad
— Persdotter, se Silfver-sparre
— Pedersdotter, se Svård
— Tomasdotter, se Kijl
- Broomé, släkt 110
— John Robert Bertil, fil.dr, krigsarkivarie 124
- Broström, Daniel (Dan), skeppsredare, statsråd 105
- Brummer, släkt 119
— Otto Reinhold, tullkon-trollör 119
- Brunnström, Manette, g. Olsson 115, 116
- Brusewitz, släkt 115
- Bröms Nilsson, se Båt av Billa
- Bröms, Anders, till Lockne-vi 53, 54
— Arvid 54
— Hans, fogde 52—56
- Bröms, Karin Nilsson, g. Eketrä 53
— Lasse, stathållare 57
— Nils, d. ä., till Locknevi 53—55
— Nils, d. y., till Locknevi 53
— Nils, d. yngste, till Locknevi 53
— Nils, borgmäst. i Ny-köping 55
— Olof, kammarråd 26, 27
- Buchanan, Hector Mac-donald, brittisk jurist 24
- Budberg, Andreas Eber-hard von, rysk gen-major 7
- Burensköld, Jacob, frih., gen.löjtn. 121
- Byron, George Noel Gordon, lord, engelsk skald 67
- Byting, Tore, väpnare 28
- Bützow, tysk släkt 120
— Nicolaus, kyrkoh. 120
- Båt, Jöns Magnus 24
- Båt av Billa, ätt 50, 51 (Båt av Billa), Anders Lindormsson 45, 48
(—) Anna Arvidsdotter, g. m. Lars Botvidsson (Anckar) 45
(—) Arvid Håkansson 42, 45, 51
(—) Asle Matsson i Ekna 45, 50, 51
(—) Botill Aslesdotter, g. m. Måns Persson 45
(—) Brita Olofsdotter, g. Bock 45, 51
(—) Bröms Nilsson 45
(—) Elin Håkansdotter, g. m. Olof Hvit och Peder Nilsson 45
(—) Erik Matsson, i Krä-kenäs 45, 50
(—) Estrid Olofsdotter, g. Stork 45
(—) Gertrud Aslesdotter, g. Käse 45
(—) Gudmund Lindorms-son 45, 48
(—) Håkan Matsson (1535) 45, 49—51
(—) Krister Olofsson 45
(—) Lennart Nilsson, major 45
(—) Lindorm Matsson, till Rottne 45, 48—51
(—) Lindorm Nilsson 46

- (Båt av Billa), Mats Håkansson (1486) 45, 51
 (—) Nils Lindormsson 44—51
 (—) Olof Håkansson 41, 42, 45
 (—) Per Håkansson 45
 (—) Sten Håkansson 45
 Bååt, ätt 44
 Bååt, se även Båt av Billa
 (—) Arvid Offasson 60, 63
 (—) Gustaf Arvidsson 60
 (—) Margareta Arvidsdotter 60—62
 (—) Nils Arvidsson 60, 61
 (Bölja från Uppland), Englebrect Larsson 26—28
 Börje (Berie, Birge) Eriksson, se Rosenstråle
 (—) Jönsson, se Rosenstråle
- Calonius, Mathias, finländsk prof., jurist 11
 Canning, George, engelsk utrikesmin. 24, 25
 Carlson, Fredrik Ferdinand, prof., statsråd 113
 Carlsson, Sten Carl Oscar, prof. 124
 Carrel, Anne, fransk domstolsnotarie 86
 Cecilia Hansdotter, se Fleming
 Cedergren, Vera, textilsamlare 119
 Cederhielm, Josias, frih., statssekr., riksråd 121
 Cederström (Claesson), Claes Claesson, (frih.), överste 14, 18
 — (Claesson), Claes Rudolf, (frih.), student 13, 14
 Chapman, af, ätt 110
 Christophers, släkt 110
 Claesson, Claes, se Cederström
 — Claes Rudolf, se Cederström
 Clanranald, Randal George Macdonald, engelsk godsägare 24, 25
 Coyet, ätt 36
 — Axel Julius, frih., kapten 36
 — Gustaf Julius, frih., överste 36
 Cromwell, Oliver, engelsk protektor 32
- Cronhamn, Jöns Peter, prof. 122
 (Cruus af Edeby), Anders Larsson, ståth. 27
 (—) Jesper Andersson, landsh. 29, 30
- Daa, dansk ätt 110
 Dacke, Nils, upprorsledare 62
 Dahlberg, Erik Jönsson, greve, fältmarskalk, gen.guvernör 121
 d'Albedyhll, Gustaf, frih., minister 99
 Dalin, Alfred, pedagog 104
 — Olof von, hovkansler 99
 Dantzeville, Magdalena, g. Leuhusen och Tegel 88
 Dassau, grosshandlare 93
 de Camps, Louis Marie, fransk gen.major 120
 De Geer, Louis (1652), bruksägare 35
 Douglas, Ludvig Vilhelm August, greve, riksmarskalk 105
 Drake, Arvid, fogde 123
 Drakensten, Anna Grisillia, g. Neuberg 75
 Dreffling, Daniel, se Lilienberg
 Dryselius, Catharina, g. Sundius 89, 90
 — Sara Maria, g. Helli-chius och Berg 89
 Dufva, ätt 120
 Dundar, Robert 24
 Duprat, Antoine, kardinal, fransk kansler, 86
 Du Puy, Edouard, konsertmästare 2, 10—12, 14—17, 20, 21
 Dutot, Pierre, fransk domstolsnotarie 86
- Eckstein, Johan Niclas, snickare 119
 Edelcrantz, Abraham Niclas, frih., president 18—20, 123
 Edelhjerta, Emanuel 101, 102
 Edelhjerta, Asmund L. 102
 Ehrenborg, ätt 102
 Ehrensteen, Edvard, president 121
- Ehrensvärd, Augustin, greve, fältmarskalk 119
 — Carl Fredrik, frih., löjtnant, skriftställare 9
 — Gustaf Johan, frih., kammarrherre, envoyé 6
 Ekeblad, Claes Julius, greve, landsh., överstekammarrjunkare 7
 Eketrä, Johan, kapten 53, 54
 Ekström, Carl Johan, se Ekströmer
 Ekströmer, Carl Johan, livmedikus, gen.direktör 122
 Elgenstierna, Gustaf Magnus, genealog 114, 115
 — Ulrika Sofia (Ulla), genealog 114
 Elin Håkansdotter, se Båt av Billa
 — Larsdotter, g. m. Anders Persson 55
 — Persdotter, se Halvhjort
 — Svendsdotter, g. m. Mats Håkansson (Båt avBilla) och Anders Olsson 45, 48, 49
 — Svendsdotter, se Grabyätten
 Elseby Brömsdotter, se Bagge
 Engelbrekt Larsson, se Bölja från Uppland
 Engström, Lars von, greve, statsmin. 9, 102
 Engström, Sten Gunnar, landsarkivarie 118
 Ericus Erics (stjärna och halv lilja), biskop i Åbo 53, 59
 Erik den helige, konung av Sverige 100
 Erik Eriksson, konung av Sverige 123
 Erik XIV, konung av Sverige 82, 85
 Erik Andersson, se Lind i Västergötland
 — Gudmundsson, se Ulf af Horsnäs
 — Jönsson i Kyngö 27
 — Jönsson, se Rosenstråle
 — Knutsson 55
 — Mattson i Kråkenäs, se Båt av Billa
 — Turesson, se Bielke af Åkerö

- Eriksson, Axel, forskningsresande 112
 Eschillus Haqvini, kyrkoh. 38, 40
 Eskil Persson, fogde 60
 Essen, Hans Henrik von, greve, riksståth., riksmarskalk 6
 Estrid Olofsdotter, se Båt av Billa
 Ezechiel Eschilli, kyrkoherde 38, 40, 43
- Fader Persson 60
 Falk, Erik, biskop 62
 Falkenklo, Jacob, krigsfiskal, assessor 75
 Faltzburg, Axel von, frih., gen.major 74
 Fant, Erik Michael, prof., historiker 99
 Faxe, Vilhelm, biskop 119
 Fecht, Petrus Michaelis, sekr. 81
 Fellers, Johan, major 119
 Fersen, Hans Axel von, greve, riksmarskalk 7, 22, 119
 Feuk, Johan, fil. dr 119
 Fincke, Gödeke, ståth. 63 (Finsta-ätten), Birgitta Birgersdotter, helgon 100 (Fleming), Cecilia Hansdotter 120
 — Clas Hermansson, ståth. 120
 (—) Karin Hansdotter 120
 (—) Kristina Persdotter, g. m. Anders Larsson 27
 (—) Lars Persson 27, 28, 30
 — Per (1561) 27
 Flyborg, släkt 115
 Frans I, konung av Frankrike 86
 Franzén, Frans Michael, biskop, skald 6
 Fredrik I, konung av Sverige 123
 Fredrik, storhertig av Baden 7
 Fredrik Frans, storhertig av Mecklenburg-Schwerin 6
 Fredrik Vilhelm II, konung av Preussen 6
 Fremling, Matthæus, prof., filosof 6
 Frick, släkt 115
 Fries, Elias Magnus, prof., botanist 122
- Friesen, Sixten Gabriel von, rektor, politiker 103
 Fryxell, Anders, prof., kontraktsprost, hävdatecknare 2, 99, 103
 Furtenbach, Börje Gustaf Ludvig, överste 114
 Fänestads-slåkten 37—44 (Fänestads-slåkten), Anna Persdotter, g. m. Erik Andersson (Lind) 38, 44
 (—) Nils Persson till Bestorp 38
 (—) Per Andersson 38, 40—42, 44
 (—) Pelle Persson till Fänestad 38, 40, 43, 44
 (—) Per Persson till Sjöryd 38, 40, 44
 (Färla), Bengt Nilsson, rid-dare, riksråd 49
 (—) Nils Karlsson i Bergshammar 45, 49
- Galle (i Sverige), Bengta Olofsdotter, g. m. Måns Håkansson 43
 — Gunnar, d. ä. 38
 — Gunnar, d. y. 38, 41, 42
 (—) Jöran Joansson 38, 41
 (—) Kerstin Olofsdotter, g. m. Joen Markusson 38
 (—) Märta Olofsdotter, g. m. Hans och Per Bengtsson 38, 41
 — Olof, d. ä. 38
 — Olof, d. y. 38, 40—43
 Gardemein, Frans Jacob, ryttmäst. 121
 (Garstenberg), Anna Hansdotter, g. m. Valentin von Lüttich och Lars Knutsson 53, 58
 — Hans, hovmarskalk 53
 Geijer, Erik Gustaf, prof., historiker, skald 98—100
 Geijerstam, Karl af, förf. 104
 Gertrud Aslesdotter, se Båt av Billa
 — Nilsdotter, g. m. Sone Pedersson 61, 62
 Gertten, von, släkt 110
 Gertzen, Sophia, g. Olsson 115
 Gibson, John 67
 Gise i Slätteryd, se Sparre över blad
- Glob, Cille Marie, g. Bartholin 111
 Gordon, ätt 34
 Gosselman, Carl August, forskningsresande 120
 Gothenius, Johan, rektor, kyrkoh. 122
 Gotskalk Amundsson (Sparre över hand) i Dentesta 27, 29
 (Graby-ätten), Elin Svendsdotter, g. Slatte 63
 (—) Sven Nilsson 60, 62, 63
 Granatlo, ätt 110
 Granberg, Jonas, kyrko-konstnär 120
 — Per Adolf, förf. 99
 Grand, Jens, ärkebiskop av Lund 95
 Gregers (Grels) Bengtsson, se Slatte
 — Svensson i Högnalöv (sparre) 51
 Griffith 67
 Grijs, Anders 39
 Grip, Anders, se Gyllengrip
 (—) Bo Jonsson, drots 118
 (—) Nils Bosson, väpnare, riksråd, lagman 48, 49
 Gripenklo, ätt 110
 Grubbe, dansk släkt 110
 Gråå, Martin, kyrkoherde 122
 Gubbertz, Anna, g. Makleir 35
 — Hans, handelsman 35
 — Maria, g. Macklier 35
 Gudmund Lindormsson, se Båt av Billa
 — Persson till Tyresö 62
 Gunnar Skalle 45, 48
 Gunnil Persdotter, se Halvhjort
 Gunilla Jönsdotter, se Rosenstråle
 Gustav I, konung av Sverige 26, 55, 78, 85, 87, 119, 122
 Gustav II Adolf, konung av Sverige 76, 100
 Gustav III, konung av Sverige 1, 6—8, 13, 32, 110, 118
 Gustav IV Adolf, konung av Sverige 1, 6—9, 11, 16, 18, 20, 23
 Gustav V, konung av Sverige 105
 Gustaf Arvidsson, se Bååt

- Gustafschöld, Abraham, gen.löjtn. 90
 Gyllander, Hugo, journalist 124
 (Gyllencreutz), Tyke Larsson, häradsb. 53, 58
 Gyllengrip, Anders (Grip), assessor 51
 Gyllenskepp, ätt 110
 (Gyllensparre), Jöns Jönsson, slottshövitman 42
 Gyllenstam, ätt 110
 (Gyllenstierna af Svaneholm, Gyldenstjerne), Elisabet (Lisbeth), g. Coyet 36
 Günther, Christopher, bokbindare 122
 Gåsman, Elisabet, g. Antell 120
 Gö(c)keritz, Blandina, g. Winter 78
 — Maria Elisabeth, g. Beinsturtz 78
 Göran se Jöran
 Görtzhagen, Bengt Johansson 120
- Hagberg, Erik Hjalmar, öfverste 104
 Haggart, David 67
 Hagman, Carl, operasångare 120
 Hahn, Canutus, biskop 111
 Hall, John, d. y., grosshandl. 23—25
 Hallberg, Bertel, borgmästare 112
 Hallenberg, Jonas, rikshistoriograf 99
 (Halvhjort av Flishult), Gunnil Persdotter 39
 (—) Per Kristersson 39
 (Halvhjort av Rönnäs), Elin Persdotter, g. m. Måns Abjörnsson 38, 40, 42, 43
 (—) Ingegerd Persdotter, g. Galle 38
 (—) Jöns Persson 39, 42
 (—) Per Jönsson 38, 42
 (Halvhjort av Älmtaryd), Birger Isaksson 37
 (—) Isak Birgersson 37
 (—) Nils Isaksson 37
 (—) Per Isaksson 37
 Hamilton, ätt 34
 Hammar, skånsk släkt 123
 — Birger, dekan i Strängnäs 27
- Hammar, Börje, amiralitetskrivare 123
 Hammarskjöld, Knut Hjalmar Leonard, statsmin. 105—107
 Hammarsköld, Lorenzo, bibliotekarie 14, 18, 21
 Hammarstedt, Nils Edvard, intendent 119
 Hammarstrand, släkt 116
 — Fulmo Dansson, inspektör 116
 — Sven Fromhold, prof., historiker 116
 Hammer, Christian, juvelerare, samlare 69
 (Hamra-ätten), Per Inge-mundsson 26, 28
 Hans Hansson till Runkarp 38, 41
 Hans Klasson, se Bielkenstierna
 Helena (Elin) av Skövde, helgon 94
 Helga Erengisladotter 62
 — Svensdotter, se Slatte
 Helge Petersson, domprost 26
 Hellichius, släkt 90
 — Abraham, se Gustafschöld
 — Olof, kyrkoh. 89
 Hellner, Johannes, utrikesmin., justitieråd 120
 Helmolde, tysk krönikör 94
 Hemming, biskop i Åbo 94
 Henrik, finländskt helgon 94
 — af Letland, krönikör 94
 Hermolin, Anders, kyrkoadjunkt 122
 Heymowski, Adam, fil. lic. 77
 Hildebrand, Bengt Olof
 Hildebrand, prof. 36, 124
 Hilleström, Pehr, målare 119
 (Hindsekinds-ätten), Anna Andersdotter, g. Galle 41
 (Hjortö-slakten), Karin Larsdotter, g. m. Nils Bröms och Kristiern Johansson (Lilja av Värnäs) 62
 (—) Lars Tidemansson, häradsb. 63
 Hjärke, Harald Gabriel, prof. 113
- Hochschild, Rutger Fredrik, magistratssekr. 6
 (Hogenskild), Anna Clemetsdotter, g. Bielke 47
 — Erik 45
 — Nils, i Hulta 45—49
 Hofsten, Bengt von, hovjunkare 23
 — Christina Lovisa von, f. Geijer 24
 Holbeke, Johannes (1308) 110
 Holm, Nils Fredrik, förste arkivarie 124
 — Olof, kommissarie 52, 56, 60
 Holste, Caspar, student 84—87
 — Gorius, d. ä., borgmästare i Stockholm 84, 85
 — Gorius, d. y., borgare 87
 Holtermann, Reinhold Oscar Christian, målare 122
 Hoynghe, Johan van 118
 Humble, Petronella Anna Margareta, g. Sundelius 102
 Huss, af, ätt 120
 Hvit, Olof 45
 Hülphers, släkt 116
 Håkan Andersson, se Hålbönäs-ätten
 — Matsson, se Båt av Billa
 — Månsson i Boaryd 38, 40, 43, 44
 Håkansson, Anders af, frih., president, landsh. 6, 110
 — Olof, talman 110
 Hålbönäs-ätten 26—30
 (Hålbönäs-ätten), Anders Håkansson 27, 29
 (—) Anders Matsson 26, 28, 29
 (—) Anna Håkansdotter, g. m. Per Bryntesson 27, 28, 30
 (—) Håkan Andersson, underlagman 27—30
 (—) Kristina Håkansdotter 27
 (—) Laurens Andersson 29
 (—) Märta Andersdotter, g. m. Erik Jönsson, Herman Kyle och Klas Winman 27—29

- (Hård af Segerstad), Brita Persdotter, g. Drake och Svan 123
- (Hästhufvud), Otte Nilsson 63
- Höijer, Benjamin Carl Henrik, prof., filosof 6—8, 10, 12, 13
- Höjer, Torgny, docent 124
- Hökeflycht, ätt 123
- Hökerberg, Fredrik Lars, bokförläggare 104
- Hörberg, Pehr, målare 7
- Hörman, Georg, kapten-löjtn. 73
- Igelström, Otto Henrik, tysk riksgreve, rysk gen-guvernör 6
- Iliana Svensdotter, g. m. Erik Hogenskild och Sven Jonsson 45, 48, 49
- Ingeborg, hertiginna av Sachsen 123
- Bengtsdotter, se Slatte
- Hermansdotter, se Kyle
- Nilsson 61
- Palnesdotter, se Rosenstråle
- Trulsdotter, se Ravnäs-ätten
- Ingegärd Persdotter, se Halvhjort
- Ingevald i Dentesta 27, 29
- Ingrid (Elofsdotter) av Skänninge, helgon 94
- Ingevaldsdotter, g. m. Anders Hansson och Anders Håkansson (Hålbönäs-ätten) 26, 27, 29
- Knutsdotter, se Väsby-ätten
- Isak Birgersson, se Halvhjort av Älmtaryd
- Isidor, biskop av Sevilla 94
- Jacob Broddesson, borgmäst. 120
- Jagow, Gottlieb von, tysk utrikesminister 107
- Jep Nielsen, borgmäst. i Malmö 113
- Jeremias i Tröstlösa, se Rickson
- Jervis, Jacob 67
- Jesper Andersson, se Cruus af Edeby
- Joel Andersson, bonde 57
- Marcusson 38, 41
- Nilsson, se Balk
- Johan III, konung av Sverige 57, 81, 82, 85, 87, 88, 95
- Johan, hertig av Östergötland 97
- Johan I, hertig av Sachsen 123
- Johan Håkansson till Gräs-gårde 62
- Johansson, Johan, i Nora-skog, riksdagsman, förf. 103
- Jón Ögmundarson, isländsk biskop 94
- Jonsson, Bengt Rickard, fil. lic. 3
- Olof, i Hof, riksdagsman 103
- Juel, dansk släkt 110
- Juul, ätt 36
- Berndt, ryttmäst. 36
- Christian Sehestedt, dansk hovjägmäst. 36
- Ove, danskt geheimeråd 36
- Ove, dansk gen.löjtn. 36
- Järta, Fredrik Rutger, hovrättsråd 3, 13, 14
- Hans, landsh., riksarkivarie 1—3, 8, 10, 12—14, 20
- Jöns, g. m. Ingeborg Slatte 60, 63
- Eriksson, d. ä., se Rosenstråle
- Eriksson, d. y., se Rosenstråle
- Häggason, se Sparre över blad
- Jönsson, se Gyllensparre
- Larsson, 38, 44
- Månsson i Vedåsa, 38, 43
- Nilsson, se Slatte
- (Joel) Nilsson, se Rosenquist af Åkershult
- Persson, se Halvhjort
- — i Flishult 37, 39
- Ulfsson, se Soop
- Jöran Joensson se Galle
- Jönsson, se Svan
- Klasson, se Stiernsköld
- Larsson 38, 44
- Månsson, se Stiern
- Persson, prokurator 88
- Trulsson, se Ravnäs-ätten
- Kaekritz, Sophia, g. Sege-ling 77
- Karen Svensdatter, g. Schov 110
- Karin Birgersdotter, g. m. Jöns Häggason (sparre över blad) 53
- Eriksdotter, se Slatte
- Gustafsdotter, se Slatte
- Hansdotter, se Fleming
- Håkansdotter 62
- Johansdotter, g. m. Gudmund Slatte 62
- Larsdotter, se Hjortösläkten
- Tomasdotter, se Kijl
- Karina, g. m. Nils Gudmundsson 60
- Karl IX, konung av Sverige 55, 88, 96, 97
- Karl X Gustav, konung av Sverige 123
- Karl XI, konung av Sverige 74, 123
- Karl XII, konung av Sverige 3, 121
- Karl XIII, konung av Sverige och Norge 20, 102
- Karl XV, konung av Sverige och Norge 106, 123
- Karl II, konung av England 33, 34
- Karl, storhertig av Baden 6
- Karl Fredrik, storhertig av Baden 6
- Karl Andersson, kanik i Strängnäs 26—30
- Kempff, Curt Sixten Reinhold, överste 114
- Kerstin, g. m. Gunnar Skalle 45, 48
- g. m. Hans Hansson 41
- Eriksdotter, se Rosenstråle
- Klasdotter, se Bielkenstierna
- Månsdotter, se Sparre över blad
- Olofsdotter, se Galle
- Trulsdotter, se Ravnäs-ätten
- Key, Ellen Carolina Sofia, förf. 104
- (Kijl), Brita Tomasdotter 47
- (—) Karin Tomasdotter, g. m. Nils Lindormsson 45
- Klinckowström, Ture Leonard, frih., överstemarskalk 6

- Klingspor, Wilhelm Mauritz, greve, fältmarskalk 6
 Knas Ofson, se Olsson, Sven Olber
 Knut Eriksson till Kvavhult 54
 — Jönsson, se Lillie av Lövstad
 — Persson till Vi 47
 — skrivare 81
 Köörsner, släkt 116 (Kolhammars-ätten), Sten Eriksson 27, 28
 Kolbe, Robert Wilhelm, botanist 123
 Konstantin, storfurste av Ryssland 7
 Koskull, Anna Gustava Constantia (Constance), g. Hall och Wedel Jarlsberg 23, 24
 Kramm, släkt 120
 Krapp, släkt 120
 Krister Larsson, se Siöblad
 — Olofsson, se Båt av Billa
 Kristian IV, konung av Danmark 97
 Kristiern Larsson 38, 44
 Kristina i Ravnäs 29
 — Birgersdotter, se Sparre över blad
 — Gotskalksdotter, se Sparre över hand
 — Håkansdotter, se Hålbönäs-ätten
 — Nilsdotter, se Läma
 — Persdotter, se Fleming
 Kromnow, Ernst Åke, kansliråd 124
 (Krumme), Märta Björnsdotter, g. Hogenskild 45, 48
 Kruse, dansk släkt 110
 Krusenstierna, ätt 110
 Kumlin, Ragnar, ambassadör 109
 Kurck, Knut, frih., överstekammarjunkare 2
 (Kyle), Beata Hermansdotter, g. Garstenberg 53
 — Herman, väpnare 27, 29, 53
 (—) Ingeborg Hermansdotter, g. m. Truls Andersson 27, 28, 53, 58
 (Kåse), Per Arvidsson, ryttmäst. 53, 58, 59
 Köckeritz, nordtysk släkt 78
 — reservunderlöjtn. i brandenburgsk tjänst 78
 Kö(c)kritz, thüringsk adelsläkt 78
 Kökeritz, släkt 72, 75, 76
 — Anna von, g. von Pyhy 78
 — Anna Christina 75
 — Axel Fredrik, kapten (1710) 72
 — Axel Fredrik, konstapel (1714) 75
 — Bartholomeus, klockgjutare i Stargard 77
 — Blandina, se Gö(c)keritz
 — Carl 75
 — Christian, klockgjutare i Stettin 77
 — Christoph, tysk klock- och kanongjutare 75, 76
 — Dorothea 75
 — Fredrik, kapten 72—74, 77, 78
 — Georg (Jürgen), borgare i Stettin 75
 — Hans von, riddare 78
 — Helge, prof. 79
 — Job von 78
 — Johan Martin 75
 — Johann, klockgjutare i Stettin 77
 — Lorentz I, gen.auditör 75—77
 — Lorentz II, borgare i Stettin 76, 79
 — Lorentz III, borgare i Stettin 76
 — Lorentz IV, klockgjutare i Stettin 76
 — Lorentz V, klockgjutare i Stettin 76, 77
 — Lorentz VI, ryttare 77
 — Lorentz VII, löjtnant 77
 — Paul, klockgjutare i Stettin 77
 Königsmarck, Carl Johan von, greve, överste 124
 — Philip Christoffer von, greve, gen.major 124
 Læstadius, Lars Levi, kyrkoh., botanist 121
 La Fayette, Marie Joseph Paul Roch Yves Gilbert Motier de, markis, fransk krigare och statsman 101
 Lagerbring, Sven, historiker, prof., kansliråd 99
 Lagercrantz, ätt 116
 Lagerstedt, Nils Gerhard Wilhelm, läroverksråd 104
 Lapp, Henrik Jönsson, häradsh. 63
 Lars Botvidsson, se Anckar
 — Knutsson till Åboö, sekr. 53
 — (Lasse) Olsson i Åreved 38, 44
 — Olsson, se Slang
 — Olofsson, se Stork
 — Persson, se Fleming
 — Rasmusson 124
 — Siggesson, se Sparre af Rossvik
 — Tidemannson, se Hjortösläkten
 Larsson, Carl Olof, konstnär 122
 Laurens Andersson, se Hålbönäs-ätten
 Laurentius Andreae, kansler 122
 — Olai Gestricius, kyrkoh. 81
 (Leijonhufvud), Sten Eriksson, greve, riksråd 84
 Lennart Nilsson, se Båt av Billa
 Leslie, David, överste 32
 Leuchovius, Bengt, kapten 121
 Leuhusen, ätt 84, 88
 — Caspar, affärsman 88
 — Elisabet Reinholdsdotter, g. Holste 84, 85, 87
 — Govert 88
 — Hans, köpman 85, 87, 88
 — Märten Reinholdsson, rådmän 85
 — Nils Hjalmar Alexander, frih., överste 84, 85
 — Reinhold (René), borgare 84—88
 — Vilhelm, assessor 88
 Lexell, släkt 119
 — Jonas, rådmän i Åbo 120
 Liedgren, Lars Jan, arkivarie 28, 47, 124
 Lillie, ätt 58
 (Lillie af Greger Mattssons ätt), Anna Bengtsdotter, g. Ryning och Slatte 62
 Lillie (av Lövstad), Jöns, kammarjunkare 52—54, 56—59
 (—) Knut Jönsson, ståth. 52, 57—59

- Lillie (av Lövstad), Krister 57
 — Per, ryttmäst. 57
 — Truls 53, 54, 58, 59
 (Lilliehöök af Fårdala), Per Bryntesson 27
 Lillienberg, David (före adl. Dreffling), häradsb. 39
 Lilliesköld, ätt 120
 (—) Anders Jönsson 45
 (Lilliesparre af Fylleskog), Olof Jöransson 39
 (Lind i Västergötland), Erik Andersson 38, 44
 Lindenow, dansk ätt 110
 — Holger, dansk adelsman 98
 Lindegren, Carl Johan, dramatiker 14—22
 Lindgren, Hellen, journalist, förf. 104
 Lindorm Matsson, se Båt av Billa
 — — se Läma
 — Nilsson, se Båt av Billa
 — Persson, se Ulf sax
 — Svensson, se Bock af Näs
 Lindorm, Erik, förf. 121
 Linné, Carl von, arkiater, botanist 114, 119
 Lipen, Erik von, kanik 30
 Ljungh, släkt 110
 Ljungman, Axel Wilhelm, riksdagsman 103
 Lucius von Stoetten, Hellmuth Eduard Ferdinand, frih., tysk envoyé 105, 107
 Lycke, dansk ätt 110
 Lüdeke, Johan Anton August, kyrkoh., skriftställare 85
 Lüttich, Valentin von, sekr. 50
 Läma, släkt 48
 (—) Kristina Nilsson i Högnalöv 45, 49, 51
 (—) Lindorm Matsson 45, 48, 51
 — Mats 45
 (—) Nils Matsson 45, 49
 (Länk), Magdalena Palmesdotter, g. Rosenstråle 53, 56
 (—) Palne Eriksson 52, 53
 Löfstedt, Nor Einar Ans-garius, d. ä., prof. 122
 Löwenhielm, Gustaf Carl Fredrik, greve, excellens 120
- Macklier, se Makeleér
 Maclean, ätt 31—36
 — Gustaf, frih., överste, kammarherre 34
 — (Macklean), Rutger, frih., kammarherre 31, 34—36
 Magdalena Palmesdotter, se Länk
 Makeléer (Mackleer, Macklier, Maclere), ätt 31—36
 — David 34
 — Hans (John), borgare, rådsförvant 31—34
 — Isabella 31, 35
 — Jacob, d. y. 33
 — Jacob, borgare 31, 32, 34, 35
 Margareta Arvidsdotter, se Bååt
 — Gustafsdotter, se Slatte
 — Kristersdotter, se Siöblad
 — Larsdotter, g. m. Nils Bröms 55
 — Nilsson, se Bagge
 — — se Vinge
 — Trulsdotter, se Ravnäs-ätten
 Marina Gregersdotter, g. Slatte 63
 Markman, Johannes Jacobsson, kyrkoh. 120
 Mats Eriksson, se Ulf af Horsnäs
 — Håkansson, se Båt av Billa
 Matsson, Olof Gästgifvar 111
 Mauritz Rasmusson, kyrkoherde 124
 Max, prins av Baden 106, 107
 Maximilian Josef I, konung av Bayern 7
 Meck, Erik Johan, överste 73
 Meijerfelt, Johan August, d. y., greve, fältmarskalk 6
 Merry, Anthony, brittisk minister 25
 Meyer, Hans, traktör 87
 Michael Nicolai, dansk präst 94
 Mickel Nilsson till Björns-kog 39
 Mohr, Alfred, kansliråd 108
 — Paul, diplomat 108, 109
- Molbeck, Christian, danskt tit. etatsråd, förf. 36
 Mortaigne, Jean Georges de, baron, kapten 73, 77
 Munck, Adolf Fredrik, greve, president 6, 118
 (Munk) Anna Lydeka dotter, g. m. Erik Slatte 63
 Måns Abjörnsson, se Sparre över blad
 — Arvidsson 38, 42
 — Håkansson 43
 — Månsson 38
 Mårten Jönsson, rådman i Ystad 121
 Märta Andersdotter, se Hälbonäs-ätten
 — Björnsdotter, se Krumme
 — Börjesdotter, se Rosenstråle
 — Jönsdotter, g. m. Per Kristersson 39
 — Olofsdotter, se Galle
 Möller, Axel Edvard Pontus, riddarhusgenealog 41, 124
 Mörner (af Morlanda), Carl Birger, greve, konsul, förf. 124
- Napoleon I, kejsare av Frankrike 11, 16, 21, 67
 Neuberger, Margareta Christina, g. Kökeritz 75
 — Mårten Danielsson, kapten 75
 Newton, Sir Isaac, engelsk vetenskapsman 114
 Njebuhr, Barthold Georg, tysk historiker 99
 Niels Jeppson, kronolänsman 115
 Nils Arvidsson, se Bååt
 — Bosson, se Grip
 — Eriksson, skrivare 61, 62
 — Gudmundsson 60, 61
 — Hemmingsson i Yxneberga 61
 — Isaksson, se Halvhjort av Älmtaryd
 — Karlsson, se Färila
 — Lindormsson, se Båt av Billa
 — Matsson, se Läma
 — Persson, se Fänestads-släkten
 — Ragvaldsson 26
 — Stefansson 45, 48

- Nils Turesson, se Balk
 Nilsson, Sven, i Everöd, riksdagsman 103
 Nisbeth, Åke Gunnarsson, antikvarie 111
 Nisser, Pedro, uppfinnare 119
 Nordenskiöld, ätt 18
 — Carl Fredrik, kommissionssekr. 9, 18
 Nordin, Johan Magnus af, frih., landsh. 6
 Nordström, Elsa Margareta, förste arkivarie 124
 Nostitz, Anton Johan von, greve, kejsr. sändebud 121
 Numers, von, ätt 110
 Nyberg, Margareta Christina, se Neuberg
 Nystrom, Axel Fredrik, prof., arkitekt 123
- Odelberg, Carl Victor Wilhelm, överbibliotekarie 124
 Olaus Petri, reformator, historieskrivare 122
 — Petri, skolmäst. i Stockholm 80—83
 — Petri Medelpadius, kyrkoh. i Stockholm 80, 81
 — Petri, kyrkoh. i Rasbo 80
 — Petri, student i Rostock 82
 — Petri, domprost i Linköping 82
 Olivecrantz, Johan, kansli-råd 121
 Olivecrona, Gustaf Vilhelm Detlof, öv.löjtn. 120
 Olof Arvidsson till Näs, se Båt av Billa
 — Esbjörnsson, fogde 45
 — Hansson till Kalset 38, 41
 — Håkansson, se Båt av Billa
 — Jöransson, se Lilliesparre af Fylleskog
 — Larsson 38, 44
 — Månsson 38, 43
 — Pedersson 42
 Olsson, Petter (Per), konsul 115
 — Sven Olber (Knas Ofson) 101, 102
- Oxenstierna (af Korsholm och Wasa), Johan Gabriel, greve, riksmarskalk, skald 6
 — (af Södermöre), Axel, greve, rikskansler 31—33, 100
- Palbitzki, ätt 119
 Palmgren, Fredrik, lektor 104
 — Sven Magnus Ludvig Fritiof, kyrkoherde, 39
 Palmqvist, Carl Magnus Napoleon, frih., löjtnant 39
 Palne Eriksson, se Länk
 — Eriksson, se Rosenstråle
 Pauli, Gustaf Adolf, löjtnant, 121
 Paulin, Axel Johan Anders, minister 102
 Pechlin, Carl Fredrik, frih., gen.major, politiker 1, 7
 Per (Peder) Andersson, se Fänestads-släkten
 — Arvidsson, kontraktsprost 80
 — Arvidsson, se Kåse
 — Bengtsson, kyrkoh. i Villstad 38, 41
 — Bryntesson, se Lilliehöök af Fårdala
 — Hermansson, borgare 123
 — Håkansson, se Båt av Billa
 — Ingemundsson, se Hamra-ätten
 — Isaksson, se Halvhjort av Älmtaryd
 — Jönsson (1500-t) 63
 — Jönsson i Rönnäs, se Halvhjort
 — Knutsson i Vi 47
 — Kristersson, se Halvhjort
 — Kristersson, se Siöblad
 — Lindormsson, se Ulf-sax
 — Matsson i Ravnäs 27, 29
 — Månsson 38, 43
 — Månsson, kyrkoh. i N. Sandsjö 38, 44
 — Nilsson 61
 — Nilsson, borgare i Gävle 81
- Per Nilsson, kyrkoh. i Hovmantorp 45
 — Persson till Fänestad, se Fänestads-släkten
 — Persson till Sjöröd, se Fänestads-släkten
 Peringskiöld, Johan, kansli-råd 47—49
 Persson, Anders, i Mörarp, riksdagsman 103
 Petrus Erici, korrektor 81
 — Eschilli, kyrkoh. i Åby 38, 40, 43
 — Petrejus, krönikeskrivare 96
 Philp, Margareta Wilhelmina, g. Schwartz 66
 Piper, Joakim, borgare i Stralsund 86
 Platen, Philip Julius Bernhard von, gen.guvernör, fältmarskalk 6
 Porthan, Henrik Gabriel, finl. prof., kansli-råd 11
 Psilanderhielm, ätt 110
 Pyhy, Conrad Peutingen von, kansler 78
- Qvickelberg, Maria, g. Gubbertz 35
- Raab, Karl Teodor, frih., godsägare 40
 Ramel, ätt 110
 — Malte, frih., riksråd 6, 7
 Ranke, Leopold von, tysk prof., historieskrivare 99
 Rantzau, dansk släkt 110
 Rasmus Ludvigsson, genealog 27, 29, 39, 43, 48, 49, 57, 58, 61, 62, 123 (Ravnäs-ätten), Anna Trulsdotter, g. Rosenstråle och Lillie 57, 58
 (—) Beata Trulsdotter, g. Rosenstråle 53, 58
 (—) Ingeborg Trulsdotter, g. m. Erik Gudmundsson (Ulf) och Jöns Eriksson (Rosenstråle) 58
 (—) Jöran Trulsson 53, 58, 59
 (—) Kerstin Trulsdotter, g. Gyllencreutz 53, 58
 (—) Margareta Trulsdotter, g. Kåse 53, 58

- (Ravnäs-ätten), Truls Andersson, skrivare, häradsh. 26—29, 53, 57—59, 63
- Reichenau, Franz von, tysk envoyé 105
- Reuterholm, Gustaf Adolf, frih., president 1, 6—9, 18, 19
- Ribbing, Adolf Ludvig, greve, kapten 2
- Rickson, Levi, förf. 124
- Roberg, Lars, prof. 122
- Rogge, Kort, biskop i Strängnäs 26, 27
- Rosenfelt, von, ätt 110
- Rosenhane, Gustaf, frih., president 113, 114
- (Rosenquist af Åkershult), Jöns (Joan) Nilsson, häradsh. 46
- (—) Nils Birgersson, fogde 46
- Rosenstein, Nils von, statssekr. 9
- Rosenstråle, ätt 52—60
- (—) Anders Eriksson, ryttmäst. 53—55
- (—) Börje Eriksson 56—59
- (—) Börje Jönsson 53, 56
- Claes Göran, öv.löjtn. 73
- (—) Erik Jönsson, häradsh. 52—57, 59
- (—) Gunilla Jönsdotter, g. Struss, Kauer och von Scheiding 53, 54
- (—) Ingeborg Palnesdotter, g. m. Ericus Erici 53, 59
- (—) Jöns Eriksson, d. ä., väpnare, häradsh. 53, 57
- (—) Jöns Eriksson, d. y., fogde 53, 54
- (—) Kerstin Eriksdotter, g. m. Måns Storkarsson 53, 56
- Margareta Andersdotter, g. Bröms 53—55
- Märta Andersdotter, g. Bröms 52, 54, 55
- Märta Börjesdotter, g. Bröms 53—60
- (—) Palne Eriksson, proviantmäst. 53, 57—59
- (—) Truls Palnesson, sekr. 53, 58
- Rostoptjin, Feodor, rysk greve 7
- Rudbeckius, släkt 116
- Petrus, prost 122
- Rudin, Erik Georg Waldemar Napoleon, prof. 121
- Runquist, Fredrique, skolförest. 104
- Ruuth, Erik, greve, gen.-guvernör 6
- Rühs, Christian Friedrich, tysk prof. 99
- Rönnow, släkt 115
- Sandels, G. M. Waseur af 102
- Sandström, Anna Maria Carolina, pedagog 103, 104
- Emil, justitieråd 109
- Ivar, läkare 104
- Karl Erik, sekr. 104
- Schantz, von, ätt 110
- Scheiding, Mätta von, g. Lillie 53, 56, 59
- Schlözer, August Ludwig, tysk prof. 99
- Schov, Casper Pedersen, dansk ridefogde 110
- Schröderheim, Göran, hovrättsråd 2
- Göran Ulrik, kontraktsprost 2
- Schwartz, Claes, possessionat 67, 68
- Gustaf Magnus, överdirektör, prof. 65—71
- Margareta Wilhelmina, f. Philp 66
- Marie Sophie, f. Birath, förf. 65, 69
- Petter, köpman, rådmän i Helsingfors 66
- Schlyter, släkt 110
- Segeling, Martin, borgare, vinskänk 77
- Petter, tunnbindare i Massow 77
- Sehsted, dansk ätt 36
- Sophie, g. Gyllenstierna af Svaneholm 35, 36
- Sellin, Erik Olof, kyrkoh. 2
- Sheldon, Gilbert, skeppsbyggmäst. 110
- Sigismund, konung av Sverige och Polen 55, 88, 97
- Sigrid Månsdotter, se Sparre över blad
- Silentz, släkt 123
- (Sifversparre), Brita Persdotter, g. m. Per Kristersson (Halvhjort) 39
- Sinclair, ätt 34
- Siöblad, ätt 28, 39, 41, 49, 57, 58, 61
- Carl, frih., general 41
- Johan, frih., gen.fälttygmäst. 73, 74
- (—) Krister Larsson, ståth. 57
- (—) Margareta Kristersdotter, g. Lillie 57
- (—) Per Kristersson, ståth. 39
- Sjöberg, Birger, förf., tonsättare 112
- Gustav, förste arkivarie 82
- Skjöldebrand, Anders Fredrik, greve, statsråd, general 22
- Skum, Nils Nilsson, målare 122
- Skytte (af Duderhof), Johan, frih., president 55
- Slang, ätt 120
- (—) Lasse Olsson 63
- Slatte, ätt 60—64
- Anders, i Lidhem 60, 62, 63
- Anders (Gustafsson), häradsh. 60, 63
- (—) Anna Gustafsdotter, g. m. Fader Persson 60
- Bengt, i Forsa, d. ä. 60, 63
- Bengt, i Forsa, d. y., häradsh. 63
- Birete, i Kalmar 64
- (—) Birgitta Nilsdotter, g. m. Lasse Olofsson (Slang) 63
- (—) Erengisle Nilsson 60, 62, 63
- Erik, häradsh. 60, 63
- (—) Grels (Gregers) Bengtsson 60, 63
- Gudmund 61, 62, 64
- Gustaf (Andersson), väpnare, häradsh. 60, 61, 63
- Gustaf (Eriksson) 60, 63
- Helga Svensdotter, g. m. Tönne Olofsson 62
- (—) Ingeborg Andersdotter 60—64
- (—) Ingeborg Bengtsdotter, g. m. Lars Tide-mansson 61—63
- (—) Ingeborg Gustafsdotter, g. m. Henrik Jönsson Lapp 63

- (Slatte), Jakob, i Västervik 64
 (—) Jöns Nilsson, fogde 60, 63
 (—) Karin Eriksdotter, g. m. Truls skrivare 58, 63
 (—) Karin Gustafsdotter, g. m. Otte Nilsson 63
 — Lyder (Lidocha), häradsh. 60
 (—) Margareta Gustafsdotter, g. Fincke 63
 — Nils (Andersson), i Botatorp (Botorp) 60—63
 — Nils (Eriksson), fogde 60, 63
 — Nils (Jönsson), häradsh. 60, 63
 — Nils (Sonesson) 61, 64
 — Peder, borgmäst. i Stockholm 62, 64
 — Peder (Jönsson) 60, 63
 — Peder (Sonesson), till Vinketomta 61, 62, 64
 — Verner, häradsh. 63
 Smith, brittisk konsul 25
 Sofia Magdalena, drottning av Sverige 118
 Sone Pedersson, häradsh. 62
 (Soop), Jöns Ulfsson, bisittare 57
 (—) (af Limingo), Mattias, frih., riksråd, lagman 59, 60
 Sparre (af Rossvik), Bengt Göransson, assessor 29
 (—) Lars Siggesson, rid-dare, riksråd, riksmarsk 28
 (sparre över blad), Abjörn Gisason, häradsh. 38, 42
 (—) Birger Jönsson, häradsh. 53, 56
 (—) Birgitta Månsdotter, g. m. Asser Månsson 38, 42
 (—) Botilla Månsdotter 38, 42
 (—) Gise, i Slätteryd 42
 (—) Jöns Häggason 53
 (—) Kerstin Månsdotter, g. m. Måns Arvidsson 38, 42
 (—) Kristina Birgersdotter, g. m. Jöns Eriksson (Rosenstråle) 53
 (—) Måns Abjörnsson 38, 40—43
 (—) Sigrid Månsdotter 38, 42
 (sparre över hand), Kristina Gotskalksdotter, g. m. Per Matsson 27, 29
 Sprengtporten, Johan Wilhelm, frih., ambassadör, general 6
 Spurtzheim, Johann Caspar, tysk frenolog 67
 Spåre, Peder 120
 Staaf, Christian, major 119
 Staf, Nils Olof Bernhard, stadsarkivarie 88
 Staël von Holstein, Erik Magnus, frih., minister 9
 Stapelmohr, Sten Gunnar von, överläkare 124
 Stauden, von, ätt 110
 Stedingk, Curt Bogislaus Ludvig Christoffer von, greve, ambassadör, fältmarskalk 6
 Sten Eriksson, se Kolhammars-ätten
 — Eriksson, se Leijonhufvud
 — Håkansson, se Båt av Billa
 Stenbock, ätt 58
 — Magnus, greve, k. råd, fältmarskalk 117
 Steuch, ätt 36
 — Anna Christina, f. Juul 36
 — Elof, prof., tit. kommerseråd 36
 (Stierna), Jöran Månsson, ståth. 39, 40, 44
 Stiernborg, ätt 116
 (Stiernsköld), Jöran Klas-son, riksråd 58
 Stiernstedt, ätt 117
 — Johan Carl, frih., kammarherre 117
 Stigulf Ragvaldssons släkt 120
 Stjernkors, ätt 120
 Stobæus, Andreas, prof. 97
 Stobée, ätt 36
 — Sophia, f. Juul 36
 Stolpe, Per Eric Birger, red. 79
 (Stork), Lars Olofsson, ryttmäst. 45
 Strand, släkt 116
 Strandman, Otto Valde-mar, skulptör 122
 Strider, släkt 110
 (Stråle af Ekna), Anders Svensson, fogde 45, 50
 (Stråle af Ekna), Lindorm, assessor 45, 50, 52, 56, 60
 Stuart, Carl Magnus, frih., guvernör, gen.löjtn. 121
 Sundelius, Emanuel, se Edelhjerta
 — Salomon Martin, hovpredikant 102
 Sundels, Emanuel, se Edelhjerta
 Sundius, Anna Katarina, g. Wendt 93
 — Christian, kapten, grosshandl. i London 93
 — Ivar, eo. kammarskri-vare 93
 — Johannes, assessor 89, 93
 — Johannes Nikolaus, kyrkoh. i Allerum 89, 92, 93
 — Matthias, hospitalsföre-ståndare 93
 (Svan), Jöran Jönsson, fog-de 41
 Svedberg, släkt 116
 Svedelius, Wilhelm Erik, prof. 99
 Sven Esbjörnsson, se Bock af Näs
 — Jonsson i Hulta 45, 48, 49
 — Nilsson i Graby, se Graby-ätten
 (Svärd), Brita Pedersdotter, g. Slatte 63
 Sydow, Joachim von, öv.-löjtn. 73, 74, 77
 — Oscar Fredrik von, riksmarskalk 105, 120
 Sylvander, Josua, frih., pre-sident 120
 Södergren, Johan August, justitieråd 3, 13
 Tandefelt, Adolf, frih., finl. landshövd. 18
 Taube, Arvid Fredrik, greve, utrikesmin., en-voyé 106
 Tegel, Erik Jöransson, his-toriker 88
 Tellander, Carl Wilhelm, komminister 2
 Thorild, Thomas, skald 3, 7—10, 12, 13, 18
 Thornton, Sir Edward, brittisk minister 24, 25

- Thott, dansk ätt 110
 Thunman, Hans, prof., historiker 99
 Toll, Johan Christoffer, greve, fältmarskalk 7
 Tomtasläkten 28
 Troil, Uno von, ärkebiskop 32
 Truls Andersson, se Ravnäs-ätten
 — Palmesson, se Rosenstråle
 — skrivare, se Ravnäs-ätten
 Trädgård, skräddargesäll 68
 Ture Asleson, se Balk
 — Nilsson, se Balk
 Tyke Larsson, se Gyllencreutz
 Tönne Olofsson, häradsh., knekteöverste 62
 Törne, Mats, 81
- Ugglas, Samuel af, greve, president 7
 (Ulf af Horsnäs), Erik Gudmundsson 58
 (—) Mats Eriksson, ryttmäst. 58
 (Ulf sax), Lindorm Persson, löjtnant 46
 (—) Per Lindormsson 46
 Ulfvenklou, Henrik Gustaf, major 110
 Ullholm, Magnus, polismäst. 16
 Ulrika Eleonora d. y., drottning av Sverige 117
 Unge, von, ätt 110
 Utter, Peder Månsson, genealog 42, 43, 50, 51, 60
- Wachtmeister (af Björkö), Carl Adam, greve, överstemarskalk 6
- Wachtmeister (af Johannishus), Brita, f. Nordenstierna 2
 Wadenstierna, Carl Eric, krigsråd 119
 Wadström, Bernhard, komminister 123
 Wallenberg, Knut Agaton, finansman, utrikesmin. 105—108
 Warburg, Max, tysk bankir 106, 107
 Wargentin, Pehr Wilhelm, Vetenskapsakademiens sekr., astronom 122
 Wayen (Woye), Jacob 111
 Weckman, släkter 119, 120
 Vejde, Peter Gunnar, fil. dr 39, 46, 121
 Wendt, von, finl. ätt 93
 — Johan Jakob Adolf, finländsk provinsialläkare, hovråd 93
 Wernstedt, Folke Lago Fredrik, fil. dr, riddarhusgenealog 58
 Westman, Claes Gustaf, envoyé 106, 120
 Wetterberg, Petter, industriman 124
 Whitelocke, Bulstrode, engelsk ambassadör 32—34
 Victoria, drottning av Sverige 105
 Wilhelm II, tysk kejsare 106
 (Vinge), Margareta Nilsson, g. Slatte 63
 Winman, Klas, amiral 27
 Winstrup, Peder, biskop 97
 Winter, Petter, borgare 78
 Wirén, Erik Gabriel, dir. 65
 Vitzen, Vicke von, 118
 Wolfart, Karl, tysk prof. 122
- Voltaire, François Marie de, fransk förf. 99
 Woye, se Wayen
 Wrangel, ätt 110
 — Ewert Henrik Gabriel, prof. 121
 — (af Salmis), Carl Gustaf, greve, fältmarskalk, riksamiral 76, 77
 — (af Sauss), Anton Johan, greve, amiral 6
 Wrede, Fabian, greve, president 6
 — (af Elimä), Rabbe Gottlieb, frih., livdrabant 18
 Wurmser, greve 67
 Väsby-ätten, äldre 28
 (—) Ingrid Knutsdotter, g. m. Håkan Andersson (Hålbönäs-ätten) och Engelbrekt Larsson (Bölja från Uppland) 27, 28
 (Västgöte), Anna Arvidsdotter, g. m. Jöns Ulfs-son (Soop) och Joen Andersson 52, 57, 58
- Zeipel, von, släkt 110
 Ziervogel, släkt 110
 Zimmermann, Arthur, tysk kabinetssekr. 107
- Åkerhielm, Samuel, d. ä., statssekr. 121
 Åkerstein, Johan Otto, assessor 57
 Allongren (i Östergötland), Johan, kapten 54
- Örnberg, Lars Magnus Victor, landsarkivarie, släktforskare 119
 Östberg, Herman, snickare 120

PERSONHISTORISK
TIDSKRIFT

SEXTIONDE ÅRGÅNGEN

1962

UTGIVEN AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

BERTIL BROOMÉ

STOCKHOLM 1962—1963
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
613620

UTGIVEN MED ANSLAG FRÅN
STATENS HUMANISTISKA FORSKNINGSRÅD

STATENS HUMANISTISKA FORSKNINGSRÅD
UTGIVNINGEN
1974

INNEHÅLL

	Sid.
»Fyllom våra glas och låtom oss skratta». Problem kring en politisk dryckesvisa. Av STEN CARLSSON	1—22
Brytningen mellan makarna Hall år 1808. Meddelande. Av ROLF KARLBOM	23—25
Hålbönäs-ätten och arvet efter Esbjörn Blåpannas hustru. Av HANS GILLINGSTAM	26—30
Bidrag till släkten Makeléer(Macklier)-Macleans historia. Av BENGT HILDEBRAND	31—36
Studier rörande Vasatidens lågfrälse. Av HANS GILLINGSTAM	37—64
Frenologens självrannsakan. Av BIRGER STOLPE	65—71
Släkten Kökeritz' härkomst. Av OLOF VON FEELITZEN	72—79
Olaus Petri, skolmästare i Stockholm 1563—1565. Av MAGNUS COLLMAR Reinhold Leuhusen och Caspar Holste. Ett testamente i Paris 1565. Av GOTTFRID CARLSSON	80—83 84—88
Om ämbetsverken i Stockholm för 200 år sedan ur aspirantsynpunkt. Ur Bengt Bergius' brevväxling med Joh. Sundius. Av ARNE HOLMBERG	89—93
Recensioner	94—124
Medeltida kulturhistoria. Av HANS GILLINGSTAM	94—95
Stockholms befolkning på Johan III:s tid. Av TORGNY HÖJER	95—96
Karl IX och ständerna. Av BIRGITTA LAGER	96—97
Prästrelationerna från Skåne av år 1667 och 1690 med inledning, noter och register utgivna av John Tuneld. Av NILS LUDVIG RASMUSSEN	97—98
Geijer som historiker. Av NILS LUDVIG RASMUSSEN	98—100
En brevväxling från Karl Johans-tiden. Brinkman och Adlersparre. Av TORGNY HÖJER	100—101
Edelhjertas öden. Av BERTIL BROOMÉ	101—102
Bernhard von Beskow och Anders Fryxell. Av BERTIL BROOMÉ	103
Johan Johanssons i Noraskog dagboksanteckningar. Av BERTIL BROOMÉ	103
Anna Sandström. Av BERTIL BROOMÉ	103—104
Sverige och Tyskland 1914—1915. Av ÅKE LILLIESTAM	104—108
Paul Mohns memoarer. Av BERTIL BROOMÉ.	108—109
Sveriges Kyrkors Blekingebeskrivning. Av NILS LUDVIG RASMUSSEN	109—111
Vänersborgs läroverks matrikel. Av HANS GILLINGSTAM.	111—112
Viborgs gymnasium 1805—1842. Av BERTIL BROOMÉ.	112—113
Tullmatrikel. Av BERTIL BROOMÉ	113
En hundraårshistorik. Av BERTIL BROOMÉ	113
Järlåsa kyrka. Av BERTIL BROOMÉ	113—114
Arvet från Newton och Linné	114
Svenska släktkalendern i ny utstyrelse. Av BERTIL BROOMÉ	114—115
Konsul Petter Olssons och hans hustrus antavlor. Av BERTIL BROOMÉ	115—116
Släkten Boëthius. Av BERTIL BROOMÉ	116

	Sid.
Släkten Hammarstrand. Av BERTIL BROOMÉ	116
Stiernstedtska släktföreningen	117
Kronologi. Av BENGT HILDEBRAND	117
Genealogisk terminologi och teknik. Av BENGT HILDEBRAND.	117—118
Tidskriftsöversikt	118—124
Beriktiganden	124
Meddelande angående Personhistoriska samfundet	124
Förkortningslista	125
Personregister	126—137

Medlemsavgiften i Personhistoriska Samfundet är kr. 15:— pr år + 70 öre för porto och uttages som postförskott för Personhistorisk Tidskrift. Önskan om inträde anmäles till Samfundets sekreterare, krigsarkivarie **BERTIL BROOMÉ**, Krigsarkivet, Stockholm 80. Bokhandelspris för löpande årgång är kr. 18:—